

FORSVARET
Forsvarets høgskole

**No-Fly Zones, et kontroversielt
virkemiddel.**

Dag Inge Korstad

Masteroppgave
Forsvarets høgskole
Vår 2018

Innhold

Forord.....	5
Sammendrag.....	6
Summary	7
Forkortelser	8
Innledning.....	10
Problemstilling og avgrensning.....	12
Rammefaktorer.....	13
Teknologi.....	13
USAs rolle	14
Metode.....	15
Teori	18
Definisjoner	18
Hvorfor brukes NFZ?	22
NFZ i Irak.....	28
Grunnlag	28
Etablering	28
Håndhevelse	29
Oppsummering	29
Operasjon Provide Comfort.....	30
Grunnlag	30
Etablering	31
Håndhevelse	31
Operasjon Provide Comfort II.....	32
Grunnlag.....	32
Etablering og håndhevelse.....	32
Operasjon Northern Watch.....	33
Grunnlag.....	33
Etablering og håndhevelse.....	33
Oppsummering	34
Operasjon Southern Watch.....	35
Grunnlag.....	35
Etablering	36
Håndhevelse	36

Oppsummering	40
Operasjon Deny Flight	41
Grunnlag	41
Etablering	42
Håndhevelse	43
Oppsummering	46
Operasjon Oddessy Dawn/Unified Protector	47
Grunnlag	47
Etablering	49
Håndhevelse	50
Oppsummering	53
Analyse	56
NFZ og markante utviklingstrekk.	56
Merkelappen NFZ	57
NFZ løser ikke problemet!	60
NFZ et amerikansk virkemiddel!.....	62
NFZ og «Mission Creep».....	65
NFZ et billig virkemiddel.....	68
NFZ mislykket tvangsmakt.	71
Konklusjon	74
Epilog	76
Bibliografi	77
Bidragstere.....	80

Førord

Denne studien er gjennomført som en del av deltidsbasert masterstudium ved Forsvarets Høgskole. Studien er gjennomført i skoleåret 2017-2018.

Arbeidet har vært svært lærerikt og utfordrende. No-Fly Zone (NFZ) som tema, var både kjent og ukjent for meg. Kjent ved at jeg ofte hadde hørt begrepet, gjennom publikasjoner og media. Likevel ser jeg i ettertid at begrepets omfang og innhold var svært ukjent.

Selv om det har vært en slitsom og omfattende prosess har det vært en glede å kunne fordype seg i tema som både har relevans, og samtidig er begrenset teoretisk omtalt. Tankene preges, merkelig nok, av et ønske om å kunne benytte enda mere tid, spesielt for å se på NFZ og fremtiden. Valg av tema har gjort arbeidet til en ensom ferd mot ferdig resultat. Jeg vil likevel takke oberst John Andreas Olsen. Han har vist stor interesse for mitt tema og har bidratt i svært stor grad til at jeg har fått tilgang til personer som betraktes som eksperter. Disse har vært svært imøtekommende og bidratt både med skriftlige publikasjoner og samtaler. Ole Jørgen Maaø har vært en god støttespiller, spesielt har hans direkte tilbakemeldinger vært verdifulle. Jeg vil også benytte anledningen til å takke ansatte ved Forsvarets Personell-og Vernepliktsenter Midt-Norge, for kontinuerlig motivering og interesse.

Til tross for hjelp fra verdensledende eksperter, står innholdet i oppgaven for min egen regning.

Dag Inge Korstad.

Sammendrag

NFZ er allerede benyttet flere ganger som et militært virkemiddel i ulike kriser, legitimert gjennom FN. I tillegg til dette har virkemidlet ytterligere blitt foreslått benyttet en rekke ganger, men ikke kommet til gjennomføring. Både militære eksperter, politikere og media har hver på sin måte gitt innhold til begrepet. De fire tilfeller som er gjengitt i studien har vært viktige i formingen av innholdet. NFZ fremstår i dag som et virkemiddel som er *blitt til underveis*. Fra å være et foretrukket virkemiddel har NFZ blitt kontroversielt. Min problemstilling er: **Hva er en NFZ og hvorfor er det kontroversielt?**

Min studie bygger i all hovedsak på litteraturstudier. Jeg har i tillegg hatt telefonsamtaler og mailkontakt med eksperter på temaet NFZ.

NFZ har ingen formell definisjon. Studien setter NFZ inn i en teoretisk ramme, i den hensikt å spre kunnskap om temaet. Målsettingen med den teoretiske delen av studien er i hovedsak å gi svar på hva en NFZ er og hvorfor det benyttes.

Studiens omfattende empiriske del er en konsekvens av to ting. Først er det et resultat av at NFZ er formet gjennom empiri både i innhold og utførelse. Dernest er det et resultat av at NFZ er begrenset teoretisk omtalt. Beskrivelsene av fenomenet ligger i empirien.

Ut av den empiriske delen har jeg trukket frem faktorer som kan gi indikasjoner på hvorfor NFZ er kontroversielt. NFZ har gjennomgått en endring fra Irak i 1991 til Libya i 2011 og noen markante utviklingstrekk lar seg påvise. Mangelen av en formell definisjon er utfordrende og kan føre til at merkelappen NFZ betyr «alt og ingenting». Videre kan det, med rette, stilles spørsmål ved om NFZ løser problemet, eller hvorvidt det er egnet for å utøve tvangsmakt. Den empiriske gjennomgangen viser i tillegg at NFZ har vært et amerikansk virkemiddel, ofte forbundet med et skifte av regime.

Summary

NFZ has already been used a number of times as a military tool for handling different crises, legitimated by the UN. In addition, NFZ has been suggested as a tool for handling other crises, but has not been used. Military experts, politicians and media have all played a part in giving meaning to the concept NFZ. The four cases of this study have been important in shaping the meaning, and our understanding of NFZ. Today NFZ appears to be a tool that has evolved through the last 25 years. From being a tool of choice, NFZ has turned into something controversial. The issue of my study is; **what is a NFZ and what makes it controversial?**

My study is based upon studies of literature. In addition to this I have had conversations both trough mail and phone with experts on the subject.

NFZ has no formal definition. My study aims to put NFZ into a theoretical framework, with the intention of spreading knowledge. The overall goal of the theoretical part is to answer the question of what a NFZ is, and why it has been used.

The comprehensive empirical part of my study is caused mainly by two elements. First of all it gives an overview of the evolution of NFZ both trough content and practice. Second it is a result of the limited theoretical literature on NFZ. The description of NFZ, and its evolution is best described trough the empirical descriptions of these four cases.

From the empirical part of my study I have derived factors indicating why NFZs have become controversial. NFZs have clearly changed from Iraq in 1991 to Libya in 2011, and some profound changes can be shown. The lack of a formal definition is a challenge, which can give an impression of NFZ being “all or nothing”. Further it is reasonable to ask if NFZ really are solving the problem at hand, or if it is suitable as a coercive tool? The empirical study shows that NFZ is mainly an American tool, often associated with an ambition of toppling a regime.

Forkortelser

AAA Anti Aircraft Artillery - kanonluftvern

AAR Air-to-Air Refueling – luftbåren tanking

AEF Air Expeditionary Force

AEZ Air Exclusion Zone

AWACS Airborne Warning and Control System

CAP Combat Air Patrol

CAS Close Air Support

FAC Forward Air Controller

IAEA International Atomic Energy Agency – Det internasjonale atomenergibyrået

IADS Integrated Air Defense System

KDP – Kurdistan Democratic Party

NFZ No-Fly Zone

ONW Operation Northern Watch

OOD Operation Odyssey Dawn

OSW Operation Southern Watch

OUP Operation Unified Protector

PGM Precision-Guided Munitions

PUK – Kurdistans Patriotiske Union

RoE Rules of Engagement - engasjementsregler

SAM Surface-to-Air Missile

SAR Search And Rescue

SEAD Suppression of Enemy Air Defenses

Sortie – et sortie starter når et fly tar av og slutter når flyet lander

Stealth - beskriver teknikker for å gjøre fartøyer, luftfartøyer, kjøretøyer og andre maskiner mindre synlig (ideelt usynlig) på radar og for andre sensorer.

UNPROFOR United Nations Protection Force

UNSCOM United Nations Special Commission – spesialkommissjon opprettet for å overvåke at Irak overholdt nedrustningsvilkårene.

UNSCR United Nations Security Council Resolution

Innledning

USA og NATOs operasjoner i Libya i 2011, ble raskt omtalt som en suksess. I forlengelsen av dette oppstod diskusjonen om den kritiske situasjonen i Syria kunne løses på samme måte. Et mulig virkemiddel var å opprette en NFZ over Syria¹. Russlands utenriksminister Sergei Lavrov uttalte at en NFZ i Syria ville være et brudd på internasjonal lov og ville ikke bli akseptert av Russland. Den hollandske forfatteren M.P.W. Brouwers skrev i sin bok «*Saving souls from above: no-fly zone interventions*» i 2014, at han anså det som sannsynlig og fornuftig at NFZ ville bli brukt for å løse kriser også i fremtiden, spesielt som et alternativ til bakkestyrker.²

Med etterpåklokskapens nøyaktighet ble krigen i Libya nedgradert fra en suksesshistorie til historien om en mislykket stat med store mengder våpen ute av kontroll og ingen fungerende sentralmakt. I 2016, publiserte Dr. Gustav Meibauer, en artikkel under overskriften «*How the 2011 Libyan intervention may have discredited the no-fly zone as a policy tool*».³ Dr. Meibauer mente at ved å bruke NFZ så omfattende, var det en mulighet for at «*US policy-makers may have "burned" a very useful foreign policy tool forever*». Dr. Meibauer har i ettertid moderert sin uttalelse til at han tror at NFZ som virkemiddel fortsatt vil kunne bli benyttet for å sende politiske signaler, dog noe frem i tid.⁴

I løpet av august 2016 startet USA å håndheve en «exclusion zone» i nordlige Syria. Hensikten var å beskytte egne spesialstyrker som støttet kurdiske opprørsstyrker i regionen. Russland omtalte ved flere anledninger disse sonene som «de-facto NO-FLY ZONES». Fra amerikansk side ble det understreket at det ikke er snakk om en NFZ, men at USA så det som sin rett å etablere en sikkerhetssone over egne styrker. På direkte spørsmål under en pressekonferanse i Pentagon 22. august 2017, svarte pressetalsmann Peter Cook følgende;

« It's not a no-fly zone, but I would just again reiterate what you heard from Captain Davis last week and which you'll hear from me again, that the Syrian regime would be wise to avoid areas where coalition forces have been operating. And we will continue to defend them and if need be, we will send aircraft again to defend our forces».

¹ Parisa Hafezi & Erika Solomon: "U.S. considers no-fly zone after Syria crosses nerve gas 'red line'." Reuters World News 14. Jun. 2013.

² M.P.W Brouwers: "Saving souls from above: no-fly zone interventions." S. 1, Wolf Legal Publishers

³ Dr. Gustav Meibauer: "How the 2011 Libyan intervention may have discredited the no-fly zone as a policy tool." LSE, US Centre. <http://blogs.lse.ac.uk/usappblog/2016/07/04/how-the-2011-libyan-intervention-may-have-discredited-the-no-fly-zone-as-a-policy-tool/>

⁴ Dr. Gustav Meibauer, mailrespons 11 Des 2017, LSE Fellow, US Foreign Policy & Politics Department of International Relations London School of Economics and Political Science.

Under den andre presidentdebatten 9. oktober 2016⁵ foreslo presidentkandidat Hillary Clinton en NFZ over Syria. Den skulle spare menneskeliv ved å skape sikre områder og bremse flyktningestrømmen nordover inn i Europa. Dernest skulle den sette det syriske regimet under press og gi USA innflytelse i politiske forhandlinger, spesielt overfor Russland, for å få slutt på konflikten.⁶

I samtaler mellom Russland og Tyrkia i desember 2016, ble den tyrkiske president Recep Tayyip Erdogan og Russlands president Vladimir Putin enige om et initiativ for en våpenhvile i Syria.⁷ Disse samtaleene involverte også Iran som en tredje part, og fikk tilslutning fra en rekke opprørsgrupper. I løpet av samtaleene ble partene enige om å etablere fire ulike «de-escalation zones». Disse sonene ble implementert ved midnatt 5. mai 2017. Hensikten med disse sonene var å hindre kamphandlinger mellom opprørsgrupper og syriske regimestyrker. Det ble av lederen for den russiske delegasjonen, Alexander Lavrentyev, understreket at flyforbud i disse sonene også gjaldt amerikanske koalisjonsstyrker.

Mitt korte øyeblikksbilde viser at NFZ har endret seg fra å være ansett som et egnet og fornuftig virkemiddel i etterkant av operasjonen i Libya, til å bli et «ikke-tema» for Russland og USA. Hva er en NFZ, og hvorfor er det så kontroversielt?

⁵ The New York Times: “Transcript of the Second Debate.” Publish Date October 9, 2016.

⁶ Spencer Ackerman: “Why Clinton’s plan for no-fly zones in Syria could provoke US-Russia conflict.” The Guardian, 25 October 2016

⁷ Dette var starten på den Syriske fredsprosessen og resulterte i Sikkerhetsresolusjon 2336, kunngjort 31. desember 2016.

Problemstilling og avgrensning

Problemstillingen for min studie er: Hva er en NFZ og hvorfor er det så kontroversielt?

Målsettingen min er å skape forståelse for hva en NFZ er, og dermed også hva det ikke er. Til tross for at NFZ har blitt gjennomført fire ganger, omtalt i media i snart et kvart århundre og har vært en del av FNs sikkerhetsresolusjoner, synes forståelsen og kunnskapen om fenomenet å være begrenset. Diskusjonene omkring en NFZ i Syria etterlater en oppfatning av NFZ er et vidundermiddel⁸ i løsningen av begrensede konflikter. Samtidig beskrives NFZ som noe som skal håndteres med stor varsomhet, og som koalisjoner eller nasjoner velger å bruke kun etter å ha tenkt seg nøye om. Fra å være ensbetydende med suksess i Libya har det blitt til noe USA og Russland beskylder hverandre for.

Min studie starter med en teoretisk gjennomgang. Noen formell definisjon av NFZ finnes ikke, men jeg vil gjengi et utvalg ulike definisjoner. Uten en formell definisjon blir en teoretisk gjennomgang av hensikten med en NFZ, desto viktigere. I tillegg til å spre kunnskap, vil en teoretisk gjennomgang også vil gi et godt bilde på hvordan NFZ har utviklet fra starten i 1991 og frem til i dag.

Med få teoretiske kilder, er empiriske kilder en sentral del av min studie. Den empiriske delen av studien er omfattende, noe som har vært et bevisst valg. Her vil jeg finne indikasjoner på hensikter og målbeskrivelser med NFZ. En empirisk gjennomgang vil også kunne bidra til å forklare hvorfor NFZ er blitt kontroversielt. Hva er det som har skjedd i de fire tilfeller hvor NFZ har blitt benyttet?

NFZ har blitt erklært fire ganger. Først i Nord- Irak «Provide Comfort/Operation Northern Watch» 1991-2003, deretter i Sør-Irak i 1992-2003 med «Operation Southern Watch». Jeg har valgt å behandle disse delvis adskilt. Det tredje tilfellet er Bosnia i 1993-1995 under «Operation Deny Flight», og til sist i 2011 i Libya med «Operation Odyssey Dawn/Unified Protector». Jeg har valgt å ta for meg alle fire tilfeller siden jeg har et klart inntrykk av at begrepet NFZ både i innhold og omfang har blitt til underveis. Å utelate et eller flere tilfeller vil, etter mitt skjønn, være å utelate viktige byggeklosser.

I min gjennomgang av litteratur ble jeg raskt klar over utfordringen med å skille ut NFZ-operasjoner fra andre operasjoner og oppdrag. Lik Hillary Clintons ønske, skulle en NFZ oppfylle de taktiske målsettingene ved å gi beskyttelse til flyktninger og styrker på bakken

⁸ Betegnelsen «silver bullet» går igjen i internasjonal presse.

ved å forhindre at disse ble angrepet fra lufta. Samtidig skulle en NFZ også gjennom en demonstrasjon av vilje og styrke overbevise alle parter om at USA mente alvor med sin involvering, og slik sørge for en fordelaktig forhandlingsposisjon eller i ytterste konsekvens et skifte av regime. Ønsket om å finne klare skillelinjer mellom nivåer, hensikter og operasjonsform virker fristende, men også uopnåelig. En slik sammenblanding er ikke noe særegent ved NFZ, men preger i stor grad bruken av luftmakt.

Min ambisjon om å gi svaret på hvorfor NFZ er kontroversielt, krever en grunnleggende forutsetning om at NFZ faktisk er et kontroversielt tema. Dette bygger jeg på diskusjonen mellom USA og Russland omkring en NFZ i Syria, gitt at diskusjonen faktisk er noe mere enn en retorisk tenniskamp. At NFZ er kontroversielt underbygges videre av Frankrikes valg om å trekke deler av sitt bidrag til NFZ i Irak, Tyskland og Polens valg om ikke å delta i operasjonene i Libya og Richard Holbrookes⁹ beskrivelse av operasjonene i Bosnia som en alliert PR-suksess, uten langvarig effekt.

Det kan være flere årsaker til at NFZ er kontroversielt. Det finnes ingen anerkjent definisjon av hva fenomenet NFZ er, til tross for at det er hyppig omtalt. NFZ er et fenomen som har fått sitt innhold og betydning underveis formet gjennom praksis. En annen årsak kan være at NFZ har fått tillagt innhold og målsettinger som ikke hører hjemme under NFZ-paraplyen. Det er utfordrende å skille fly som deltar i bombeangrep, fra identiske fly som patruljerer luftrommet. For en part som blir utsatt for disse to flyoperasjonene vil kanskje skillet være uinteressant. En tredje årsak kan være at NFZ har startet som en begrenset humanitær operasjon, men har utviklet seg til å handle om skifte av regime begrunnet gjennom «mission creep»¹⁰. Atter en begrunnelse, kan være et NFZ ikke løser den aktuelle situasjonen.

Rammefaktorer

Det finnes noen rammefaktorer som har gjort det mulig å bruke NFZ som virkemiddel. Den første er en omfattende teknologisk utvikling. Den andre rammefaktoren er USA rolle i verdenssamfunnet.

Teknologi

Ved bruk av luftbåren radar i et overvåkningsfly i stor høyde, er det i dag mulig å overvåke store områder luftrom med stor nøyaktighet. Jagerfly med Stelth-teknologi kan operere tilnærmet usynlig for motpartens luftvernradarer over lange rekkevidder (som ytterligere

⁹ Amerikansk diplomat som var sentral i forhandlingene av Dayton-avtalen for en fredsløsning i Bosnia.

¹⁰ Benyttes i beskrivelse av et oppdrag som utvikler seg til å bli noe mere, gjerne mere omfattende, enn den opprinnelige målsettingen. Dette uttrykket omtales under punktet «NFZ og mission creep».

kunne utvides med luftbåren tanking). Nøyaktigheten på våpnene er kraftig forbedret og gir muligheten til å plukke ut mål på bakken.¹¹ Den teknologiske utviklingen gjør at hvert enkelt fly kan utføre sine oppgaver godt koordinert, med større nøyaktighet og lavere risiko.

Samtidig betyr den teknologiske utviklingen at hvert enkelt fly er langt mere komplisert både i utvikling og vedlikehold. Prisen og produksjonstiden på hvert fly har økt dramatisk, noe som har gitt et redusert antall fly. Fra 1996 og fremover sank antall militære fly i den vestlige verden med om lag tre prosent årlig¹². Flystyrker er blitt en knapp ressurs forbundet med store kostnader. Den konseptuelle bruken av flystyrker har også gjennomgått en modernisering, spesielt i etterkant av operasjon «Desert Storm».

USAs rolle

Med murens fall og oppløsningen av Sovjetunionen, gikk verden fra å være bipolar til å bli unipolar. USAs klare posisjon kom klart til syne ved at ingen nasjoner valgte å benytte veto retten for å stoppe resolusjoner fra Sikkerhetsrådet, men nøyde seg med å vise moderat uenighet ved å avstå fra å stemme. Når de ulike resolusjonene ble omsatt i faktisk handling, ble ikke USAs handlingsmønster kritisert før et stykke ut på 90-tallet¹³. USAs status som hegemon satte dem i posisjon til å påvirke innhold og vilkår for de NFZ som ble iverksatt.

¹¹ «Precision Guided Munitions» (PGM)

¹² Martin Van Creweld: "The rise and fall of Air Power." S. 369 John Andreas Olsen (Red) "A history of Air Warfare", Potomac Books, Inc 2009.

¹³ Ref Frankrikes valg om å trekke seg ut av koalisjonen ved oppstart av operasjon «Northern Watch».

Metode

Grunnlaget for min studie er litteraturstudier. Min opprinnelige oppfatning var at NFZ i liten grad var omtalt. Dette viste seg underveis å være både riktig og galt. Riktig fordi NFZ i liten grad er studert og teoretisert. Min oppfatning viste seg gal da jeg startet min søken etter informasjon. Fenomenet og uttrykket NFZ er beskrevet i stor grad og mine internettsøk gav et stort antall treff. Felles for tilnærmet alle av disse søketreffene var at ingen av dem definerte begrepet eller gav det innhold, men etterlot til leseren å forstå det.

Litteraturen faller grovt inn i to kategorier. Den klart største kategorien er litteratur skrevet på bakgrunn av en enkelt NFZ-operasjon i samme tidsperiode. I min studie har jeg gjennomført en systematisk og kronologisk gjennomgang av de fire tilfellene. Denne fremgangsmåten har gjort det mulig for meg å se etter likheter, forskjeller og ikke minst utvikling. En utfordring knyttet til mine empiriske undersøkelser har vært å isolere NFZ-operasjonene fra øvrige operasjoner. Eksempelvis tillot Tyrkia NFZ operasjoner fra sine baser som en del av operasjon «Northern Watch», mens de ikke tillot «hevnangrep» lik operasjon «Desert Fox» fra sine baser. Selv om koalisjonens separerte disse operasjonene griper de direkte inn i hverandre.

Den andre, vesentlig mindre, kategorien litteratur er studier som er skrevet i etterkant, og søker å se to eller flere NFZ i sammenheng. Etter samtaler og mailkontakt med flere av ekspertertene jeg er blitt henvist til, viser de ofte til Alexander Benards artikkel «*Lessons from Iraq and Bosnia on the Theory and Practice of No-fly Zones*»¹⁴ og Karl P. Mullers RAND-rapport «*Denying Flight Strategic Options for Employing No-Fly Zones*».¹⁵ Disse to beskrivelsene søker begge å sammenfatte hva de ulike hensiktene med en NFZ er. Gjennom mailkontakt med pensjonert general David Deptula, har jeg fått tilgang til hans artikkel «*Air Exclusion Zones: An Instrument of Engagement for a New Era*» fra 2000.¹⁶ Denne artikkelen er skrevet med utgangspunkt i et foredrag holdt tilbake i 2000. Alle disse publikasjonene har vært sentrale i mitt arbeid, spesielt i den teoretiske beskrivelsen.

Med fire tilfeller havner jeg i et dilemma hvor dette kan være et for stort antall til å gå grundig til verks, samtidig som det er et lite antall å bygge generalisering på. Styrken ved å studere et

¹⁴ Bernard, A: "Lessons from Iraq and Bosnia on the Theory and Practice of No-Fly Zones." *Journal of Strategic Studies*, Vol. 27, No. 3. Sept. 2004

¹⁵ Mueller, K. P: "Denying Flight Strategic Options for Employing No-Fly Zones." RAND Project AIR FORCE. 2013

¹⁶ Denne bygger på et foredrag Deptula gjennomførte ved RAAF Air Power Conference i 2000 under samme tittel.

lite antall tilfeller vil være at jeg vil få muligheten til å se på de enkelte tilfeller på en grundig måte og fra ulike kilder og synspunkter.

Utviklingen av fenomenet som har pågått over et kvart århundre viser at alle de fire tilfellene er preget av sin kontekst. Fra å være en begrenset, tilnærmet ad-hoc, vestlig humanitær reaksjon på en mulig katastrofe i Nord-Irak i 1991, til å bli en hovedingrediens i regimeskiftet i Libya i 2011. Det kan se ut som om et tilfelles slutt, har lagt rammene for det neste tilfellets start. Graden av utvikling og endring, reiser spørsmålet om det overhode er mulig å skape en ekstern validitet, som grunnlag for generalisering og teoretisering.

I tillegg til rene litteraturstudier har jeg hatt samtaler pr mail og telefon med personer som omtales som eksperter på fagfeltet. Disse har pekt seg ut ved at de har skrevet artikler, deltatt i debatter i media eller deltatt i selve operasjonene. Jeg har fått tilgang til disse ekspertene via den norske Forsvarsattacheen i London, Dr.(og oberst) John Andreas Olsen. En introduksjonsmail inneholdende en hilsen fra Dr. Olsen var en viktig døråpner for å få tilgang til disse personene. Hensikten med disse samtalene har vært å forsøke å få en eksperttolkning av utviklingstrekk og en vektning av ulike synspunkter. I utgangspunktet fikk alle ekspertene samme mail, med samme spørsmål. Mine spørsmål og samtaler omhandlet i stor grad tidsfasen rundt NFZ i Libya og frem til i dag og situasjonen i Syria. Det er selvsagt en utfordrende oppgave å lokke historikere og militære eksperter til å si noe om fremtiden, men noen av dem valgte å gjøre også dette. Svarene kom i varierende form hvor noen tok kontakt pr telefon, mens andre svarte pr mail. Responsen fra disse ekspertene har vært svært nyttig, spesielt i oppfattelsen av hensiktene med en NFZ. Jeg har ikke hatt muligheten til å vurdere troverdigheten til disse ekspertene annet enn å forsøke å konfrontere dem med hverandres uttalelser. Jeg har ikke hatt noen stor grunn til å stille spørsmålstegn ved disse ekspertene gitt den bakgrunn og de organisasjoner de i dag er tilknyttet.

Litteraturen og mitt utvalg av eksperter kommer fra den vestlige verden, med USA og Storbritannia som viktige nasjoner. For ytterligere å snevre inn denne gruppen artikler og eksperter har RAND Corporation vært en sentral aktør. Alt dette, i tillegg til at USA har vært deltagende part i alle fire tilfeller av NFZ, gjør fenomenet noe ensidig vestlig omtalt. Dette kan gi den effekt at disse ekspertene opptrer som «en flokk» som beskytter hverandre og «flokkens synspunkter». Jeg har med vilje knyttet til meg eksperter som har synspunkter som ikke nødvendigvis faller inn i «flokk». Mitt håp er at bruken av disse ekspertene vil virke balanserende og forhåpentligvis øke troverdighet i arbeidet. Dr. Meibauer er det tydeligste

eksempelet på dette. Jeg har i min mailkontakt med de valgte eksperter vedlagt Dr. Meibauers artikkel «*How the 2011 Libyan intervention may have discredited the no-fly zone as a policy tool*»¹⁷ i sin helhet, og spurte etter deres tanker omkring artikkelen.

Til sist ønsker jeg også å nevne at mitt eget ståsted er et miljø, hvor troen på luftmakt som maktmiddel, er stor. Mitt utgangspunkt både for kildetilgang og uformelle diskusjoner omkring problemstillingen har vært «Avdeling for Luftmakt og Teknologi» ved Luftkrigsskolen. Dette kan gjøre at min oppfattelse av luftmakt som virkemiddel kan være farget av et positivt utgangspunkt. Personlig tror jeg at dette utgangspunktet tvert i mot kan virke balanserende, på grunn av den omfattende kunnskap og kritiske tilnærming dette miljøet innehar. Uansett innvirkning er dette en faktor jeg har vært bevisst på gjennom hele arbeidet.

¹⁷ Omtalt og referert til i Kap. 1 «Innledning» fotnote 3.

Teori

I den nye norske luftmaktdoktrinen beskrives NFZ som en variant av offensive kontra luftoperasjoner¹⁸. Med betegnelsen variant, anerkjennes det spesielle med NFZ som er å kontrollere et avgrenset luftrom, primært for kontrollens egen skyld. Årsaken til at NFZ plasseres under offensive operasjoner er trolig det faktum at det foregår over en motparts luftrom. NFZ inneholder elementer både fra offensive og defensive operasjonsformer og er derfor vanskelig å plassere i en offensiv eller defensiv kategori.

Definisjoner

Det finnes ingen anerkjent eller formalisert definisjon av NFZ. Dette er et merkelig faktum med tanke på at NFZ som virkemiddel har blitt benyttet flere ganger, og sågar er omtalt i FNs sikkerhetsresolusjoner. Selv om en formell definisjon mangler, har fenomenet blitt forsøkt definert flere ganger. Serien med definisjoner viser at NFZ har utviklet seg endret innhold fra Irak i 1991, til evalueringen av Libya-krigen i dag.

Timothy P McIlmail, kom i 1994 med følgende definisjon; «*Air exclusion zones ("no-fly zones") prohibit the entry of unauthorized aircraft into airspace over specified territory*». ¹⁹

Denne definisjonen viser til at et slikt forbud kan være geografisk lokalisert hvor som helst så lenge det spesifikke territoriet er avgrenset. Videre viser definisjonen til at ingen uautoriserte fly skal ha tilgang, som betyr at det må ligge en form for godkjenning til grunn. Dette vil igjen medføre at spesielle tiltak må iverksettes for å kunne gi denne godkjenningen.

Brigadier General David Deptula fungerte som sjef for «Northern Watch Task Force Nord-Irak» fra april 1998 til oktober 1999. Deptula ønsket ikke å benytte terminologien NFZ fordi at han mente dette lett kunne assosieres med begrepene «Air Occupation»²⁰ og «Air Intervention»²¹ noe han mente kan knytte begrepet NFZ opp i juridiske termer. Siden NFZ ikke hadde noen formell definisjon kunne en mulig juridisk binding bidra til forvirring og sammenblanding og begrense fleksibiliteten.²² I stedet for NFZ lanserte Deptula navnet «Air Exclusion Zone» (AEZ) som han mente tok inn det strategiske elementet på en bedre måte. Deptulas definisjon av AEZ er: «*a territorially-bounded area in which the target nation's air*

¹⁸ Forsvarets Doktrine for Luftoperasjoner "Study Draft 1,5" (per 20.06.2017) s. 53 pkt 320. Avdeling for luftmakt og teknologi, Luftkrigsskolen.

¹⁹ Timothy P. McIlmail: "No-Fly Zones: The Imposition and Enforcement of Air Exclusion Regimes over Bosnia and Iraq." 11. Jan 1994, Loyola Marymount University and Loyola Law School Digital Commons at Loyola Marymount University and Loyola Law School

²⁰ Omtales i studiens neste del.

²¹ Omtales i studiens neste del.

²² David Deptula: "Air Exclusions Zones: An Instrument of Engagement for a New Era." S.2-3, 2000.

*and surface operations are controlled, even to the point of preclusion, against their will as an extended tool of diplomacy. More specifically, an AEZ is an area in which the target nation's sovereignty has been expropriated with the goal of producing a broad set of political effects»*²³. Denne definisjonen skiller seg også klart fra de andre med sin ambisjon om å kontrollere situasjonen på bakken. Hans definisjon er preget av situasjonen i Irak på slutten av 1990-tallet med et stadig tydeligere ønske om et skifte av regime i Irak.

I 2004 kom Alexander Benard med følgende definisjon: *«The term 'no-fly zone' is used to describe a physical area that is patrolled using airpower of another sovereign state or coalition»*.²⁴ Denne definisjonen viser til at en NFZ må patruljeres eller bemannes i en eller annen form for å kunne kontrolleres. Videre antyder den hvem som kan opprette en NFZ ved å beskrive *«another sovereign state or a coalition»*. Dette viser til at en nasjon eller en koalisjon utenfra erklærer en NFZ. Videre beskriver Benard at dette vil typisk forekomme som en del av begrenset militær aksjon lik en fredsopprettende operasjon, og han beskriver også hvordan dette kan gjøres.

«Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare» definerte i 2009 en NFZ som; *«a three dimensional airspace by which the belligerent party restricts or prohibits aviation in its own or in enemy national territory»*. Denne definisjonen beskriver at en NFZ erklæres av en motpart og videre at den har en tredimensjonal utstrekning. Dette betyr at en NFZ skiller seg fra en blokad som søker å hindre noen i krysse en linje. En tredimensjonal utstrekning vil her omfatte også de luftstridsmidler som befinner seg inne i NFZ når den blir erklært. Videre åpner denne definisjonen for at en nasjon kan erklære en NFZ også over eget territorium.

I kjølvannet av NFZ i Libya, kom Michael N. Schmidt med følgende beskrivelse; *«At its most basic level, a no-fly zone is a three-dimensional piece of airspace, usually over another state's land or sea territory, in which aircraft may not fly. The mere launch of an aircraft from an airfield within the zone constitutes a violation. No-fly zones are generally implemented for the purpose of restricting the territorial state's military operations, either to protect the civilian population, as in the case of Libya, or simply to hinder its military activities. In essence, a no-fly Zone constitutes a de facto "occupation" of a state's sovereign*

²³ David Deptula: "Air Exclusions Zones: An Instrument of Engagement for a New Era." S.3, 2000.

²⁴ Alexander Benard: "Lessons from Iraq and Bosnia on the Theory and Practice of No-fly Zones." Journal of Strategic Studies Volume 27, 2004 - Issue 3

airspace».²⁵ Denne definisjonen bringer videre oppfatningen av at det ikke er noen hindring for at et land kan etablere en NFZ over sitt eget territorium. Også Schmidt beskriver at en NFZ er tredimensjonal, altså noe annet enn en linje eller blokade. Dette utdypes ved at han beskriver at et fly som tar av inne i en NFZ også gjør en overtredelse. En annen viktig nyanse er at Schmidt bruker beskrivelsen «*may not fly*» noe som indikerer at det kan være tillatt å fly, gitt spesielle betingelser.

Karl P. Muller definerte i 2013 NFZ som: «*a policy under which an outside actor overtly prohibits some or all aircraft flight over a specified territory and undertakes to intercept aircraft violating the prohibition or otherwise punish those responsible for violations*»²⁶. Muller understreker i sin forklaring av definisjonen at dette ikke gjelder en nasjons forsvar av sitt eget luftrom. Dette er en funksjon som dekkes av den enkelte nasjons suverenitetshevdelse og faller ikke inn under denne definisjonen. Videre er det et viktig poeng at en NFZ erklæres og dermed vil potensielle overtredere være klar over de grenser de krysser. Til sist peker definisjonen på de som erklærer en NFZ må ha en reell kapasitet til å agere på overtredelser, men åpner også for på andre reaksjonsformer, som kan være offensive angrep mot militær infrastruktur.

Denne kronologiske gjennomgangen av definisjoner viser en utvikling av NFZ fra 1991 og frem til i dag. Fra McIlmail's taktiske fokuserte definisjon fra 1994, til en langt mere omfattende og strategilignende definisjon fra Muller i 2013. Deputals definisjon fra 2000, skiller seg fra de andre ved at han tidlig beskriver NFZ (AEZ) som hovedsakelig et politisk og strategisk virkemiddel, i tråd med bruken av NFZ i Irak på slutten av 90-tallet. Deputala beskriver også en ambisjon om å kunne kontrollere styrker på bakken.

Alle definisjoner inneholder en eller annen form for beskrivelse av fysiske rammer for en NFZ. Dette omtales enten som «luftrom» eller et «spesifisert territorium» hvor de nyeste definisjonene angir dette i tredimensjonal utstrekning. «*Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare*» definerer luftrom som: «*air up to the highest altitude at which an aircraft can fly and below the lowest possible perigee of an earth satellite in orbit. Under international law, airspace is classified as either national airspace (that over the land, internal waters, archipelagic waters, and territorial seas of any State) or international*

²⁵ Michael N. Schmitt: "Wings over Libya: The No-Fly Zone in Legal Perspective." S. 46. The Yale Journal of International Law Online Vol 36 (2011)

²⁶ Karl P. Muller: "Denying Flight Strategic Options for Employing No-Fly Zones." S.1,16. Des. 2013, Rand Report

*airspace (that over contiguous zones, exclusive economic zones, the high seas, and territory not subject to the sovereignty of any State).*²⁷ Det ligger få geografiske begrensninger på etableringen av en NFZ med unntak en vertikal begrensning som teoretisk ligger på 100 km, men som med dagens teknologi vil ligge lavere.

Flere av definisjonene inneholder ord som indikerer noe om hvem som kan etablere en NFZ. Bernard beskriver i sin definisjon konkret at dette kan gjøres av en stat eller en koalisjon av stater. Muller's definisjon beskriver dette som en «*outside actor*». For at en NFZ skal kunne oppfylle sine målsettinger må en NFZ oppfattes som troverdig av motparten. Dette krever en tilgang til en lang rekke kapasiteter. Håndhevelse av en NFZ er en komplisert operasjon med mange bevegelige deler. Hvis NFZ i tillegg har strategiske målsettinger må det tilføyes en avskrekkende effekt, gjennom en mulig forsterkning eller opptrapping håndhevelsen. Den fysiske utstrekningen og graden av kompleksitet innenfor NFZ, vil gradere hvor krevende en NFZ vil være. Dette kan eksempelvis medføre at luftverneheter inne i sonen vil måtte bekjempes i en tidlig fase i etableringen av en NFZ. Summen av alt dette vil begrense utvalget i hvem som kan håndheve en NFZ til å omfatte et lite antall stater, en samling av stater eller internasjonale organisasjoner som NATO²⁸.

Disse ulike definisjonene sier også noe om hva en NFZ ikke er. NFZ er noe annet en suverenitetshevdelse i eget luftrom. Videre blir det også gjort klart at en NFZ ikke er en blokade i form av en linje som ikke skal overtredes. NFZ er ingen fast størrelse eller en type luftoperasjon. NFZ kan ha ulike graderinger for hvem som kan fly, ulike flytyper, ulike tidsrammer og andre varianter. En NFZ kan også skille mellom ulike parter i en konflikt og diskriminere de ulike partene ved bruk av ulike regelsett. Flere kilder setter likhetstegn mellom NFZ og Deptulas AEZ. Dette kan lett oppfattes som semantikk, men ved å se på definisjoner av disse begrepene ser vi at Deptula er mere omfattende i sin definisjon, spesielt rettet mot å påvirke situasjonen på bakken.

En NFZ er isolert sett et tredimensjonalt område, normalt over en motpart, hvor det settes spesielle betingelser for bruk av luftstridsmidler. Det vil kunne bli innført et totalt flyforbud og luftverneheter på bakken vil kunne bli fjernet. Fly som bryter reglene for en NFZ kan bli skutt ned, eller dette kan gi andre straffereaksjoner. NFZ er en omfattende operasjon som krever et spekter av kapasiteter, noe som vil begrense hvilke nasjoner/organisasjoner som kan

²⁷ Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare. S.1 Bern, 15. May 2009

²⁸ M. P. W Brouwers: "Saving souls from above: no-fly zone interventions." S. 12-13 Wolf Legal Publishers (WLP) 2014.

etablere og håndheve en NFZ. David Deptulas definisjon skiller seg fra de øvrige definisjoner ved at den omfavner et langt større spekter av virkninger, spesielt gjennom ambisjonen om å kontrollere situasjonen på bakken.

Hvorfor brukes NFZ?

NFZ gir en part en grad av kontroll over en annen parts luftrom. NFZ etableres i en kontekst og denne graden av kontroll har en hensikt. Etter å ha fått en forståelse for hva en NFZ er, blir det naturlige steget å se på hvorfor NFZ blir brukt.

Alexander Bernards artikkel «*Lessons from Iraq and Bosnia on the Theory and Practice of No-Fly Zones*»²⁹ fra 2004, plasserer de ulike hensiktene med NFZ i tre kategorier. Dette er «Air Cover», «Air Occupation» og «Air Deterrent».

«Air Cover» har til hensikt å legge en paraply over et gitt område. I en humanitær krise/operasjon kan en slik paraply kan gi trygghet til flyktninger og andre involverte parter. Hensikten med dette, i tillegg til å skjerme fra direkte angrep, er å vise handlekraft og øke tilliten overfor de grupper som er utsatte for angrep. Denne effekten baserer seg på den symboleffekten fly har. For hjelpeorganisasjoner vil «Air Cover» kunne gi sikkerhet og langt bedre arbeidsforhold i en humanitær operasjon, i tillegg til å bidra direkte med flydropp av mat, utstyr og medisiner. «Air Cover» kan også være en styrkemultiplikator som benyttes til å støtte egne styrker. Bakkestyrker vil i mange situasjoner kunne operere mere effektivt og trygt med støtte fra lufta. Med redusert egenrisiko følger bedre operasjonstempo og redusert kompleksitet. For å være vellykket krever «Air Cover» en koordinering mellom styrker på bakken og fly i luften. I dette ligger at «Air Cover» ikke er en kontinuerlig patruljering men kan utøves etter behov hos personell på bakken.

Bernards andre kategori er «Air Occupation» beskriver en situasjon der det ikke er hensiktsmessig eller ønskelig å sende inn bakkestyrker i et område. Dette kan være på grunn av liten vilje til å sette inn bakkestyrker eller fordi operasjonsområdet er utilgjengelig eller komplisert. Bernards oppfatning er at en slik «Air Occupation» har langt lavere risiko, men kan oppnå mye av det samme som en bakkestyrke vil kunne gjøre. Tilstedeværelse på bakken kompenseres med presisjonsvåpen og hurtig og uhindret tilgang til alle mål fra lufta. Politisk vil en «Air Occupation» gi et annerledes signal enn bruk av bakkestyrker. Der bakkestyrker signaliserer en langsiktig og forpliktende involvering, gir bruken av luftmakt et inntrykk av hurtighet og midlertidighet. Luftstyrker kan være hurtig på plass i en operasjon og vil ikke

²⁹ Alexander Bernard : “Lessons from Iraq and Bosnia on the Theory and Practice of No-fly Zones.” Journal of Strategic Studies Volume 27, 2004 - Issue 3

nødvendigvis kreve noen fasiliteter på bakken, utenom en viss nærhet til en base. Dette betyr også at et luftelement raskt kan trekkes ut av området. Lokalbefolkningen vil ikke på noen måte opparbeide seg det samme forholdet til piloten i flyet som de vil kunne gjøre overfor soldaten i vaktstyrken på bakken. «Air Occupation» er en mere omfattende operasjonstype sammenlignet med «Air Cover» og krever større tilstedeværelse i NFZ til enhver tid. Dette betyr at i tillegg til symboleffekten, må en troverdig mengde fly må være i luften til enhver tid. «Air Occupation» egner seg best i en situasjon med stor spenning og hvor store deler av luftrommet er dekket med egen fly.

Bernards siste kategori er «Air Deterrent». Logikkene bak denne kategorien er nært knyttet til tvangsmakteorier. Lik «Air Occupation» sier denne kategorien at det ofte er umulig og uhensiktsmessig å benytte bakkestyrker i et meget stort antall for å skape avskrekking. Det er raskere, innebærer mindre risiko og er mere effektivt å benytte luftstridsmidler.

Luftstridsmidler kan skape en buffer mellom de krigførende parter uten at dette medfører stor egenrisiko. Et viktig poeng med bruk av luftstridsmidler er at de svært hurtig kan endre fra å drive avskrekking gjennom tilstedeværelse, til reaksjon. I tilfeller der avskrekkingen mislykkes, kan et fly øyeblikkelig bekjempe overtredelser, eller utøve straff. For at «Air Deterrent» skal lykkes er det viktig at motparten oppfatter avskrekkingen som troverdig og relevant. I en situasjon der motparten i liten grad er avhengig av sine luftstridsmidler vil dette «Air Deterrent» gi mindre effekt.

Bernards tre kategorier kan være virksomme samtidig. «Air Occupation» kan også gi dekning for sivile samtidig som den virker avskrekkende. Den ene kategorien utelukker ikke den andre og alle tre kan plasseres oppå hverandre.

I sin RAND-rapport fra 2013 «*Denying Flight: Strategic Options for Employing NO-Fly Zones*»³⁰ lister Muller opp seks ulike begrunnelser for NFZ som virkemiddel. Først og fremst skal bruken av NFZ hindre en stat fra å bruke sine egne luftstridsmidler mot sine egne borgere, allierte grupper eller andre det er et behov for å beskytte. Denne hensikten har likhetstrekk med Bernards «Air Cover». Det kan også ligge andre begrunnelser bak et ønske om å holde en parts luftstridsmidler på bakken. En stat som i stor grad baserer sitt forsvar på luftstridsmidler vil bli hardt rammet av en NFZ. Dette betyr at fly ikke kan benyttes, støtte til bakkestyrker reduseres, etterretningsarbeid reduseres og etter hvert vil treningsnivå og rutiner bli kvalitativt dårligere.

³⁰ Karl P. Muller "Denying Flight. Strategic Option for Employing NO-Fly Zones." Rand Report, 2013

Dernest kan en NFZ, i tillegg til å skape dirkede resultater gjennom å hindre bruk av luftmakt, tvinge en motpart til å endre oppførsel. Konkret betyr dette å avstå fra flyging innenfor NFZ, men det kan også omfatte andre krav. Om dette lykkes vil avhenge av hvor betydningsfull NFZ er for en motpart. Denne hensikten har klare likhetstrekk med Bernards "Air Deterrent". Muller beskriver «*However, as a generalization, NFZ should not be expected to be powerful coercive instruments – the reason NFZs tend to be attractive policy options is that they are a milder form of sanction than most other uses of military power*». ³¹

En tredje funksjon med NFZ er å berede grunnen for ytterligere krigshandlinger. Etableringen av en NFZ vil være egnet for innsamling av informasjon, utvikling av fasiliteter og for at egne styrker skal kunne gjøre seg kjent i operasjonsområdet. Gjennom å holde en motstanders flystyrke på bakken vil også hans treningsstatus, utdanning og utvikling stagnere. Videre kan motpartens flystyrker og luftvern degraderes gjennom å opprettholde en NFZ slik at operasjoner senere kan gjennomføres uten særlig motstand eller risiko. Denne hensikten har mange sammenfallende trekk med Bernards «Air Occupation».

En fjerde funksjon for en NFZ er at den kan svekke den staten som får sitt luftrom kontrollert. Dette kan være forbud mot å fly inn militært materiell eller forsterkninger, eller et totalt forbud mot flyging. Dette kan også påføre den aktuelle staten økonomiske konsekvenser ved at handel kan stoppe opp. Dette kan være et bevisst valg for å stoppe import av våpen eller andre spesielle varer. Dette vil i tillegg til de økonomiske konsekvenser også kunne påføre et prestisjetap overfor andre stater, ved å gi inntrykk av at staten fremstår som svak og uten råderett over sitt eget territorium.

En femte funksjon er at etableringen av en NFZ er et attraktivt politisk virkemiddel, som med liten risiko viser stor grad av handlekraft. Slik kan nasjoner/koalisjoner/organisasjoner vise sympati og støtte. Dette kan være spesielt attraktivt overfor en opinion som krever at noe må gjøres, men hvor aksepten for egne tap er lav. En NFZ kan oppfattes som et billig virkemiddel med lav risiko, som igjen gjør at et slikt virkemiddel lettere får politisk bred oppslutning. Hvis en NFZ ikke virker etter de angitte målsettinger blir da de involverte stater stilt overfor et valg hvor de må eskalere sitt bidrag, eller innrømme fiasko. Uansett utfall vil de politiske kostnadene øke betraktelig.

En siste funksjon er å benytte NFZ som et bevisst ledd i opptrappingen av involveringen i en konflikt. Denne funksjonen kan virke på flere ulike måter. For det første kan det militært sett

³¹ Karl P. Muller: "Denying Flight. Strategic Option for Employing NO-Fly Zones." S. 10. Rand Report, 2013

være enklere å trappe opp en konflikt etter at egne luftstridsmidler har formet fienden i en innledende fase. Videre kan det være lettere å få politisk aksept nasjonalt gjennom en argumentasjon for at NFZ som et begrenset virkemiddel ikke har ført frem, og at tyngre involvering synes nødvendig.

Lik Bernards tre hensikter, vil heller ikke Mullers hensikter utelukke hverandre. De kan virke sammenfallende i tid og de kan legges oppå hverandre. Det er utfordrende å finne skjæringspunktet mellom de ulike hensiktene, de virker å gli over i hverandre. Muller beskriver i større grad de politiske hensiktene med en NFZ, enn det Bernard gjør.

General David Deptulas beskrivelse av hensikter med en NFZ er den som kommer først i tid. Hans beskrivelse skiller seg noe ut fra Bernard og Mullers beskrivelser. Deptula sammenfatter de overordnede hensiktene med NFZ i tre hovedpunkter. Først skal en NFZ nekte en motstander lokal bruk av luftrom for å kontrollere og begrense en motstanders handlinger og med dette bidra til økt regional sikkerhet. En hensikt som har likhetstrekk både med «Air Occupation» og «Air Cover». Dernest skal NFZ øve press på en motstander for å tvinge motstanderen til å etterkomme FN eller en koalisjons krav. En beskrivelse som ligner på avskrekking og «Air Deterrent». Til sist skal en NFZ bidra til å bygge og vedlikeholde langvarige strategiske partnerskap hos allierte innen en koalisjon. En hensikt som ikke Bernard eller Muller beskriver. Deptulas beskrivelser synes farget av NFZ i Irak og de politiske målsettinger og interne uenigheter som preget denne situasjonen.

I sine videre beskrivelser av fenomenet går Deptula bort fra å omtale dette som NFZ, men velger sin egen benevnelse, «Air Exclusion Zone» (AEZ). Årsaken til at han ikke ønsker å benytte NFZ som beskrivelse, er koblingen til Bernards «Air Occupation». Deptula mener at dette kan indikere juridiske bindinger som ikke finnes og dermed gjøre NFZ mindre fleksibelt som virkemiddel. Videre er Deptula langt mere ambisiøs ved at han innlemmer kontroll av styrker på bakken i sin AEZ. I sin detaljerte beskrivelse av sin egendefinerte AEZ lister Deptula opp en rekke hensikter som kan oppnås ensidig eller i kombinasjon.³²

- Tvinge gjennom FN mandater eller mere regionale mandater, inkludert humanitære aksjoner

³² David Deptula: "Air Exclusion Zones: An Instrument of Engagement for a New Era." S. 6-7, 2000

- Støtte en nasjons eller koalisjons utenrikspolitikk direkte eller indirekte overfor en motpart. Dette ved å sørge for at en potensiell aggressor blir begrenset (contained) politisk og/eller militært.
- Avskrekke, begrense og kontrollere en motstanders militære styrker for å minimalisere aggresjon mot sine naboland eller som et ledd i en regional strategi for stabilisering.
- Være en kapasitet som hurtig kunne stoppe organisert væpnet aggresjon før dette ekspanderer til høyintensitet eller regionale konflikter.
- Etablere «No Maneuver Zones» mot motpartens formasjoner, tunge våpen eller luftverneheter.
- Være et fleksibelt virkemiddel som kan passe på en motstanders suverenitet og hjelpe til med kontroll, som et alternativ til okkupasjon av territorium. Her kan bruken av AEZ fylle en rekke diplomatiske hensikter uten stor personellmessige, politiske eller økonomiske konsekvenser.
- Være en lite synlig eller en tydelig monitorering av en motstander.
- I tilfeller hvor luftangrep blir benyttet som en del av AEZ ville dette gi positive effekter (for koalisjonen) også utenfor selve AEZ, gjennom å endre motstanderes oppførsel generelt.
- Fragmentere eller senke effekten av en motstanders undertrykking av sin egen befolkning, ved å beskytte mot bombing fra egne og/eller sørge for forsyninger, medisiner og hjelp til sivilbefolkningen.
- Vanskeliggjøre eller hindre kamuflering eller skjuling av motstanderes styrker, våpen og fasiliteter.
- Hindre en mostander i å trene og øve for derigjennom å redusere hans evne til å føre krig.
- Virke samlende innad i koalisjonen og gi grunnlag for fremtidig samvirke.

I tillegg til alle disse hensiktene ville bruken av AEZ også ha to utilsiktede tilleggseffekter. AEZ gir en unik og hyppig treningsarena for store multinasjonale styrker samt å kunne fungere som et laboratorium for utvikling og implementering av nye operasjonskonsepter.

Til forskjell fra Bernard og Muller beskriver Deptula at en hensikt med NFZ er å virke samlende i en koalisjon. Å holde koalisjonen samlet var en reell utfordring for Deptula på slutten av 1990-tallet under operasjonene «Northern/Southern Watch» i Irak.

Deptulas beskrivelse av hensikter med en NFZ kom først, og har hans bakgrunn fra operasjon «Northern Watch» som grunnlag. Bernard sammenfattet erfaringer fra både Irak og Bosnia, mens Mullers rapport fra 2013 omfattet alle fire tilfeller. Det finnes klare likhetstrekk blant disse tre kildene, men også forskjeller. Alle tre synes å beskrive både taktiske og strategiske effekter. Bernards «Air Cover», «Air Occupation» og «Air Deterrent» finnes i en eller annen form hos alle tre. Både Muller og Deptula omtaler i større grad de politiske hensiktene. Det er kun Deptula som beskriver hensikter innad i en koalisjon. Et fellestrekk hos disse tre er at de i svært liten grad beskriver noen negative effekter av en NFZ, ut over Mullers betenkeligheter omkring NFZs kapasitet som «Air Deterrent».

Et annet fellestrekk som går igjen hos alle er at flere ulike hensikter kan oppnås samtidig og det er utfordrende å skille dem fra hverandre.

NFZ i Irak

Jeg har valgt å behandle NFZ i nord-Irak og sør-Irak som to separate tilfeller. Det finnes likevel fellestrekk i disse to tilfellene. Disse fellestrekene behandles innledningsvis før min omtale av hhv NFZ i nord-Irak og sør-Irak.

Grunnlag

3. mars 1991 møttes general Norman Schwarzkopf (Sjef for de allierte styrkene) og Saddam Hussains generaler ved Safwan Airfield for å diskutere vilkårene for en våpenhvile. I tillegg til rutiner for fangeutveksling og grenselinjer, ble det klart at Irak ikke kunne benytte sine fly. Under møtet ble det fra en av Hussains generaler spurt om muligheten til å benytte helikopter for å kunne frakte VIPer og andre ledende personer rundt omkring i Irak. Dette var hensiktsmessig, siden veinettet var kraftig degradert. General Schwarzkopf ga tillatelse til dette uten noen form for samtykke fra koalisjonen eller egne overordnede³³, men gjorde det klar at disse helikoptrene ikke kunne benyttes i områder hvor det befant seg koalisjonsstyrker. I løpet av mars-april 1991 ble disse helikoptrene Hussains hovedvåpen for å slå tilbake interne opprør både i sør- og nord-Irak.³⁴

Etablering

I april 1991 utgav FNs sikkerhetsråd to resolusjoner knyttet til situasjonen i Irak. Sikkerhetsresolusjon 687 la rammene for en våpenhvile mellom Irak og Kuwait. Den påla Irak å kvitte seg med alle kjemiske, biologiske og atomvåpen. Samt et pålegg om å kvitte seg med alle missiler med en rekkevidde over 150 km. Situasjonen skulle overvåkes av egne inspektører (UNSCOM og IAEA)³⁵. Sikkerhetsresolusjon 688 fordømte Iraks behandling av egen befolkning, spesielt de kurdiske folkegruppene i nord og sjiamuslimer i sør. Videre påla resolusjonene at Irak skulle legge til rette for internasjonal humanitær bistand³⁶. Guleroten for Irak var at ved å innfri FNs krav, kunne de økonomiske sanksjoner landet var underlagt, bli vurdert på ny.

Mandatet for bruken av NFZ som virkemiddel ble hentet fra resolusjon 687 og 688. Dette grunnlaget var kontroversielt ved at resolusjonene ikke omtalte NFZ i noen form, den autoriserte heller ikke bruk av makt gjennom å henvise til FN-Charteret Kapittel 7, artikkel 42. FNs egen juridiske avdeling mente i 1993 at det ikke fantes legitimt grunnlag i resolusjon

³³ "I will instruct the Air Force not to shoot at any helicopters flying over the territory of Iraq where our troops are not located." Who Is to Blame for the Doomed Iraqi Uprisings of 1991? Micah Zenko, March 7, 2016, The National Interest Magazine

³⁴ https://www.globalsecurity.org/military/ops/provide_comfort.htm

³⁵ <https://peacemaker.un.org/iraqkuwait-resolution687>

³⁶ <http://www.casi.org.uk/info/undocs/scres/1991/688e.pdf>

688 for opprettelse av NFZ i sør- og nord-Irak³⁷. Resolusjon 687 åpnet for bruk av «*all necessary means to uphold....and to restore international peace and security in the area*». Uten noe klart svar i den ene eller andre retning, var etableringen av NFZ basert på et FN-mandat kontroversiell.

Håndhevelse

Engasjementsreglene var innledningsvis formet for å støtte en humanitær operasjon. Alle styrker hadde rett til å bruke makt i selvforsvar og de kunne reagere overfor det som de opplevde som fiendtlige hensikter (hostile intent). For gjennomføringen av NFZ betydde dette at irakiske jagerfly som krysset grensen til NFZ og ikke responderte på advarsler demonstrerte fiendtlige hensikter og kunne skytes ned. Fra 27. januar 1999 ble engasjementsreglene i «Northern/Southern Watch» utvidet til å omfatte angrep mot militære installasjoner³⁸.

Parallelt med NFZ-operasjonen ble det gjennomført offensive operasjoner mot det irakiske regimet. For koalisjonen var det et viktig poeng at disse offensive operasjonene skulle holdes adskilt fra NFZ-operasjoner både for å unngå ytterligere diskusjoner omkring FN-mandatet, men også for å innfri de krav som ble satt fra nabolandene. NFZ-operasjonen stoppet under disse offensive operasjonene³⁹. Saudi-Arabia som vertsnaasjon la klare begrensninger på hva koalisjonen kunne utføre med utgangspunkt i saudiarabiske flybaser⁴⁰. For Hussein var det trolig likegyldig hvor disse angrepene kom fra og om de var en del av operasjon «Northern/Southern Watch» eller ikke. Så lenge disse flyene var innenfor rekkevidde for hans luftvern, var de potensielle mål. De offensive operasjoner bidro til at den irakiske kampevnen ble degradert. Samtidig styrket disse offensive operasjonene den irakiske motivasjonen for motstand. Denne motivasjonen ble ytterligere forsterket gjennom Hussains «skuddpremie» på koalisjonens fly og piloter.

Oppsummering

NFZ-operasjonene i Irak startet som reaksjon på en humanitær situasjon i nord-Irak og senere i sør-Irak. Fra amerikansk side ble ønsket om regional stabilitet et viktig grunnlag for NFZ-operasjonene. Denne politikken ble ytterligere forsterket gjennom et uttalt amerikansk ønske om «containment» av Hussein. USA kunngjorde i oktober 1998 sin «Iraq Liberation Act⁴¹»

³⁷ Chris Mooney: "Did the United Nations Authorize "No-Fly" Zones Over Iraq?" 19. Nov. 2002. www.slate.com

³⁸ Suzann Chapman: "The "War" before the War." S.56. Air Force Magazine. Feb. 2004

³⁹ Dette hadde også et tydelig element av egensikring og skapte større enkelhet i operasjonene.

⁴⁰ «Defence –Thirteenth Report» The House of Commons. 26. July 2000. www.parlamant.uk

⁴¹ PUBLIC LAW 105–338 "IRAQ LIBERATION ACT OF 1998." 31.Okt. 1998

som slo fast at USA støttet en regimeendring i Irak og ønsket å innføre et demokratisk styresett.

Operasjon Provide Comfort

Grunnlag

I nord-Irak var minst 20 000 mennesker drept og 1, 8 millioner mennesker drevet på flukt i fjellområdene mellom Irak, Tyrkia og Iran. Tyrkia slapp flykningene over grensen, men ønsket å returnere disse flyktingene i frykt for en «spill-over»-effekt og et kurdisk opprør på tyrkisk side. Situasjonen var prekær for hundretusener av kurdiske flyktinger fanget i fjellområdene nord i Irak, under stadige angrep fra irakiske styrker. En omfattende humanitær bakkeoperasjon ble iverksatt. En sentral komponent var flydrop av hjelpesendinger ut fra flybasen Incirlik og Diyarbakir i Tyrkia. Flyktingen ble samlet i 43 ulike flyktingeleirer og en sikkerhetssone på 8000 km² ble opprettet. En «Task Force Provide Comfort» ble dannet i starten av april 1991. President George Bush gav følgende beskrivelse:

*«This is an interim measure designed to meet an immediate, penetrating humanitarian need. Our long-term objective remains the same for Iraqi Kurds, and indeed, for all Iraqi refugees, wherever they are, to return home and to live in peace, free from oppression, free to live their lives».*⁴²

Operasjonen samlet flere ulike nasjonale initiativ, under en ledelse, og var både en humanitær og militær operasjon. Mer enn 30 nasjoner bidro med hjelpemateriell, mens 13 nasjoner deltok aktivt i operasjonen. Hovdebidragsyttere var USA, Storbritannia, Frankrike og Tyrkia.

«Provide Comfort» hadde tre operasjonelle oppgaver som alle var direkte knyttet til å løse den humanitære situasjonen. Først skulle den sørge for at flyktinger ikke døde ved å gi akutt nødhjelp. Innledningsvis som flydrop, senere som en luftbro inn til landingsstriper inne i nord-Irak. Dernest skulle den sørge for at flykninger ble samlet i flyktingeleirer i nord-Irak. Til sist skulle operasjonen sørge for at flyktingene kunne returnere trygt til sine hjem. Implisitt betydde dette at operasjonsområdet måtte sikres mot nye angrep både fra bakken og luften. Fra Tyrkisk side fikk koalisjonen 30 dager til å stabilisere situasjonen. Etter dette skulle den humanitære situasjonen overtas av FN i samråd med tyrkiske myndigheter.

⁴² Judd, Gordon W: "Humanitarian Intervention Assisting the Iraqi Kurds in Operation PROVIDE COMFORT 1991." S. 42. US Government Printing Office

Etablering

Innledningsvis ble det etablert en sikkerhetssone over operasjonsområdet, som strakte seg 20 km inn på irakisk territorium. Luftrommet ble kontrollert opp til 2000 fot⁴³. USA kunngjorde en mere omfattende NFZ den 10. April 1991, med Frankrike, Storbritannia, Tyrkia og USA som koalisjonsmedlemmer. Ingen uautorisert irakisk flyging var tillatt nord av 36. breddegrad. Dette var en linje som ikke sammenfalt direkte med de kurdiske områdene, men som trolig ble valgt siden denne var lett å formidle og forklare⁴⁴. Operasjonen ble gjennomført med AWACS-fly som drev taktisk kontroll av egne fly inn og ut av NFZ, koordinerte lufttanking, varslet om trusler, overvåket, detekterte og indentifiserte fly. F-15 jagerfly (som de første) «renset» NFZ og gav «Air Cover» ved å fly «Combat Air Patrol» (CAP) på utkikk etter fiendtlige fly og luftvernemheter. Black Hawk helikopter fløy inn forsyninger og tropper⁴⁵.

Håndhevelse

Det første året forløp uten rapporterte overtredelser. I løpet av juli 1991 ble de siste bakkestyrkene som var en del av operasjon, trukket ut. En liten reaksjonsstyrke satt sammen fra seks ulike nasjoner ble plassert sør i Tyrkia, mens de aller flest humanitære oppdragene ble overtatt av FN. Fokuset for «Provide Comfort» skiftet fra humanitær hjelp, til å sørge for sikkerhet gjennom å hindre irakiske angrep mot kurdisk befolkning.

løpet av operasjon «Provide Comfort I» ble det flydd over 40 000 sorties, 70 prosent av alle ødelagte bosettinger ble bygd opp og mer enn 17 000 tonn forsyninger ble levert. Alle målsettinger ble innfridd, men det var utfordringer knyttet til bruken av 36. breddegrad som grense. Enkelte kurdiske områder ble liggende på utsiden av grensen, mens irakiske områder havnet innenfor. Det var også utfordringer knyttet til sivil-militær humanitær bistand og militære sikkerhetsoperasjoner, blandet sammen under en operasjon med en ledelse. Operasjon «Provide Comfort I» ble avsluttet 24. juli 1991, da den umiddelbare humanitære krisen syntes avverget.

⁴³ Gordon. W. Rudd: "Humanitarian Intervention. Assisting the Iran Kurds in Operation PROVIDE COMFORT, 1991." S. 49. Department of the Army, D.C 2004

⁴⁴ Schmitt, Michael N: "Clipped Wings: Effective and Legal No-Fly Zone Rules of Engagement." Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review, s 735. 12. Jan 1998

⁴⁵ Barbara W. Alsip, Neyla Arnas ,Richard E. Chervenak & Fred Chasnov: "Operation provide Comfort. Review of U.S Air Force Investigation of Black Hawk Fratricide Incident." S.3. United States General Accounting Office, Report to Congressional Requesters. Nov. 1997

Operasjon Provide Comfort II

Grunnlag

Operasjon «Provide Comfort II» avløste operasjon «Provide Comfort I». Den humanitære delen av operasjonen ble i all hovedsak overført til FN. Unntaket var noe distribusjon av forsyninger til kurdiske folkegrupper i regionen. Sammenblanding av oppgaver ble forsøkt løst ved at den humanitære delen av operasjonen ble overført til FN (og andre hjelpeorganisasjoner), mens oppgaven med å sørge for sikkerheten ble håndtert av den militære koalisjonen gjennom NFZ.

Etablering og håndhevelse

Allierte flystyrker patruljerte luftrommet nord av 36. breddegrad rutinemessig. Hensikten med denne patruljeringen var å vise styrke, tilstedeværelse og evne, for på den måten å avskrekke Hussain fra å angripe den kurdiske befolkningen. Det ble fra piloter rapportert om en mere aggressiv opptreden fra irakiske luftvernstyrker utover høsten 1992. De ble belyst av søkeradarer, irakiske fly opptrådte mere aggressivt og irakiske luftvernkanoner skjøt mot koalisjonens fly. 17. januar 1993 krysset et irakisk MIG 23 inn i NFZ og ble engasjert og skutt ned av et av koalisjonens F-16C. Samme år ble også flere irakiske luftvernposisjoner engasjert. Irakiske luftvernangrep fortsatte ut gjennom året 1993. Likevel ble ingen av koalisjonens fly skadet som følge av irakisk motstand. Det største tapet for koalisjonen skulle komme 14. April 1994, hvor to Black Hawk helikoptre som fraktet personell fra koalisjonen, kurdiske representanter og amerikanske politiske rådgivere, ble skutt ned av egne fly. Alle 26 om bord omkom.

27. Juni 1993 avfyrte amerikanske marinefartøyer i alt 23 cruise-missiler mot mål inne i Bagdad. Dette angrepet var en gjengjeldelse på Iraks attentatforsøk mot tidligere president George Bush. Angrepet ble fra amerikansk side omtalt som en «wake-up call» til det irakiske regimet.⁴⁶ Dette angrepet var ikke en del av håndhevelsen av NFZ, men et ensidig amerikansk angrep.

I august 1996 brøt det ut kamper mellom Kurdistans Patriotiske Union (PUK) og Kurdistans Demokratiske Parti (KDP). Etter intense kamper inviterte KDP, Hussein inn på sin side. Hussein angrep PUK-kontrollerte områder med 30 000 tropper og overtok den PUK-kontrollerte byen Erbil. Dette var et klart brudd på sikkerhetsresolusjon 688 og resulterte i den

⁴⁶ Norman Kempster & David Lauter: "U.S. Attacks Iraq to Retaliate for Alleged Plot to Kill Bush: Persian Gulf: Cruise missiles pound Baghdad intelligence headquarters in 'wake-up call' to Hussein. He is blamed for attempt on ex-President's life during Kuwait trip." 27. Jun. 1993, Los Angeles Times

amerikanske operasjonen «Desert Strike». Denne operasjonen ble utført som bombeangrep og angrep med cruise- missiler mot militære anlegg i hele Irak,⁴⁷ fra amerikanske hangarskip og amerikanske baser på Guam. I alt 27 cruise-missiler ble avfyrt mot luftvernposisjoner sør i Irak, i et angrep som ble omtalt som et gjengjeldelsesangrep. NFZ-flygningen stoppet i tiden operasjon «Desert Strike» pågikk. I tillegg til USAs angrep, ble den sørlige NFZ utvidet til å omfatte også den 33. breddegrad.

På bakgrunn av USAs offensive operasjoner og uten et humanitært grunnlag for å fortsette operasjonen, ønsket Frankrike å trekke seg som aktiv part av operasjon «Provide Comfort». Operasjon «Provide Comfort II» ble avsluttet 31. desember 1996.

Operasjon Northern Watch

Grunnlag

Tyrkias nasjonalforsamling gav i desember 1996 tillatelse til at en mindre operasjon under navnet «Northern Watch» kunne fortsette å benytte tyrkiske baser som utgangspunkt for operasjonen⁴⁸. Det ble understreket at dette var en midlertidig tillatelse som skulle fornyes hver sjettede måned. Denne operasjonen ble iverksatt 1. jan 1997. Fokuset ble nå lagt på håndhevelse av sikkerhetsresolusjon 687. FNs våpeninstruktører ble gjentatte ganger hindret fra å gjøre sin jobb. De fikk innreiseforbud, de ble utvist fra landet og de ble systematisk motarbeidet. USAs målsetting om «containment» av Hussain var også et viktig grunnlag for operasjonen.

Etablering og håndhevelse

I desember 1998 iverksatte USA⁴⁹ nok en offensiv operasjon, nå under navnet operasjon «Desert Fox». Operasjonen hadde offisielt til hensikt å ødelegge irakiske masseødeleggelsesvåpen og enheter som kunne utvikle slike våpen. Denne aksjonen sett på som en hevnaksjon for å tvinge Irak til å samarbeide med FNs våpeninspektører. Flere kilder hevdet at det irakiske regimet og Hussain var det egentlige målet for operasjonen⁵⁰. I etterkant av denne operasjonen annonserte Irak at de ikke lengre respekterte NFZ, noe som førte til en langt mere aggressiv bruk av irakisk luftvern mot koalisjonenes fly. Til tross for at Saddam utlovde en «skuddpremie» på 14 000 USD pr nedskutte fly og 2800 USD for en fangetatt

⁴⁷ Dette var også grunnlaget for utvidelsen av NFZ Southern Watch nord til den 33. breddegrad.

⁴⁸ Deltagende nasjoner var USA, Storbritannia og Tyrkia

⁴⁹ Støttet av Storbritannia

⁵⁰ William M. Arkin: "Analysis. The Difference was in the details." Special to The Washington Post. 17. Jan. 1999

pilot, ble ingen fly skadet eller skutt ned. Irakisk luftvern ble truffet gjentatte ganger, men viste en overraskende god evne til å gjenoppbygge sine enheter.

Den amerikanske piloten Randy Gordon, gav følgende beskrivelse av den praktiske gjennomføringen av NFZ-operasjonen: *«Patrolling around the airspace of northern Iraq was akin to being a roving Hell's Angels biker gang driving through a small town. By design, intimidation of the enemy through our very presence was a large part of our tactics to force the enemy into compliance. Around me was a fleet of attack, surveillance, and jamming aircraft. As the air-to-air fighters in this fleet, our role was to busily sweep the airspace with our radars looking for violations of the No-Fly zone. We had more firepower at our disposal than most small countries. This was the "new normal" of global diplomacy through military peacekeeping. We were not there to save the world, but to simply function like police preserving the status quo via the threat of force rather than the actual use of force. After more than a decade of no-fly zone enforcement, both sides had become accustomed to the other side's presence and tactics. Patrol was many hours of boredom punctuated by moments of excitement».*⁵¹

En effekt av operasjon «Northern Watch» var at amerikanske piloter hadde fått viktig erfaring i luftoperasjoner i Irak. På irakisk side var situasjonen motsatt. Irakiske piloter og bakkemannskaper manglet erfaring siden de var blitt «holdt på bakken» av de etablerte NFZ. I tillegg var irakisk luftvern degradert som følge av flere år med angrep av koalisjonsstyrker. Alle disse effektene beredte grunnen for iverksettelsen av operasjon «Iraqi Freedom». Operasjon «Northern Watch» ble avsluttet 17. Mars 2003, tre dager før operasjon «Iraqi Freedom» ble iverksatt.

Oppsummering

Operasjonsområdet dekket området fra den 36 breddegrad og nord til grensen mot Tyrkia og Iran. Dette området utgjorde ca. 27 000 km². Operasjon Northern Watch ble håndhevet av ca. 45-50 fly. I løpet av operasjon «Provide Comfort» frem til 1996, ble det fløyet i alt 42 000 sorties. I tidsperioden for «Northern Watch» (fra 1997-2003) ble det fløyet 36 000 sorties. Operasjonen var oppsatt med en styrke på 1400 mann, hvorav 1100 var amerikanske. USA bidrog med ca 90 prosent av alle fly⁵². USAs totalbelastning som følge av engasjementer over hele verden tvang frem bruk av reservestyrker og et helt nytt rotasjonssystem av sine styrker.

⁵¹ Randy Gordon: "Over the No-Fly Zone." 21. Sept 2009, airspacemag.com

⁵² Eric Larson, Gustav Lindstrom, Myron Hura, Ken Gardiner, Jim Keffer & Bill Little: "Interoperability of U.S. and NATO Allied Air Forces: Supporting Data and Case Studies." RAND Project Air Force, 2003.

US Air Force ble organisert i ti «Air Expeditionary Forces» hvor mannskapene roterte innom operasjonen med beordringer på en varighet som varierte mellom 14-180 dager. I løpet av et år hadde 9000 ulike personer vært innom. I snitt ble det fløyet 14-18 dager pr måned, ca 140-160 dager pr år⁵³. Operasjon «Northern Watch» kostet mellom 120-180 millioner US dollar pr år fra 1997-2001.⁵⁴

Gjennom både operasjon «Provide Comfort» og operasjon «Northern Watch» utførte USA, med noe britisk støtte, offensive angrep mot det irakiske regimet. Dette var operasjoner som ble holdt adskilt fra NFZ-operasjonene, men som likevel hadde stor innvirkning. Sett fra koalisjonens side var det selvsagt en stor fordel at det ble gjennomført rene bombeangrep mot luftverninstallasjoner og militær infrastruktur, ved at dette reduserte luftverntrusselet mot koalisjonens fly. På en annen side bidrog dette til å øke risikoen ved at irakiske styrker valgte å betrakte alle koalisjonens fly som potensielle mål. I en situasjon hvor samme nasjon gjennomførte både offensive angrep og NFZ operasjoner, var det ikke mulig for irakiske styrker (hvis ønskelig) å differensiere disse fra hverandre. Hussains reaksjon med utloving av «skuddpremie» var forståelig nok siden NFZ-flyene var de eneste flyene som var tilgjengelig og innenfor rekkevidde for hans luftvernssystemer. Disse var hans eneste sjanse for å kunne slå tilbake mot koalisjonen.

Målsettingen med NFZ i «Provide Comfort/Northern Watch» utviklet seg fra å være et «strakstiltak» for å gi «Air Cover» under operasjon «Provide Comfort», til å være et virkemiddel skulle gi regional sikkerhet gjennom «containment» av Saddam Hussain. I siste fase var et skifte av regime en uttalt amerikansk målsetting og NFZ ble benyttet til å degradere den irakiske motstanden i forkant av «Iraqi Freedom».

Operasjon Southern Watch

Grunnlag

President George Bush meddelte i en pressekonferanse 26. august 1992 at allierte fly ville ta kontrollen over luftrommet sør i Irak. Ingen irakiske fly eller helikopter ville kunne fly sør av den 32. breddegrad etter kl. 1015 torsdag 27. august. Operasjonene skulle hindre Saddam Hussain fra å undertrykke den sjia-muslimske befolkningen i regionen. Det ble poengtert av Lt. Gen. Martin Brandtner, at operasjonen var:

⁵³ GlobalSecurity.org «Operation Northern Watch»

⁵⁴ Målt i 2011 dollarverdi.

*«a no-fly zone, not a security zone -- meaning that the allies had no intention of offering the Shiite population blanket protection from government attacks, as they had for the Kurds last year in Operation Provide Comfort».*⁵⁵

Første flytokt for å håndheve NFZ i Operasjon Southern Watch ble gjennomført 27. august 1992, et døgn etter kunngjøringen. President Bush gjentok flere ganger i løpet av pressekonferansen det amerikanske ønsket om en regimeendring i Irak⁵⁶. Senere ble NFZ «Southern Watch» fra amerikansk side utvidet til å omfatte luftrommet sør av 33. breddegrad.

Etablering

Målsettingene med operasjon Southern Watch var flere. Først skulle operasjonen sørge for at Irak forholdt seg til FNs sikkerhetsresolusjoner 687 og 688. Operasjon «Southern Watch» omfattet ikke nødhjelp eller bakkestyrker slik operasjon «Provide Comfort» hadde gjort. Operasjon «Southern Watch» var i større grad en rendyrket NFZ-operasjon, sammenlignet med operasjonene i nord-Irak.. NFZ kunne ikke hindre Hussein fra å endre elveløp som hindret Sjia-muslimske områder tilgang til vann. Videre kunne Hussein foreta troppeforflytninger på bakken inne i NFZ sør av 32. breddegrad. Den amerikanske målsettingen var innledningsvis sammenfallende med FNs målsettinger. Samtidig ble det fra amerikansk side fremlagt målsettinger om regional stabilitet.

Håndhevelse

De første månedene med håndhevelsen av NFZ forløp rolig hvor koalisjonens styrker i liten grad ble utfordret. Situasjonen endret seg tydelig etter at FN i november 1992 ikke hevet de økonomiske sanksjonene overfor Irak. Dette utløste en rekke irakiske krenkelser av NFZ, hvor koalisjonens fly ble belyst av irakisk radar både fra lufta og fra bakken. Denne aggressive adferden toppet seg 27. desember, hvor et irakisk MIG-25 jagerfly, låset sin radar på et av koalisjonens F-16, som patruljerte NFZ. Trefningen endte med at koalisjonens F-16 skjøt ned det irakiske flyet. Den irakiske responsen var å flytte luftvernssystemer innenfor NFZ sør av den 32. breddegrad. Koalisjonen påla fjerning av disse systemene, noe Saddam Hussain etterkom bare delvis. 17. januar skjøt USA Tomahawk missiler mot en fabrikk for kjernefysisk produksjon i Zaafaraniyah. 18. januar 1993, gjennomførte USA bombeangrep mot tre fasiliteter med irakisk luftvern. I etterkant av disse angrepene erklærte Hussain en våpenhvile som en gest til innsetingen av Bill Clinton som president. Denne våpenhvilen

⁵⁵Marine Corps Lt. Gen. Martin Brandtner, director of operations for the Joint Chiefs of Staf.

⁵⁶ John M. Broder: "Bush Announces 'No-Fly' Zone over Southern Iraq." 27. Aug. 1992, Los Angeles Times Vol. 112/Issue 30.

omfattet koalisjonens fly og omfattet også at FNs våpeninspektører igjen kunne gjenoppta sitt arbeid. Fra irakisk side ble det kommunisert at våpenhvilen skulle gi koalisjonen, og spesielt USA tid til å vurdere om sanksjonene kunne løftes.

7. oktober 1994 valgte Hussain på ny å utfordre koalisjonen ved å flytte 10 000 soldater til den kuwaitiske grensen. Samme dag ba Iraks visestatsminister, Tariq Aziz, FN om pånytt å løfte sanksjonene landet var underlagt. Troppedeflytningen ble av koalisjonen omtalt som «sabelrasling», samtidig som de valgte å iverksette en forsterkning av sine styrker. Operasjonen fikk navnet «Vigilant Warrior» og bestod av styrkeoppbygging i nabolandene omkring Irak og en økning i aktiviteten innenfor den etablerte NFZ. Det ble fra FN og USA sin side kommunisert svært tydelig at trusler og krenkelser fra Irak overfor sine naboland ikke ville bli akseptert. Hussain overså advarslene og forsterket sine troppedeflytninger med inntil 80 000 mannskaper på grensen til Kuwait. USA responderte med ytterligere 36 000 mannskaper og 51 kampfly. Den 10. oktober informerte Iraks ambassadør til FN om at troppene på grensen til Kuwait var blitt beordret hjem. USA hadde liten tillit til dette og valgte å forsterke sitt engasjement i operasjon «Southern Watch» med 350 fly og senere med å sette 155 000 bakkemannskaper på beredskap for forflytning til Gulf-regionen. FN reagerte med å utgi sikkerhetsresolusjon 949 som forlangte at de irakiske tilførte styrkene måtte trekkes tilbake og at Irak ikke kunne forflytte nye styrker til sør-Irak.

I august/september 1996 støttet irakiske regjeringsstyrker de kurdiske opprørerne i KDP og kastet deres motstandere i PUK ut av byen Erbil i Nord-Irak. Den 1. september 1996 annonserte Bill Clinton militære straffereaksjoner overfor Hussain. To dager senere ble disse truslene fulgt opp med operasjon «Desert Strike»,⁵⁷ et angrep bestående av 27 Tomahawk missiler mot militære mål innenfor NFZ. Disse angrepene ble fulgt opp med en aggressiv retorikk fra president Bill Clinton:

*«Earlier today I ordered American forces to strike Iraq. Our missiles sent the following message to Saddam Hussein:to make Saddam pay a price for the latest act of brutality, reducing his ability to threaten his neighbours and America's interests».*⁵⁸

USA ønsket nå å etablere en tredje NFZ i Irak. Uenighet innad i Sikkerhetsrådet gjorde ikke dette mulig. Løsningen ble at USA utvidet NFZ «Southern Watch» til å omfatte luftrommet

⁵⁷ En operasjon som sprang ut av Saddams involvering i den kurdiske konflikten mellom PUK og KDP.

⁵⁸ <http://www.clintonfoundation.org/legacy/090396-presidential-statement-onaction-against-iraq.htm>.

fra den 33. breddegrad og sørover til grensen. Frankrike valgte å forholde seg til den gamle NFZ opptil den 32. breddegrad.

I slutten av februar 1997, underskrev Irak og FN på ny en avtale som igjen åpnet for våpeninspeksjoner i Irak. Denne gangen var det Hussains presidentpalasser som skulle inspiseres. Irak fikk på sin side, lovnad om at sanksjonene landet var underlagt, igjen skulle drøftes i FN.⁵⁹ Sikkerhetsrådet understreket at en overtredelse av denne avtalen ville få «*severest consequences for Iraq*». Det beskrives at sikkerhetsrådet var delt i Irak-spørsmålet⁶⁰. I starten av august 1998 brøt avtalen sammen og FNs våpeninspektører forlot Irak uten å ha fått fullført sitt arbeid. I midten av desember 1998, startet USA og Storbritannia en firedagers bombekampanje under navnet «Desert Fox» som offisielt hadde til hensikt å sette fasiliteter for masseødeleggelsesvåpen ut av spill. Det ble benyttet 90 cruise-missiler og 325 Tomahawk-missiler mot i alt 97 ulike mål. Det ble i etterkant av «Desert Fox» spekulert omkring den egentlige hensikten med operasjonen. Flere kilder hevdet at dette var et direkte forsøk på å fjerne Hussain fra makten⁶¹.

Omkring årsskiftet 1998/1999 tok den irakiske aktiviteten i NFZ seg opp. Den 5. januar 1999 krysset 4 irakiske MIG-25 inn i NFZ. Disse ble forfulgt av fire av koalisjonens fly, men slapp unna uten å bli nedskutt. I mai 2000 ble det rapportert om 470 avfyringer fra bakken mot koalisjonens fly etter operasjon «Desert Fox». Dette kunne være alt fra enkle luftvernkanoner til mere avanserte missilsystemer. Irakiske fly hadde i samme tidsrom krenket NFZ over 150 ganger.

16. februar 2001 angrep koalisjonens fly, seks mål i området Baghdad som en respons på den økte trusselen mot NFZ. Dette var en mindre aksjon enn «Desert Fox», men skapte likevel internasjonal diskusjon omkring målsettingene med operasjonene i Irak. Nåværende president George W. Bush, understreket at dette var en respons på den økte trusselen for koalisjonens fly i NFZ. I følge general David Deptula, hadde reglene endret seg⁶². Det var ikke lengre en automatikk i at motreaksjonene måtte komme innenfor samme område som et direkte motsvar

⁵⁹ "Memorandum of Understanding between the United Nations and the Republic of Iraq.", 23. Feb. 1998, som sitert i Tim Youngs and Mark Oakes. Iraq: 'Desert Fox' and Policy Developments - Research Paper 99/13." S 9-10. International Affairs and Defence Section, UK House of Commons Library, 10. Feb. 1999.

⁶⁰ Frank P. Harvey & Patrick James: "Deterrence and Compellence in Iraq, 1991-2003: Lessons for a Complex Paradigm." <http://www.eisa-net.org/eisa-net.org/be-bruga/eisa/files/events/turin/Patrick-Deterrence%20and%20Compellence%20in%20Iraq%2C%201991-2003.pdf>

⁶¹ William Arkin: "Analysis, The Difference Was in the Details." Special to The Washington Post 17. Jan 1999.

⁶² John A. Tirpak: " Legacy of the Air Blockades." Air Force Magazine, Feb. 2003

på en overtredelse. Motreaksjonen kunne komme senere i et annet område, mot en annen militær installasjon.

Fra juni 2002 økte intensiteten i operasjon «Southern Watch». Koalisjonen bombet flere luftverneheter og samlet inn større mengder informasjon. Denne aktiviteten er i ettertid blitt kjent som operasjon «Southern Focus». Under denne operasjonen trappet koalisjonen opp sin aktivitet og valgte å respondere på radarbelysning og overtredelser i langt større grad enn tidligere. Dermed kunne koalisjonen, med FNs godkjenning, degradere irakisk luftvern og flyvåpen i forkant av invasjonen i 2003. Det ble ved inngangen til «Iraqi Freedom» vurdert som at Irak ikke hadde operative luftvernstyrker som følge av operasjon «Southern Focus».

I praksis ble operasjonene utført ved at allierte AWACS overvåkningsfly fløy i 30000 fot på saudi-arabisk side av grensen. Her kunne tre fly dekke hele NFZ. Oppgaven var å se etter irakiske jagerfly. USA hadde ca. 160 jagerfly i området, likt fordelt på baser på bakken og på hangarskipet «Independence». Storbritannia hadde 6 Tornado jagerfly og Frankrike hadde 10 jagerfly av typen Mirage 2000. Jagerflyene ble benyttet til «Combat Air Patrol» (CAP) operasjoner, men var også utstyrt med våpen for å slå ut luftverneheter og bakkemål⁶³. Hensikten med denne metoden var å «rense» området for irakiske fly og luftverneheter⁶⁴. William Bosticem, som var F16-pilot fra US National Guard, under «Southern Watch» beskrev situasjonen på følgende måte;

«The coalition would fly combat air patrol over the Shiite tribes in Southern Iraq to prevent helicopter attacks by the Iraqi Air Force. We would fly at medium altitude; 20,000 feet to stay away from most small arms threats. The Soviet 57mm however was very effective at that altitude. We would hear warnings that the Anti Aircraft Artillery was firing sporadically, but we could not see the explosions to maneuver away. It was very nerve racking! Saddam had put a bounty on us and anyone that could shoot down an American would receive a new Mercedes Benz! There were also many Mig 21, Mig 25 and Mirage F-1 flights that would take off causing the coalition to race to the

⁶³ John Lancaster: "AWACS RADAR PLANES PLAY KEY ROLE IN ALLIED BAN ON IRAQI FLIGHTS." 28.Aug. 1992, The Washington Post.

⁶⁴ John. M. Collins: "Military Geography for the professionals and the public." S. 323. Photomac Books Inc 1998.

Baghdad area only to see the aircraft turn to the their bases and land. It was a cat and mouse game for 12 years!»⁶⁵

Diskusjoner omkring operasjonens egentlige hensikt skapte gryende uenighet i FNs sikkerhetsråd. Russland, Frankrike og Kina reagerte med å be om at de begrensningene på salg av olje som Irak var underlagt måtte heves, våpeninspeksjonsprogrammet måtte endres eller avskaffes og våpeninspeksjonsprogrammets styreformann, Richard Butler, måtte fjernes. Bakgrunnen for disse reaksjonene var at innsamlet informasjon og måldata, ble benyttet for utarbeidelse av «target folders» for USA og Storbritannia i deres angrep⁶⁶. Fra irakisk side ble det kunngjort at de ikke kom til å samarbeide med FN omkring våpeninspeksjoner som angitt i Sikkerhetsrådets resolusjon 687 og ikke respektere de angitte NFZ.

Oppsummering

Operasjons «Southern Watch» dekket et område som var omtrent fem ganger så stort som operasjonsområdet for operasjon «Northern Watch»⁶⁷. Operasjonene ble fløyet ut fra flybaser i nabolandene i sør, samt ut fra amerikanske hangarskip plassert i den persiske gulf. I gjennomsnitt var baser i Saudi-Arabia, Kuwait og Bahrain⁶⁸ bemannet med ca. 5000 personer for å ivareta NFZ. På sitt mest aktive var dette tallet oppe i 15 000. Operasjonen kostet USA opptil en billion årlig fra 1996-2001. Kostnadene varierte og hadde sitt høydepunkt i 1998 som en følge av opptrappingen mot operasjon «Desert Fox». USA bidro med 90 prosent av alle fly og gjennomførte ca. 70 prosent av alle flysorties⁶⁹. Frem til 1997 hadde det blitt fløyet 86 000 sorties, frem til 2001 hadde koalisjonens fly entret NFZ «Southern Watch» 153 000 ganger⁷⁰.

Hussain ser innledningsvis ut til å ha fulgt et mønster hvor han åpnet utfordret NFZ, enten gjennom dirkede motstand eller ved å utfordre målsettingene i sikkerhetsresolusjon 687 og 688, for deretter å gå inn i samtaler i den hensikt å få løftet handelssanksjonene. Etter at dette ikke førte frem, kom en grad av innrømmelse fra Irak, før det hele startet på nytt. Senere ble

⁶⁵ Intervju publisert av Security and Strategic Studies at the Faculty of Social Studies, Masaryk University, in Brno, Czech Republic 10. Desember 2009.

⁶⁶ Bob Drogin & Maggie Farley: "Spies' Role Debated in U.N. Inspections of Iraq." 23. Okt. 2002, Los Angeles Times.

⁶⁷ Todd Harrison & Zack Cooper: Operasjon «Southern Watch» dekket et område som var 141 000 kvm kilometer. Ref "Selected Options and Costs for a No-Fly Zone over Libya." CSBA, Mar. 2011.

⁶⁸ I følge William J. Allen var dette Riyadh Air Base (AB), Dhahran AB, Al Kharj AB (Saudi Arabia) og Shaikh Isa AB (Bahrain)

⁶⁹ Eric Larson, Gustav Lindstrom, Myron Hura, Ken Gardiner, Jim Keffer & Bill Little: "Interoperability of U.S. and NATO Allied Air Forces: Supporting Data and Case Studies." S. 19. RAND Project Air Force, 2003.

⁷⁰ Global Security.org «Operation Southern Watch»
https://www.globalsecurity.org/military/ops/southern_watch.htm

det en uttalt målsetting for Irak å ramme koalisjonens flystyrker. I alt ble det registrert over 700 hendelser hvor irakisk luftvern skjøt mot koalisjonens fly og over 150 overtredelser av NFZ fra irakiske fly⁷¹.

Operasjon «Southern Watch», blir av David M Malone⁷², omtalt som helt ineffektive når det gjaldt beskyttelse av sivile. Regimets angrep mot sivile fortsatte, spesielt med bruk av helikoptre. Ulikt situasjonen i nord, ble ikke Saddams Hussains kapasitet til å angripe egen befolkning redusert.

USA stadig tydeligere ønske om et skifte av regime i Irak, brakte den gryende uenigheten innen sikkerhetsrådet og innad i koalisjonen opp til overflaten. Frankrike og Russland var uenige i amerikansk bruk av offensive operasjoner og mente dette gjenspeilte amerikanske nasjonale interesser. USAs fokus var fortsatt å sørge for at FNs sikkerhetsresolusjoner skulle overholdes, men med en uttalt holdningen om at dette ikke var mulig så lenge Hussein satt ved makten. Det ble fra USA sin side satt likhetstegn mellom overholdelse av FNs sikkerhetsresolusjoner og et skifte av regime i Irak. Hussains militære kapasitet ble i praksis «contained» mellom den 36. breddegrad i nord og den 33. breddegrad i sør. Operasjon «Southern Watch» ble, under navnet «Southern Focus» aktivt benyttet til å degradere den irakiske kapasiteten i forkant av «Iraqi Freedom».

Operasjon Deny Flight

Grunnlag

Krigen i Bosnia var en etnisk basert krig mellom bosnisk, serbisk og kroatisk befolkning. Den amerikanske holdningen var at dette var et europeisk anliggende. Humanitære aksjoner fra flere ulike nasjoner og organisasjoner ble iverksatt for å avhjelpe situasjonen⁷³ og humanitær hjelp ble samordnet gjennom FNs Høykommiser for Flyktninger (UNCHR). En serie fredsforhandlinger mellom partene og FN, resulterte i opprettelsen av United Nations Protection Force (UNPROFOR). UNPROFORs hensikt var å legge til rette for humanitær hjelp, ved å opprette forsyningsruter og korridorer for hjelpesendinger både på bakken og i lufta. Luftbroen med hjelpesendinger⁷⁴ inn til Bosnia forsynte landet med 160 000 tonn mat,

⁷¹ Lt Col Merrick Krause ;“Modern Air Occupation Strategy Case Study: Operation Southern Watch.” S.3. National War College 25 mar 2001

⁷² David M. Malone: “International Struggle over Iraq. Politics in the UN Security Council 1980-2005.” S.98-99. Oxford University Press, 2006

⁷³ Frem til 1995 hadde 250 ulike hjelpeorganisasjoner vært involvert i Bosnia.

⁷⁴ Operasjonen fikk navnet “Provide Promise”.

medisiner og annet viktig materiell og ble utført med over 12 000 flygninger. FN-fly opplevde å bli «skygget» av serbiske fly, angivelig for å beskytte FN-flyene mot luftvern. I tillegg viste serbiske fly en mere aggressiv opptreden og gjennomførte bombeangrep mot muslimske bosettinger⁷⁵. Den serbiske parten var klart overlegen, og det ble anslått at de hadde mer enn 300 tanks, 800 artillerienheter og 40 fly i Bosnia⁷⁶. I løpet av krigens innledende fase ble det rapporter om mere enn 270 hendelser mot den humanitære flygningen, den klart mest alvorlige var nedskytningen av et italiensk lastefly hvor mannskapet på fire omkom⁷⁷. USA, håndhevet allerede to NFZ i Irak, og lanserte i starten av oktober 1992 NFZ som et mulig virkemiddel. Med nyvalgt president Bill Clinton i posisjon, fremmet USA en «lift and strike» politikk⁷⁸. I februar 1993 uttalte den tidligere amerikanske ambassadøren til FN, Jean Kirkpatrick, følgende;

*« I do not think the use of American ground forces would be necessary to deal with this problem, though I have no objection to the US participation in peacekeeping forces if that seems desirable at some later point. I do believe that the highly focused selective, limited, and restrained use of US or NATO or EC or Franco-German, whoever is competent, airpower to enforce some of the provisions that have already been provided by the Security Council is appropriate».*⁷⁹

Etablering

9. oktober kom sikkerhetsresolusjon 781 med et forbud mot all militær flyging i luftrommet over Bosnia-Herzegovina⁸⁰, samt utplassering av militære observatører i nærheten av flyplasser. Den påfølgende operasjonen fikk navnet «Sky Monitor» og skulle sørge for at humanitær hjelp kom frem, og trygghet til sivilbefolkning og personell som drev nødhjelp. Samtidig skulle overvåkingen bidra til å dempe krigshandlingene. FN hadde ingen ressurser som kunne håndheve flyforbudet og bad NATO om hjelp til å håndtere situasjonen.⁸¹ «Sky Monitor» startet 16. oktober 1992, som en «passiv» døgntilværelses overvåking av Bosnia-Herzegovina.

⁷⁵ M.P.W Brouwers: “Savings souls from above: no-fly zone interventions.” S. 33. Wolf Legal Publishers

⁷⁶ GÜRBÜZ. M. V.: “THE BOSNIAN TRAGEDY AND THE UNITED STATES UNTIL DAYTON PEACE MEETINGS.” S.218 dergipark.gov.tr/download/article-file/262589

⁷⁷ Mark Cutts: “New Issues in Refugee Research. The humanitarian operation in Bosnia, 1992-95: dilemmas of negotiating humanitarian access.” S. 18. Working paper no 8. Policy Research Unit, UNHCR CP 2500, CH-1211 Geneva Switzerland. May. 1999

⁷⁸ «Lift and Strike» Våpenembargoen skulle oppheves og serbiske kapasiteter skulle degraderes/bombes.

⁷⁹ Subcommittee on European Affairs of the Committee on Foreign Relations, US Senate, American Policy in Bosnia, (Washington, D.C.: US Government Printing Office, 18 Feb. 1993

⁸⁰ UN Flight Coordination i Zagreb kunne gi tillatelser til flyging i nødstilfelle.

⁸¹ Dette ble NATOs første «out of area» operasjon.

NATO hadde en målsetting om å unngå egne og sivile tap. NATO fly opererte i stor høyde⁸² for å unngå luftverntrusselfen, og FN-personell på bakken som verifiserte mål. Det ble ikke gjennomført offensive operasjoner for å eliminere luftverneheter. Fra pilotene som fløy oppdragene bruken av stort høyde en begrensning på hva de kunne utrette. Oberst Mike Hetchman uttalte i et intervju i juni 1993;

*«What we are doing does not have great impact on the ground. It shows an international resolve in support of the Bosnians, on the other hand, you know there are people down there on the ground dying, and you are not stopping that».*⁸³

Håndhevelse

«Sky monitor» ble utført av to NATO overvåkningsfly, som fløy faste ruter i Adriaterhavet⁸⁴. 31. oktober ble denne overvåkningen forsterket med to fly som fløy ut fra Ungarn. Den 16. mars 1993 rapporterte FNs Generalsekretær, Boutros Boutros Ghali, i et brev til Sikkerhetsrådet om tre ulike fly som den 13. mars hadde sluppet til sammen ni bomber over byene Gladovici og Osatica, øst av Srebrenica⁸⁵. Flyene forsvant i retning Serbia, uten at det var mulig å fastslå nasjonaliteten til flyene, og serbiske styresmakter benektet kjennskap til hendelsen.

Alle parter krenket NFZ, oftest med bruk av helikopter som i ly av terreng og vær unngikk å bli fanget opp av radar. Flere av partene malte sine helikopter hvite eller benyttet Genfer-symboler, slik at de skulle kunne forveksles med FNs helikopter⁸⁶. Situasjonen var fastlåst hvor FNs lastebiler med hjelpesendinger ble hindret av ulike grupper. FNs koordinator for nødhjelp i Bosnia, Jose-Maria Mendiluce, ønsket at USA skulle iverksette flydrop av hjelpesendinger til muslimske enklaver øst i Bosnia⁸⁷. USA, ledet av den nyinnsette presidenten Bill Clinton, startet en luftbro med hjelpesendinger på våren 1993.⁸⁸ Dette var kontroversielt siden det kunne fremstå som om USA hadde valgt side i konflikten.

⁸² Innledningsvis over 15 000 fot, senere nedjustert til 12 000 fot.

⁸³ Roberto Fabricio: "No-fly` Missions To Prevent Serb Attacks Frustrates Pilots." 23. Jun, 1993. SunSentiel

⁸⁴ Dette var fly som tidligere og samtidig var en del av "Operation Maritim Guard» som skulle håndheve handelssanksjoner og våpenembargo, som en følge av sikkerhetsrådets resolusjon 787.

⁸⁵ Daniel Bethlehem & Marc Weller: "The" Yugoslavl" Crises in International Law. General Issues Part 1." s.604. Press Syndicate of the University of Cambridge 1997.

⁸⁶ Tim Ripley: "British Army Air Corps chases Mi-8s in Bosnian war zone." 17 May. 1995, FLIGHT INTERNATIONAL

⁸⁷ John F. Burns: "U.N. to Ask NATO to Airdrop Supplies for Bosnians." 12. Jan. 1993. The New York Times

⁸⁸ Dr. Daniel L. Haulman: "THE UNITED STATES AIR FORCE AND BOSNIA, 1992-1995." S.9. 14. Aug. 2013

Frem til april 1993 kunne «Sky Monitor» dokumentere over 500 overtredelser, fordelt på alle parter i krigen. Operasjonen hadde svært liten tryggende og dempende effekt. De stadige overtrampene bidro heller til å svekke NATO og FNs troverdighet.

31. Mars 1993 kom FNs sikkerhetsresolusjon 816. Denne resolusjonen utvidet forbudet til å gjelde all flyging med fly og helikopter i Bosnia. De utøvende partene kunne nå: «...*take, ... all necessary measures..... to ensure compliance with the ban on flights*». ⁸⁹ NATO responderte med å stille fly til en utvidet operasjon. ⁹⁰ 12. April startet fly fra Frankrike, Nederland og USA håndhevelsen av en NFZ operasjon «Deny Flight», men overtredelsene skulle vise seg å fortsette. Den 28. februar 1994 oppdaget NATO overvåkningsfly seks serbiske jagerfly av typen J-21 Jastreb, sør av byen Banja Luka. Flyene ble i tråd med engasjementsreglene bedt om å lande eller forlate NFZ, noe de valgte å overse. Flyene fortsatte å slippe bomber mot mål på bakken. Fire av de serbiske flyene ble skutt ned og to kom seg unna. Dette var den første nedskytingen av fly under operasjon «Deny Flight» og kom etter 1397 ulike overtredelser av NFZ. 2. juni 1995 ble et amerikansk F16 jagerfly, skutt ned av serbisk luftvern over vestlige Bosnia. Piloten ble reddet ut av området seks dager senere. ⁹¹

Allerede før oppstarten av operasjonen hersket det uenighet omkring formen for beslutningsmodell. USA ønsket at NATO kunne godkjenne luftangrep, mens Frankrike og Canada ønsket at myndigheten skulle ligge hos FN. Kompromissløsningen ble en «dual-key»-modell. ⁹² Denne løsningen innebar at en beslutning om å iverksette et luftangrep først måtte godkjennes av hele kommandokjeden i FN. I startfasen betydde dette FNs hovedkvarter i New York, men ble senere delegert til FNs spesialutsending i Bosnia. Etter at forespørselen var godkjent i FN, gikk den over til toppen på NATOs kommandokjede for deretter å bli sendt nedover til utøvende enhet. Både FN og NATO hadde muligheten for å benytte seg av vetorett. Prosessen var byråkratisk, omfattende og tidkrevende

6. mai 1993 kom FN sikkerhetsresolusjon 824 som definerte seks sikre områder hvor flykninger kunne oppholde seg og hvor nødhjelp kunne tilføres. ⁹³ Flere av disse områdene ble angivelig brukt av partene til reorganisering i påvente av nye aksjoner, noe som gjorde sonene

⁸⁹ UN Security Council 3191st Meeting Resolution S/RES/816. 31. Mar. 1993

⁹⁰ Daniel Bethlehem & Marc Weller; "The" Yugoslav" Crises in International Law. General Issues Part 1." S.608. Press Syndicate of the University of Cambridge 1997.

⁹¹ Historien om Scott Grady er senere brukt som grunnlag for filmen «Behind Enemy Lines».

⁹² Francine Friedman: "Bosnia and Herzegovina. A Polity on the Brink." S.148. Routledge 2004

⁹³ Dette var byene Srebrenica, Groazde, Zepa, Tulza, Bihac, Sarajevo.

til viktige mål for de krigførende partene. Videre ble disse områdene blokkert for å hindre at nødhjelp kom inn. Ved flere anledninger ble UNPROFOR-personell holdt som gissel og benyttet som levende skjold. NFZ-oppdragene ble nå utvidet til også å omfatte «Close Air Support» (CAS) til UNPROFOR-styrker. Både 10. og 11. april 1994 ba FN-observatorer plassert i Gorazde om luftstøtte fra NATO. Begge disse forespørslene ble godkjent og fly fra US Air Force og USMC gav støtte i form av bomber styrt inn på målet av FN's egen «Forward Air Controller» (FAC) på bakken. Dette var NATOs første bakkeangrep i løpet av operasjonen. Situasjonen for UNPROFOR-styrkene ble stadig mere kritisk og i desember 1994 la NATO planer for å evakuere styrkene ut av Bosnia.

I juli 1995 overtok bosniske-serbere kontrollen over Srebrenica, noe som betydde at et av de sikre områdene hadde falt. Resultatet ble den største massakre av sivile siden 2. VK. Ca. 7000 muslimske gutter og menn ble drept. Fore å hindre at byen Zepa falt, truet bosniske styrker med å ta UNPROFOR-styrker som gisler, for å presse NATO til å iverksette luftangrep mot serbiske enheter. Serberne på sin side truet med å angripe ukrainske FN-styrker. Kroatisk styrker inntok Bosnia og blokkerte etterforsyningene til serbiske områder. I løpet av sommeren 1995 var tre av de sikre sonene falt, og situasjonen var mere uoversiktlig enn den noen gang hadde vært.

Etter Srebrenica, lovt NATO å beskytte sivile i byen Gorazde. Denne lovnaden ble etter hvert utvidet til å omfatte Bihac, Sarajevo og Tuzla. Serbiske angrep eller trusler mot disse områdene ville utløse en omfattende luftkampanje. Utover høsten 1994 og våren 1995 ble det fra NATO sin side gjennomført flere luftangrep mot den bosnisk-serbiske hæren. 21. november 1994 ble den serbisk kontrollerte flyplassen Udbina angrepet av 30 nato-fly. Utover våren 1995 startet serbiske styrker en kampanje hvor de skjøt mot de sikre sonene. Warren Christopher lovt; « *There'll be no more "pinprick" strikes*». ⁹⁴ Dette resulterte i nye luftangrep fra NATO.

Et serbisk angrep mot Markale-markedsplassen i Sarajevo drepte 37 mennesker, og ble den utløsende faktoren for operasjon «Deliberate Force» som startet 30. august 1995. Fly fra 15 ulike nasjoner deltok og benyttet over 1000 bomber hvor i alt 338 bosnisk-serbiske mål ble ødelagt. Hensikten med operasjonen var å degradere bosnisk-serbisk evne til å fortsette sine angrep på de sikre sonene, og tvinge serberne til fred, i tråd med president Clintons «strike»-

⁹⁴ John Darnton: "CONFLICT IN THE BALKANS: POLICY, ALLIES WARN BOSNIAN SERBS OF 'SUBSTANTIAL' AIR STRIKES IF U.N. ENCLAVE IS ATTACKED; ACCORD IN LONDON." 22. Jul. 1995. The New York Times

politikk. «Deliberate Force» varte til 20. september 1995 og i løpet av høsten ble fredssituasjonen i Bosnia-Herzegovina formalisert gjennom Dayton-avtalen.

Under NFZ operasjonene i Bosnia deltok 230 fly fra åtte ulike nasjoner som fløy mellom 85 000 -100 000 sorties. CAP og CAS-oppdrag utgjorde av disse ca. 30 000 hver⁹⁵. For å opprettholde 24-timers CAP trengtes ca. 160 fly. I tillegg behøvdes tankefly, overvåkningsfly, Suppression of Enemy Air Defense-fly (SEAD), søk og redningskapasitet og rekognoseringsfly. CAS-operasjoner til støtte for UNPROFOR-styrker på bakken medførte i tillegg bruk av angrepsfly, styrker på bakken som kunne verifisere mål og fly for elektronisk krigføring (jamming).

Fly kunne bare engasjeres etter gjentatte advarsler og pilotene måtte ha visuell identifikasjon og godkjenning. Helikoptertrafikk ble i liten grad tatt hånd om av flere grunner. Et stort antall egen og andre helikoptre opererte inne i NFZ. Mange helikoptre var sivile hjelpehelikoptre, mens de krigførende partene dekket sine helikoptre som sivile/røde kors-helikoptre. Normal prosedyre for håndtering av helikoptre innen NFZ var å gi en advarsel over en felles nødfrekvens. Etter nedskytingen av to egne helikoptre i Irak i april i 1994, ble disse prosedyrene ytterlige skjerpet og det ble gjennom retningslinjer fra COMAIRSOUTH slått fast at helikoptre hadde «*no military significans*»⁹⁶. I praksis betydde dette at helikopter valgte å lande, men tok av igjen og fortsatte sine oppdrag så fort NATO-flyene var borte.

Oppsummering

Bruken av NFZ i Bosnia-Herzegovina strakk seg over tre ulike operasjoner, delt inn i fire ulike faser. Først som passiv overvåkning med «Sky Monitor» fra oktober 1992 til april 1993. Deretter som aktiv patruljering under operasjon «Deny Flight» fra april 1993 til juli 1993. Deretter fulgte en intensiv periode av «Deny Flight» som inneholdt luftangrep og luftstøtte til FN styrker i tidsrommet juli 1993 til juli 1995. Avslutningsvis operasjon «Deliberate Force», i tidsrommet juli 1995 til september 1995

Hele perioden fremstod som en «alles krig mot alle» hvor FN og NATO ble dratt mellom de ulike partene. UNPROFOR-styrker på bakken ble i flere tilfeller holdt som gisler som et pressmiddel for å unngå bombeangrep. På europeisk side var det et ønske om å forhandle

⁹⁵ Disse tallene er hentet fra Hellenic Resources Institute. HRI-project 15. Sept 1995. (Franco Veltri).

⁹⁶ Robert C. Owen: "Deliberate Force A case Study in Effective Air Campaigning. Final Report of the Air University Balkans Air Campaign Study." S.397 Air University Press Maxwell Air Force Base, Alabama Jan. 2000.

frem en løsning, mens USA ønsket å benytte luftangrep for å løse konflikten. En stor utfordring var «dual-key»⁹⁷ beslutningsmodellen, som viste seg byråkratisk og tidkrevende.

Balansen mellom å forholde seg nøytral i håndhevelsen av en NFZ og samtidig drive CAS-operasjoner og bombeangrep som hovedsakelig var rettet mot en part, var også utfordrende. NFZ Bosnia, ble av ambassadør Richard Holbrooke, omtalt på følgende måte;

*«The NFZ became a public relations success in the short-term, but a fiasco in the long-term as civilians were still not protected from the Serbian forces».*⁹⁸

Bruken av NFZ bidrog til de konkrete taktiske målsettinger ved at antall flygninger med serbiske jagerfly ble stoppet og antallet flygninger med helikopter sank fra et snitt på 20 per måned under «Sky Monitor», til tre under «Deny Flight». Likevel kunne ikke NFZ gi beskyttelse til FNs humanitære flygning eller sikkerhet til personell på bakken. FN oppgav selv antallet døde i løpet av krigen til å være 110 000, hvorav 40 000 av disse var sivile UNPROFOR-styrker på bakken ble i flere tilfeller truet eller benyttet som menneskelige skjold. UNPROFOR mistet 167 personer. I løpet av operasjonen mistet NATO en pilot, og fire fly. Over to millioner mennesker ble drevet på flukt. FN og NATO håndhevet NFZ overfor fly, men helikoptre ble i liten grad håndtert. FN og NATO greide ikke gjennom bruk av NFZ å dempe konflikten. En utvidet bruk av luftmakt i «Deliberate Force» var det som brakte partene til forhandlingsbordet. Oberst Roberto Corsini (Italian Air Force) skrev i «Air Power Journal» i mars 1995, at etter 66 917 sorties var ingen av de politiske eller militære målsettingene nådd og serberne hadde vunnet krigen i Bosnia.⁹⁹

Operasjon Odyssey Dawn¹⁰⁰/Unified Protector

Grunnlag

I løpet av de første månedene i 2011 kom det til sammenstøt mellom opprørere og regimestyrker i Libya, et opprør som spredte seg til store deler av landet. Muammar al-

⁹⁷ F. Roy Thomas: Kap 11 “Air Power in UN Operations. Wings for peace.”. “Observing Air Power at Work in Sector Sarajevo, 1993– 1994: A Personal Account.” Ashgate Publishing, Farnham, UK 2014

Sitat fra side 197. “Blue Sword” is the name of the dual-key – UN and NATO – release system for air strikes in Bosnia. Both UN and NATO officials had to authorize strikes. It was a process which caused significant tension and problems.“

⁹⁸ Richard Holbrooke; “To End a War.” S.52 Random House, New York, 1998.

⁹⁹ Roberto Corsini: “The Balkan War. What Role for Airpower?” S.66. Air Power Journal Winter 1995

¹⁰⁰ Dette navnet var den amerikanske betegnelsen før operasjonen ble overtatt av NATO. Nasjoner som Norge, Belgia, Danmark, Spania, Italia, Nederland, Qatar, De forente arabiske emirater og Hellas valgte å underlegge seg det amerikanske bidraget. På fransk ble den omtalt som «Harmattan», av Storbritannia ble den kalt «Ellamy» og av Canada fikk den navnet «Mobile».

Gaddafi slo kraftig tilbake mot opprørerne og truet med å «rens Libya hus for hus»¹⁰¹. Sikkerhetsresolusjon 1970, påla en våpenembargo, et reiseforbud for regimes representanter, frysing av alle regimes midler, samtidig som den stevnet Gaddafi inn for den internasjonale straffedomstolen i Haag¹⁰². Avhoppere fra det libyske regimet og Den Arabiske Liga foreslo en NFZ over Libya. Den libyske opprørsregjeringen¹⁰³ ønsket internasjonal hjelp i sin kamp mot Gaddafi og Frankrike og Storbritannia fremla muligheten for en militær intervensjon. Fra avisen The Guardian ble det trukket likheter mellom koalisjonens oppmuntring til opprør, med Presidents George H. W Bush sin klare appell til kurdiske opprører i Irak i 1991. I USA ble «Joint Task Force Odessey Dawn» etablert, med Joint Force Air Component Commander (JFACC) General Margaret H. Woodward;

*«Alomst immediately, it was evident to our planners that any course of action involving a No-Fly Zone would require establishing Air Superiority and freedom of maneuver. To achieve these things, we needed to eliminate the threats posed by a fairly robust integrated Air Defense System and a relatively incapable but still lethal Libyan Air Force».*¹⁰⁴

USA var likevel avventende fordi de mente at en NFZ ville omfatte en innledende offensiv kampanje for å eliminere libysk luftvern. USAs forsvarsminister Robert Gates mente at en NFZ i Libya ikke kunne iverksettes uten et omfattende innledende angrep for å slå ut libysk luftvern og luftforsvar.¹⁰⁵ Dette ville kreve regional støtte og aksept. Videre var USA klokkeklar på at de ikke ville sette inn styrker på bakken¹⁰⁶, men sa samtidig at en NFZ alene ikke ville løse de taktiske utfordringene.

NATOs forsvarsministtermøte i mars 2011, konkluderte med at en militær intervensjon i Libya krevde en forverret situasjon i Libya, FN's godkjenning gjennom en ny resolusjon i Sikkerhetsrådet og at nabolandene måtte ønske en slik operasjon velkommen. Dager etter NATOs ministtermøte, varslet Den Arabiske Liga at de støttet en NFZ og kom til å bidra med styrker. Tyskland var svært skeptisk og uttrykte bekymring for hva som kunne skje hvis en

¹⁰¹ Frank Gardner (BBC News): "Libya protests: Defiant Gaddafi refuses to quit." 22. Feb. 2011

¹⁰² Uten at begrepet nevnes i sikkerhetsresolusjonen omtaler flere kilder FN's involvering som R2P-operasjon.

¹⁰³ «National Transitional Council of Libya» (NTC) under ledelse av tidligere justisminister, Mustafa Abdul Jalil

¹⁰⁴ Karl P. Muller: "Precision and purpose. Airpower in the Libyan Civil War." S. 117 RAND Corporation 2015

¹⁰⁵ David E. Sanger & Thom Shanker: "Gates Warns of Risks of a No-Flight Zone." The New York Times. 2. Mar. 2011.

¹⁰⁶ Ifølge John Mueller kan dette skyldes et "Irak-syndrom" (Foreign Affairs 2005).

NFZ ikke virket¹⁰⁷. Samtidig hadde Gaddafis styrker tatt tilbake initiativet i Benghazi-området og var i ferd med å nedkjempe opprørsstyrkene. Et sannsynlig scenario var en massakre av sivile og opprørere i Benghazi. To av tre forutsetninger for en militær intervensjon var på plass.

Etablering

Sikkerhetsresolusjon 1973 gav et mandat for beskyttelse av sivile, videreføring av våpenembargoen og etableringen av en NFZ. Resolusjonen åpnet for et bredt spekter av aksjoner, med unntak av styrker på bakken, og sammenfalt godt med USAs ønsker:

*«take all necessary measures, ..., to protect civilians and civilian populated areas under threat of attack in the Libyan Arab Jamahiriya, including Benghazi, while excluding a foreign occupation force of any form on any part of Libyan territory, ...».*¹⁰⁸

Under overskriften «No Fly Zone» beskrev sikkerhetsresolusjonen;

*«Decides to establish a ban on all flights in the airspace of the Libyan Arab Jamahiriya in order to help protect civilians».*¹⁰⁹

Libyas flyvåpen ble anslått til å bestå av ca. 180 jagerfly, i hovedsak sovjetiske MIG 21 og MIG 23, i tillegg til et antall franske F1¹¹⁰. Libya hadde ca. 100 helikoptre, hvorav 35 angrepshelikoptre.¹¹¹ Flyene og helikoptrene ble antatt å være i dårlig stand, og et antall overtatt av «Free Libyan Air Force». En libysk jagerflyger ble vurdert til å ha i gjennomsnitt ca. 85 flytimer pr år, noe som indikerte lav operativ standard. Det ble anslått at Libya hadde i overkant av 420 «Suface to Air Missile»-systemer (SAM) som virket opp til 15 000 fot, og over 490 «Anti Aircraft Artillery»-systemer (AAA)¹¹². Videre var dette systemet sammensatt med en miks av ulike systemer.¹¹³ Flere av disse systemene var mobile, noe som medførte en

¹⁰⁷ Angela Merkel stilte spørsmål ved hva koalisjonen skulle gjøre hvis en NFZ skulle vise seg ikke å virke. Var da koalisjonen klare for å eskalere sine aksjoner? Ekstraordinært EU-toppmøte i Brussel 11. Mars 2011.

¹⁰⁸ United Nations Security Council Resolution 1973 (2011).17. March 2011

¹⁰⁹ United Nations Security Council Resolution 1973 (2011).17. March 2011. Etableringen av NFZ gjaldt ikke for fly som fløy rene humanitære oppdrag, eller evakuering av utenlandske statsborgere.

¹¹⁰ Opprinnelig ble det kjøpet 36, F1 Mirage ref Andres Nygren sitt kap i boken «The NATO Intervention in Libya. Lessons learned from the campaign» S.108.

¹¹¹ Flere av disse ble benyttet til minelegging av havneområder rundt Misrata. NATO «Press briefing on Libya; by NATO Spokesperson Oana Lungescu and with Wing Commander Mike Bracken, the Operation Unified Protector Spokesperson.» 17 May. 2011 (Last updated: 17 May. 2011 20:33)

¹¹² Claire Taylor: «Military Operations in Libya.» Standard Note: SN/IA/5909 S.26. 24. Okt. 2011, Section International Affairs and Defence Section, Library House of Commons

¹¹³ Bestående av SA-2 (S-75 Dvina), SA-3 Goa (S-175 Neva/Pechora) og SA-5 Gammon (S-200).

konstant risiko for koalisjonens fly.¹¹⁴ USA hadde muligheten til å benytte «*all necessary measures*», for å få på plass en robust NFZ gjennom å eliminere de aller fleste trusler¹¹⁵.

Den geografiske utstrekningen av NFZ ble en utfordring i seg selv. Selv ved bruk av flybaser i Italia, Frankrike og Hellas var avstandene så store at de fly som håndhevet NFZ var nødt til å tanke i lufta både på tur inn og på tur ut av NFZ. Sammenlignet med Bosnia og operasjon «Deny Flight» var Libya over 30 ganger større, og med Middelhavet liggende mellom den etablerte NFZ og koalisjonens hjemmebaser.

NFZ skulle håndheves samtidig med at sivile på bakken skulle beskyttes mot angrep fra regimets styrker. Den libyske Hæren ble vurdert til å ha over 4200 artillerienheter, bombekastere, SCUD raketter og rakettutskytningsenheter. Over 1000 pansrede kjøretøyer og over 800 tanks. I tillegg ble det antatt at Libya ikke hadde kvittet seg med alle masseødeleggelsevåpen, og at de fortsatt kunne ha lagre med sennepsgass.

Resolusjonen omtalte ingen støtte til opprørsstyrker eller formuleringer omkring et skifte av regime. Fra amerikansk og britisk side ble et skifte av regime offentlig diskutert allerede før iverksettelsen av operasjonene. Det ble fra amerikansk hold understreket at koalisjonen ikke hadde som oppdrag å gi nærstøtte til opprørsstyrkene. Det ble likevel klart at koalisjonens bombing av regimets styrker åpnet for at opprørsstyrkene kunne slå tilbake. Det ble også akseptert at enkeltnasjoner på egen hånd sendte inn spesialstyrker for å støtte opprørsstyrkene. Trolig forsynte disse spesialstyrkene koalisjonen med måldata i forkant av flyangrep, spesielt rettet mot Libysk luftvern¹¹⁶.

Håndhevelse

19. mars 2011 var den franske presidenten Nicolas Sarkozy vertskap for «Paris Summit for the support to the Libyan people». Mens dette møtet pågikk ble franske rekognoseringsfly observert over Libya¹¹⁷. Timer etterpå bekreftet president Sarkozy at franske jagerfly hadde

¹¹⁴ Jeremiah Gertler: "Operation Odyssey Dawn (Libya): Background and Issues for Congress." S. 10. 30. Mar 2011

¹¹⁵ Unntaket var kanonluftvern og bærbare systemer (MANPADS). Marine Corps general, James N. Mattis, (commander of U.S. Central Command) uttalte følgende til nettstedet "Stars and Stripes": "*My military opinion is, sir, it would be challenging. You would have to remove the air defense capability, in order to establish the no-fly zone. So it — no illusions here, it would be a military operation. It wouldn't simply be telling people not to fly airplanes.*"

¹¹⁶ Kjell Engelbrekt, Marcus Mohlin & Charlotte Wagnsson: "The NATO Intervention in Libya. Lessons learned from the campaign." Kapitell 8: Marcus Mohlin: "Cloak and dagger in Libya. The Libyan Thuwar and the role of Allied Special Forces." S.202 Contemporary Security Studies, Routledge 2014

¹¹⁷ ABC News: "Libyan intervention underway after Paris summit." Updated 19. Mar. 2011, 8:51pm

angrepet regimestyrker på bakken i nærheten av Benghazi.¹¹⁸ Hensikten var å hindre en forventet massakre av sivile. Samme kveld avfyrt amerikanske og britiske fartøyer 110-112 Tomahawk missiler¹¹⁹ mot mål inne i Libya. Under en pressekonferanse forklarte William Gortney, (Vice Admiral, Director of The Joint Staff) at angrepene ble konsentrert omkring Tripoli hvor flere SA-5 enheter var plassert, samt at det var her Gadaffi hovedsakelig oppholdt seg¹²⁰. Samtidig slapp amerikanske B-2 bombefly, 40 bomber¹²¹ mot libyske flyplasser. Videre ble det gjennomført angrep mot regimestyrker rundt byen Benghazi. Fra president Obama ble operasjonen omtalte som en begrenset og kortvarig operasjon mot Libya, med en koalisjon av bestående av 14 villige nasjoner.¹²²

Etter en offensiv start, var operasjon «Odyssey Dawn» i gang med å håndheve det som ble omtalt som en «initieell NFZ», som dekket de store byene og flybasene langs kysten av Libya. Chairman of the joint Chief of Staff, Mike Mullen, uttalte til NBCs «Meet the Press» 20. Mars 2011:

*«The coalition attacks yesterday have put in place the conditions needed to establish a no-fly zone over Libya.... Our mission now is to shape the battle space in such a way that our partners can take the lead in execution».*¹²³

Den 23. mars hadde NFZ blitt utvidet til å omfatte hele Libyas kystlinje og store deler av den befolkede delen av Libya¹²⁴. Dagen etter skjøt franske jagerfly ned et libysk jagerfly av typen G-2/Galeb. Flyet hadde brutt flyforbudet, og ble skutt ned under landing i nærheten av byen Misrata. Fem andre G-2/Galeb ble ødelagt på bakken av franske bomber. Etter dette ble ingen libyske fly observert i luften og ingen radaraktivitet fra luftverntrosselen ble observert.¹²⁵

Koalisjonen gjennomførte en omfattende bombeaksjon mot Ghardabiya flybase, hvor i alt 60

¹¹⁸ Liz Sly, Sudarsan Raghavan & Joby Warrick: "France fires first shots against Libya after Gaddafi's forces enter Benghazi." The Washington Post, 19 Mar. 2011. Denne operasjonen fikk navnet "Operation Harmattan" og startet den 19. mars kl. 1230 Z. Operasjonen ble gjennomført av 20 franske fly og to franske fregatter. Det ble senere stilt spørsmål med om denne operasjonen var en integrert del av «Odyssey Dawn» eller et fransk soloutspill. Operasjonen syntes unaturlig siden den ikke ventet til libysk luftvern var satt ut av spill.

¹¹⁹ Tallet er hentet fra «DOD News Briefing Vice Adm. Gortney, Pentagon, " Libya Operation Odyssey Dawn" 19. Mar. 2011.

¹²⁰ Department of Defense: "News Transcript: DOD News Briefing Vice Adm. Gortney.", Pentagon, Libya Operation Odyssey Dawn 19. Mar 2011.

¹²¹ Av type Joint Direct Attack Munitions (JDAMs)

¹²² USA, Frankrike (operasjon Harmattan), Storbritannia (operasjon Ellamy), Canada (operasjon Mobile), Italia, Norge, Danmark, Qatar, Spania, Nederland, Hellas, De Forente Arabiske Emirater, Belgia. Tyrkia deltok i håndhevelsen av våpenembargo, men ikke i kamphandlinger.

¹²³ Jim Garamone: "Mullen: Attacks Make No-Fly Zone Possible." 20. Mar 2011 US. Department of Defence

¹²⁴ **US AFRICOM PUBLIC AFFAIRS:** "TRANSCRIPT: DOD News Briefing with Rear Admiral Hueber via Telephone from USS Mount Whitney." Pentagon Press Briefing WASHINGTON, D.C. 24. Mar., 2011

¹²⁵ **US AFRICOM PUBLIC AFFAIRS:** "TRANSCRIPT: DOD News Briefing with Rear Admiral Hueber via Telephone from USS Mount Whitney." Pentagon Press Briefing, WASHINGTON, D.C. 24. Mar. 2011

flysheltere ble ødelagt. Dette ødela trolig et antall libyske fly og hindret videre beskyttelse av libyske fly. Håndhevelsen av NFZ ble 24. mars overført til NATO og den 31. mars hadde NATO overtatt kommando over alle militære operasjoner i Libya.¹²⁶ Det libyske luftforsvaret forsøkt i svært liten grad å utfordre etableringen av NFZ.

I løpet av operasjon «Odyssey Dawn» varte, hadde koalisjonen fløyet 1990 sortier, av dette stod USA for 1206. Av alle disse sortiene var 952 «strike sortier» hvorav 463 var utført av USA¹²⁷. De resterende sortiene var fordelt på CAP-, overvåknings-, lufttanking-, kommando og kontroll-opdrag. Et amerikansk F-15E jagerfly styrtet øst av Benghazi kvelden 22. mars, men begge om bord ble reddet. Den amerikanske prislappen på operasjonens var 55 millioner USD, hvor den store kostnadsdriveren var Tomahawk-missiler. General Margaret H. Woodward¹²⁸, utalte i etterkant operasjon «Odyssey Dawn»:

*«We met our objectives before handing the lead to NATO forces, and we continue to support NATO under Operation Unified Protector as they carry out the same mandate».*¹²⁹

NATO overtok operasjonene under navnet «Unified Protector» og videreførte det samme mandatet. Operasjon omfattet 14 NATO land og fire partnerland, med USA i en tilbaketrasket rolle¹³⁰. Denne rollen etterhvert omtalt som «*leading from behind*».¹³¹ Totalt var det bare åtte nasjoner som var villige til å delta i bombeangrepene mot regimets styrker på bakken¹³². NATO hadde problemer med å stille de kapasiteter som var nødvendig for å utføre den offensive delen av operasjonen, mens det ikke var mangel på fly til å håndheve NFZ. NATOs generalsekretær, Anders Fogh Rasmussen, oppfordret allierte nasjoner som hadde fly som kunne gjennomføre luft-til-bakke angrep om å slutte seg til operasjonen. Nasjoner som Tyskland, Nederland, Spania, Tyrkia og Polen hadde denne kapasiteten, men valgte ikke å delta. USA fortsatte gjennom hele operasjonen å være hovedleverandør av etterretningsinformasjon, luft-til-luft tanking og kommando & kontroll.

¹²⁶ Jason R. Greenleaf (USAF): “The Air War in Libya.” Air & Space Power Journal, March–April 2013

¹²⁷ AMY MCCULLOUGH: “The Libya Mission.” The Air Force Magazine, Aug. 2011

¹²⁸ Commander of 17th Air Force and the joint force air component commander for Odyssey Dawn

¹²⁹ AMY MCCULLOUGH :“The Libya Mission.” The Air Force Magazine, Aug 2011

¹³⁰ USA måtte likevel bidra tungt og stod for 80 prosent av all luft-til-luft tanking og ISR oppdrag, samt tilnærmet 100 prosent av SEAD-og SAR-opdragene.

¹³¹ Et uttrykk som opprinnelig ble lansert av Nelson Mandela, men som ble brukt av representanter fra det Hvite Hus for å beskrive president Obamas tilnærming i Libya.

¹³² USA, Storbritannia, Frankrike, Canada, Belgia, Danmark og Norge (Italia kom til senere).

Med en redusert lufttrussel fikk kampene på bakken større fokus. Samtidig ble det fra NATOs side uttalt at det var vanskelig å gi beskyttelse til sivilbefolkningen i Libya, så lenge de som var ansvarlig for angrepene på sivilbefolkningen satt med makten. I et brev datert 15. april 2011 uttalte president Obama, president Sarkozy og den britiske statsministeren Cameron at de ikke ønsket å fjerne Gaddafi med makt, men at de ikke så noen fremtid for Libya med Gaddafi ved makten.¹³³ Den amerikanske forsvarsministeren, Robert Gates uttalte i en høring i kongressen:

*«...one difference between the no-fly zone in Libya and the no-fly zone in Iraq during the 1990s. That is our ability, in the current circumstance, to continue attacking his ground forces and continuing to attack and degrade his capabilities, with no opportunity for resupply. So, his military, at a certain point, is going to have to face the question of whether they are prepared, over time, to be destroyed by these air attacks, or whether they decide it's time for him to go».*¹³⁴

Gaddafi døde 20. oktober 2011, etter å ha blitt tatt til fange av libyske opprørsstyrker.

De ulike deltakende nasjonene hadde ulik oppfatning av hvordan situasjonen i Libya skulle løses. Storbritannia ønsket, i likhet med USA et skifte av regime, mens Italia og Tyrkia mente at forhandlinger kunne frembringe en våpenhvile. De ulike nasjonale inngangsverdier førte til ulike nasjonale begrensninger i engasjementsreglene. Dette ble løst ved at den enkelte nasjon hadde egne «Red Card holders¹³⁵» som på vegne av sin nasjon håndhevet de nasjonale interesser og kunne godkjenne eller forkaste de ulike oppdragene og målvalgene. USA, og senere NATO, gjennomførte sine operasjoner med det hensyn at sivile ikke skulle bli skadd. Dette viste seg i praksis gjennom en forsiktig bruk av våpen mot områder hvor sivile og militære styrker var blandet sammen. Regimestyrker utnyttet etterhvert disse begrensningene ved å aktivt blande seg med sivilbefolkningen og plassere våpensystemer i bebygde områder.

Oppsummering

Flyoperasjonene delte seg i to kategorier. CAP-operasjoner som skulle håndheve NFZ gjennom sørge for å holde libyske fly unna. Flyene lå på «CAP-Station» utenfor kysten av Libya og ventet på varsling fra AWACS-flyene om å reagere mot libyske fly som ble fanget

¹³³ Palash Gosh: "Obama, Cameron, Sarkozy Joint Letter On Libya." International Business Times. 4. Apr. 2011 (7:27 AM)

¹³⁴ US Government Printing Office: "OPERATION ODYSSEY DAWN AND THE SITUATION IN LIBYA." HEARING before the COMMITTEE ON ARMED SERVICES, UNITED STATES SENATE, ONE HUNDRED TWELFTH CONGRESS, FIRST SESSION". 31 Mar. 2011

¹³⁵ Personer plassert i Combined Air Operation Center 5 (CAOC), Poggio Renatico, Italia

opp på radar. Etter kampanjens første innledende dager, ble 75 prosent av disse oppdragene løst av andre nasjoner enn USA. Varigheten på oppdragene varierte mellom fire til seks timer avhengig av avstanden til hjemmebasen.

Offensive operasjoner som var angrep mot mål på bakken og favnet det som i rapportene blir omtalt som «strike-missions». Dette kunne være angrep mot regimets bakkestyrker, kommandoapparatet eller luftvernener. Også disse oppdragene ble løst ved at fly ble samlet sammen i «Interdict-stations» langs kysten av Libya. Her ble flyene tanket opp og gitt klarsignal til å starte sine oppdrag. Også disse flyene støttet håndhevelsen av NFZ ved å bombe luftvernener.

I forkant av operasjonen ble det anslått at det var behov for mellom 50-70 fly for å håndheve en NFZ i Libya.¹³⁶ «Unified Protector» var designet til å fly 300 sorties pr dag, men opplevde det som krevende å nå opp i 150. I perioden april-juni, ble det gjennomført 130-170 sorties daglig. Av disse ble en tredjedel omtalt som «strike-sorties», tre til fem sorties var humanitære oppdrag og resten var NFZ-oppdrag. Fra juli til august, sank antallet sorties daglig til mellom 100-130, fortsatt med en tredjedel «strike-sorties». Antallet flygninger til humanitære oppdrag økte til om lag et dusin daglig. Fra august økte antallet humanitære flygninger kraftig, mens antallet flysorties sank til rundt 100. Så sent som i september ble det nesten daglig rapportert om bombede luftvernener, enten i form av SAM-enheter eller AAA-enheter. Enkelte nasjoner som Jordan, Qatar og Sverige reserverte seg mot å delta angrep mot mål på bakken og deltok kun til håndhevelsen av NFZ.

Gjennom hele operasjon «Unified Protector» ble det fløyet 26281 sorties, 9646 av disse var angrep mot mål på bakken. Operasjonen ble avsluttet 31. oktober 2011. For USA kostet «Unified Protector» 1,1 Billion USD i tidsrommet 31. mars til 1. oktober. Koalisjonen led ingen egne tap. Karl P. Muller omtalte operasjon «Unified Protector» som liten, kort og billig¹³⁷. Robert Engell mener at operasjonen «strakk mandatet» til å underbygge enkeltnasjoners ønske om et skifte av regime. Dette ble gjort ved å gjøre regimestyrkene og Gaddafi til et prioritert mål og koordinere operasjonene med opprørsstyrkene, gjennom bruk av nasjonale spesialstyrker og militære rådgiver inne i Libya¹³⁸.

¹³⁶ AFP :“Libya no-fly zone plan fraught with questions.” The Express Tribune, March 8, 2011

¹³⁷ Karl P. Muller: “Precision and Purpose. Airpower in the Libyan Civil War.” S.8.Rand Corporation 2015.

¹³⁸ Kjell Engelbrekt, Marcus Mohlin & Charlotte Wagnson: “the NATO Intervention in Libya. Lessons learned from the campaign.” S. 230 Routledge 2014.

Koalisjonen mistet et fly, men ingen egne under hele operasjonen. Den totale kostnaden med «Odessey Dawn» og «Unified Protector» ble anslått til å være om lag 2,9 billioner USD¹³⁹.

¹³⁹ Patricia A. Weitsman: "Waging War; Alliances, Coalitions and Institutions of Interstate Violence." S. 176 Fig 7.2 Stanford Security Studies, An Imprint of Stanford University Press, 2014. Summene er beregnet med 2012-USD verdi.

Analyse

Både den teoretiske og empiriske gjennomgangen peker på elementer ved NFZ som gjør fenomenet kontroversielt. Den faktiske praktiseringen har noen markante utviklingstrekk som kan være spesielt kontroversielle. Mangelen av en formell definisjon er utfordrende kan føre til at NFZ blir en merkelapp for «alt og ingenting». Videre kan det, med rette, stilles spørsmålstegn ved om NFZ løser problemet, eller er egnet for å utøve tvangsmakt. Min empiriske gjennomgang viser i tillegg at NFZ har vært et amerikansk virkemiddel, ofte benyttet for å fremme alternative målsettinger til det den enkelte sikkerhetsresolusjon beskriver.

NFZ og markante utviklingstrekk.

Begge NFZ i Irak hadde en defensiv tilnærming der luftrommet ble patruljert for å reagere mot overtredelser. Selv med en mulighet for å reagere overfor fiendtlige hensikter (hostile intent) ble den defensive tilnærmingen gjennomført. Parallelt utførte USA offensive operasjoner mot irakiske militære installasjoner. Disse operasjonene ble holdt adskilt fra NFZ-operasjonene av hensyn teksten i sikkerhetsresolusjonene og bindinger pålagt av Tyrkia og Saudi-Arabia. Hensikten med de offensive operasjonene var å hevne angrep og derigjennom sende tydelige signaler i retning av et skifte av regime samt å degradere regimets evne til å ramme fly som håndhevet NFZ.

En markant endring av fremgangsmåte fant sted ved innføring av nye engasjementsregler i Irak i starten av 2001. Det ble nå fra de alliertes side forklart at reaksjonen på en overtredelse av NFZ ikke nødvendigvis førte til en umiddelbar reaksjon. Reaksjonen kunne komme som et angrep på en annen militær installasjon i et annet område, på et annet tidspunkt. Det var flere begrunnelser for denne markante endringen. En begrunnelse var at denne formen for reaksjon skulle gi et uforutsigbart reaksjonsmønster og dermed virke avskrekkende. Initiativet ble flyttet over til de allierte og gav et handlingsrom langt ut over bare å reagere på oppståtte situasjoner. Det var mye mer effektivt å ødelegge en flybase eller et våpenlager, sammenlignet med å ta ut et enkelt fly eller en luftvernhet. En annen nærliggende begrunnelse var at dette skiftet gav de allierte muligheten til å benytte NFZ-operasjoner til å forme operasjonsområdet i tråd med sine egne målsettinger. Dette ble benyttet aktivt i operasjonen som i ettertid har blitt kjent som «Southern Focus». En tredje begrunnelse var at antallet krenkelser av NFZ, spesielt i som trusler fra luftvern, var meget stort. Det var trolig ikke mulig for de allierte å reagere overfor alle trusler. Endringen gjorde at håndhevelsen av NFZ beholdt sin troverdighet overfor det irakiske regimet.

En annen markant endring finnes i forkant av etableringen av NFZ i Libya. Allerede før det ble besluttet å benytte NFZ som et virkemiddel, ble det tydelig slått fast at NFZ ville bety et offensivt angrep på Libya. NFZ hadde ikke blitt gjennomført på denne måten tidligere. Bakgrunnen for dette var lærdommene fra NFZ i Bosnia og Irak. Uten degradering av luftverstrusselen ble fly tvunget opp i stor høyde og greide dermed i liten grad å påvirke situasjonen på bakken. Det var utfordrende å skille militære og sivile på bakken fra 15 000 fot, kombinert med en uttalt målsetting om å begrense sivile tap. UNPROFOR-styrkene i Bosnia ble et svakt punkt for NATO og medførte flere ganger at de ble benyttet som menneskelige skjold mot NATOs trusler om angrep fra luften, eller ble gjenstand for direkte angrep. I Libya ønsket ikke koalisjonen bakkestyrker, noe som ville gjort situasjonen ytterligere uklar. Graden av hastverk i forkant av operasjonen kan likevel antyde at det var viktig for koalisjonen å gripe inn før opprørsbevegelsen var slått tilbake. Svakheter forbundet med en «dual-key» beslutningsmodell ble motvirket gjennom en koalisjon av villige og et robust mandat med legitimitet både fra den libyske opprørsregjeringen, regionale organisasjoner og FN. En mere generell lærdom fra både Irak og Bosnia kan være at de tidligere NFZ uansett utviklet seg til direkte maktbruk for å tvinge frem en løsning.

Praktiseringen av NFZ fra oppstarten i Nord-Irak i 1991 frem til Libya i 2011 har forandret fenomenets innhold og vår forståelse. Fra en defensiv og reaktiv operasjon, har NFZ dreid i retning av å være en offensiv operasjonsform.

Merkelappen NFZ

«Has Meibauer mixed up the broader "protection of civilians" mission with the narrower No-Fly zone? As the latter is part of the former, is it possible to make a clear distinction between the two?»¹⁴⁰

Christian Anrig.

Spørsmålene innledningsvis var Christian Anrigs respons på Dr. Meibauers beskrivelse av NFZ som virkemiddel i Libya. Hans spørsmål rører ved kjernen av noe som gjør NFZ kontroversielt. NFZ har ingen formalisert definisjon. Innledningsvis har jeg gjengitt et antall definisjoner som viser at NFZ som fenomen har fått sitt innhold gjennom de ulike NFZ-operasjoner som har blitt gjennomført. NFZ-operasjoner blander offensive og defensive elementer basert på den aktuelle situasjonen. Av de fire tilfellene av NFZ er det bare operasjon «Deny Flight» som delvis kan sies å ha etableringen av en NFZ som eneste uttalte målsetting. I Libya var etableringen av NFZ kun en del av hensikten, ved at kontrollen av

¹⁴⁰ Spørsmål reist av Christian Anrig i telefonsamtale, senere utdypet i mail pr 14. mai 2018.

luftrommet skulle åpne opp for andre målsettinger som våpenembargo og beskyttelse av sivile. Et spørsmål jeg har gjentatt til alle de eksperter jeg har vært i kontakt med, har vært hvorfor det synes umulig å benytte NFZ i Syria? Et svar som kommer fra flere er at selve oppfattelsen av hva en NFZ er, har gjort bruken av NFZ langt mindre fleksibel. Samme resonnement synes å ligge til grunn for Dr. Gustrav Meibauers tanker omkring bruken av NFZ i fremtiden. Gjennom å gi NFZ et større og annet innhold som omfatter bombing av mål på bakken, og indirekte ønsket om et skifte av regime, har den internasjonale aksepten for NFZ blir redusert.

NFZ ikke er en fast definert størrelse eller en merkelapp på en type operasjon som fungerer uavhengig av sin kontekst. I Irak ble NFZ benyttet som en reaksjon på en prekær humanitær situasjon satt sammen som en pakke med overvåkning og patruljering. De offensive operasjonene i Irak var egne separate operasjoner som ble gjennomført av USA. Det ble for å etterkomme Tyrkia og Saudi-Arabias krav, satt et klart skille mellom offensive og defensive operasjoner. Fra det irakiske regimets side ser det ut til at skillet mellom offensive og defensive operasjoner hadde mindre betydning. Saddam Hussains reaksjon på de offensive operasjonene var å forsøke å ramme de allierte målene som var innenfor rekkevidde med de midler han hadde. Dette betydde at fly som håndhevet NFZ ble de mål som var mest utsatt. I Bosnia var det viktig at NFZ ble praktisert på en objektiv måte overfor alle parter. Dette betydde at defensive operasjoner var hovedingrediensen, med enkelte offensive unntak. Etter hvert som dette ikke førte frem, ble operasjonene dreid over mot en kombinasjon av patruljering og offensive operasjoner under samme overbygning.

Hvis vi ser på NFZ i isolert form for å finne frem til hvordan en slik operasjon settes sammen, finner vi at dette krever overvåkning av hele NFZ for varsling og kontroll av egne fly. Gitt en uklar situasjon på bakken er det ønskelig å gjøre denne overvåkning lufta utenfor luftvernrekkevidde. I tillegg kreves et godt situasjonsbilde av operasjonsområdet, produsert på bakgrunn av oppdatert etterretningsinformasjon¹⁴¹. Selve håndhevelsen av NFZ, krever fly som kan reagere på overtredelser. Dette gjøres av CAP-fly eller fly på beredskap på bakken, som er de flyene som «rykker ut» mot overtredelser. CAP-operasjoner krever en døgnkontinuerlig tilstedeværelse og en hurtig og troverdig reaksjon mot overtredelser. I tillegg kreves fly som kan reagere mot lufttrusler fra bakken. Dette er fly som kan drive «Suppression of Enemy Air Defence» (SEAD). Hvis egne fly skulle få problemer i lufta enten i

¹⁴¹ Dette kan være informasjon innhentet av egne fly, men også med andre midler.

form av å bli skutt ned eller få tekniske problemer må NFZ ha tilgang på «Search and Rescue» (SAR) kapasitet. For understøttelse vil det trolig være behov for «Air-to-Air refueling» (AAR) og fly som kan jamme motpartens fly og radarer. I alle fire tilfeller av NFZ har det alltid vært et ønske om å kunne benytte flybaser så nært som operasjonsområdet som mulig. I tillegg har hangarskip blitt benyttet. AAR vil kunne løse utfordringene med lange avstander, men også denne kapasiteten er knapp. AAR vil likevel ikke kunne redusere reaksjonstiden, og vil dermed ikke kunne erstatte nærliggende baser.

I en sammensatt operasjon med flere ulike målsettinger er det utfordrende å skille rene NFZ-operasjoner fra andre operasjonstyper. Det kontrollerte luftrommet i Libya skulle benyttes av koalisjonens fly til å drive offensive operasjoner mot regimets styrker på bakken, håndhevelsen av en embargo og humanitær flyging. I Bosnia gjorde NFZ operasjonene det mulig å utføre «Close Air Support» operasjoner til støtte for UNPROFOR-styrker. Flere hensikter samtidig gjør at flere av de ulike kapasitetene vil fungere for flere målsettinger. Eksempelvis vil overvåkningsflyene kunne gi like effektiv kontroll og varsling til fly som gjennomfører operasjoner mot bakkemål som patruljering av luftrommet. Den innledende overvåkningen av NFZ både i Bosnia og Libya ble utført av overvåkningsfly som var en del av andre operasjoner.¹⁴² Fly som patruljerer et luftrom vil også kunne observere fartøyer som benyttes til smugling av våpen, og militære styrker på bakken og vil på den måten fungere i håndhevelsen av en våpenembargo og gi måldata til rene bakkeangrep.

David Deptula forsøker å ta et oppgjør med fenomenet NFZ og gir det et annet navn, «Air Exclusion Zone». Bakgrunnen for dette er flere. Først har tidligere praksis gitt en oppfatning av hva en NFZ er og etablert en forståelse for begrepet. Videre er trolig at merkelappen NFZ er forbundet med flere tilfeller av «mission creep». En slik forståelse gir lite handlingsrom og gjør internasjonal tilslutning utfordrende. Deptuals alternative beskrivelse av fenomenet gir større handlingsrom og muligheter for å trekke virkemidlet i ulike retninger. Under krigen i Libya kan det virke som om Den Arabiske Liga ba om en NFZ, men endte opp med å få en AEZ. Lederen for Den Arabiske Liga, Amr Moussa, uttalte følgende etter gjennomføringen av de innledende offensive operasjonene:

¹⁴² Bosnia «Operation Maritime Guard» og Libya «Operation Active Endeavour»

*«What has happened in Libya differs from the goal of imposing a no-fly zone and what we want is the protection of civilians and not bombing other civilians».*¹⁴³

Det ser ut til at Den Arabiske Liga ønsket et virkemiddel som skulle begrense Libyas evne til å benytte fly mot egen befolkning, i tråd med en snever forståelse av NFZ. Koalisjonens respons var langt mere omfattende med offensive operasjoner mot styrker på bakken. Denne responsens synes å ligge nærmere Deputals beskrivelse av en AEZ.

NFZ som en isolert operasjonsform har ikke vært gjennomført frem til i dag, med startfasen av «Deny Flight» som et unntak. Merkelappen NFZ, derimot, har blitt benyttet en rekke ganger feilaktig som en samlebetegnelse på et større spekter av operasjoner. Årsaken til dette kan være at NFZ politisk fremstår som en ufarlig merkelapp, som skal hindre en motpart fra å fly.

NFZ løser ikke problemet!

*«People need to understand that a no-fly zone is not some type of silver bullet».*¹⁴⁴

Ben Rohdes

Utgangspunktet for alle fire tilfeller har en målsetting om å løse en humanitær situasjon. Et fellestrekk blant de fire tilfellene er et uttalt ønske om «no boots on the ground». Unntaket i så måte er operasjon «Deny Flight» hvor bakkestyrken UNPROFOR ble satt inn. Trusselen overfor sivile har i stor grad kommet fra styrker på bakken, og i mindre grad fra luften. I dette bildet har NFZ vært et foretrukket virkemiddel men har langt fra innfridd de forventningene. Deputals definisjon og hensiktsbeskrivelse av NFZ adresserer dette problemet ved å omfatte bakkestyrker og flystyrker. Mathew A. Renner oppsummerer bruken av NFZ på følgende måte;

*«Historically, no-fly zones have not been able to protect civilians from government repression. Simply put, no-fly zones alone, specifically without any forces on the ground, are not capable of achieving such an objective».*¹⁴⁵

NFZ i Irak lyktes med å hindre flyangrep mot sivile og gjorde det mulig å få frem humanitær hjelp. Det hindret også Hussain fra å gå til angrep på sine naboland. NFZ i Irak lyktes ikke

¹⁴³ Martin Beckford: "Libya attacks criticised by Arab League, China, Russia and India." 21. Mar. 2011. The Telegraph

¹⁴⁴ Ben Rohdes: Press Brief 17. Jun. 2013.

¹⁴⁵ Mathew A Renner "SALVATION FROM ABOVE: NO-FLY ZONES AND CIVILIAN PROTECTION."S.15. 4. mai 2011. Final Report Naval War College, Newport

med å få gjennomført våpeninspeksjoner.¹⁴⁶ Selv om den umiddelbare humanitære krisen i nord-Irak ble løst, ble ikke trusselen mot allierte fly redusert. Responsen fra Hussain var å utlove en «skuddpremie» på fly og piloter. NFZ kunne ikke hindre Hussain fra å utnytte situasjonen når kurdiske motstandsgrupper kriget mot hverandre. I sør-Irak forflyttet Hussain et stort antall soldater mot den kuwaitiske grensen. Disse styrkene ble først trukket tilbake, da USA forflyttet store bakkestyrker og et stort antall jagerfly til området. Til tross for «containmet» av Hussain mellom den 33. og 36. breddegrad fortsatte irakisk luftvern og fly å true allierte fly. Mere offensive engasjementsregler bidro til å degradere den irakiske kapasiteten og forme operasjonsområdet i forkant av operasjon «Iraqi Freedom».

NFZ i Bosnia hadde en forsiktig tilnærming hvor NFZ kun ble overvåket. Dette gav fyldige rapporter over krenkelser, men hadde liten faktisk virkning på situasjonen. Selv om NFZ greide å hindre serbiske jagerfly fra å angripe mål på bakken, fortsatte etnisk rensning og mishandling. Selv med CAS-operasjoner til støtte for UNPROFOR og de etablerte «sikre sonene» greide ikke NFZ-operasjonene å hindre massakrering og mishandling av sivile, brutalt vist ved massakren av 7000 muslimske gutter og menn i Srebrenica. NFZ virket ikke dempende på konflikten og hadde liten innvirkning på den taktiske situasjonen på bakken. De krigførende partene, med serberne som den militært sterkeste part, lot seg i liten grad stoppe eller skremme av NFZ operasjonene. Krigshandlingene foregikk på bakken utilgjengelig for NFZ-operasjoner. Første etter en langt mere offensiv bruk av luftmakt hvor serbiske fly og installasjoner på bakken ble bombet, etterfulgt av operasjon «Deliberate Force», endret situasjonen seg og en fredsavtale ble inngått.

Allerede før operasjonen i Libya var det klart at den ikke ville omfatte innsetting av bakkestyrker. USA reserverte seg videre med en bekymring om at en NFZ ikke ville løse den taktiske situasjonen. Responsen fra FN var en åpning for å benytte «*all necessary measures*» utenom en invasjon. De offensive luftoperasjonene degraderte regimets kapasitet til å ramme egen befolkning og bidro slik til at opprørerne kunne holde Benghazi og ytterligere styrke sin posisjon i resten av landet. Det libyske luftforsvaret forsøkte i svært liten grad å utfordre NFZ. De kan ha blitt skremt fra å ta opp kampen, eller var ikke var i stand til å fly som følge av de innledende offensive operasjonene. NFZ bidro indirekte til en løsning i Libya, gjennom å sikre gode arbeidsforhold for offensive flyoperasjoner, humanitær flygning og degradering av den libyske kapasiteten.

¹⁴⁶ Stoppet i praksis rundt 1998, og ble gjenopptatt først i 2002.

NFZ kan sikre at humanitær bistand kommer frem og dermed bidra til løsningen av den umiddelbare humanitære situasjonen. NFZ har i langt mindre grad virket direkte på den taktiske situasjonen på bakken. En grunn til dette er at alle fire tilfellene har vært konflikter som har blitt ført på bakken av bakkestyrker, hvor avhengigheten av flystyrker har vært liten. NFZ har bidratt til at motpartens kapasiteter har blitt degradert og dermed kun indirekte vært en faktor.

NFZ et amerikansk virkemiddel!

*«It's very comforting to know when you're flying over Iraq that you have the protection the Americans can provide. Their capabilities are much stronger than ours. We're very well-protected by the Americans».*¹⁴⁷ *Andy Hine, engelsk Tornado-pilot i Irak*

Etter murens fall stod USA igjen som den ubestridte lederen i verden. Den humanitære krisen i nord-Irak oppstod i etterkant av «Desert Storm». Kurdiske grupper, sterkt oppildnet av president George H. W. Bush, gjorde opprør mot regimet. Hussain slo tilbake opprøret og drev kurdisk befolkning på flukt. Flere nasjoner, deriblant Storbritannia, Tyrkia og Nederland, iverksatte nasjonale operasjoner for å avhjelpe den humanitære krisen. Det var allerede fra starten av et ønske om at USA måtte med. Mandatet for etableringen av NFZ i Irak ble hentet fra sikkerhetsresolusjon 687 og 688, og ble av FN selv og andre ansett som både mangelfullt og kontroversielt.

Utviklingen av NFZ i Irak underbygget det amerikanske ønsket om et skifte av regime i Irak. Som en reaksjon på irakisk innblanding i de kurdiske kampene i nord-Irak, annonserte president Bill Clinton, en utvidelse av NFZ i sør. NFZ dekket 60 prosent av irakisk territorium og grenset opptil hovedstaden Baghdad. Den amerikanske ambisjonen om regional stabilitet skulle skapes gjennom «containment» av Hussain. Regional stabilitet ble effektivt oppnådd ved at Hussain rammet inn i det sentrale av Irak. En negativ effekt var at Hussain fortsatt fikk operere uhindret mellom den 36. og 33 breddegrad og kunne trene og øve styrker, og fortsette å være en trussel for de allierte flyene og angripe egen befolkning. Med nye engasjementsregler¹⁴⁸ kunne USA selv velge tid og sted for å respondere på overtredelser av NFZ. Mot slutten av NFZ- operasjonen i Irak benyttet USA anledningen til å degradere den irakiske kapasiteten gjennom operasjon «Southern Focus». Den amerikanske retorikken omkring hensikten med NFZ endret seg underveis fra å handle om gjennomføring av FNs

¹⁴⁷ Linda D. Kozaryn; "Patrolling Iraq's Northern Skies." 1. Jun. 1998. American Forces Press Service, Departement of Defence.

¹⁴⁸ General David Deptulas beskrivelse av at reglene hadde endret seg. Se empirisk beskrivelse av operasjon «Southern Watch».

målsettinger til «containment» av Hussain og regimeendring. Fra amerikansk ble det uttalt at løsning av den humanitære situasjonen beskrevet av FN, var ensbetydende med fjerning av Saddam Hussain. USA bidro med 90 prosent av alle flystyrker for håndhevelse av NFZ i Irak. De offensive angrepene ble i hovedsak utført av amerikanske fly, enkelte ganger med britisk støtte.

I forkant av operasjon «Deny Flight» anså amerikanerne situasjonen i Bosnia som et europeisk anliggende. USA lanserte NFZ som et mulig virkemiddel i Bosnia og med president Clintons «Lift and strike» politikk var serberne utpekt som motstander. USA støttet bosniske muslimer med hjelpesendinger og våpen. I forkant av angrepene på flybasen Udbina ble det fra amerikansk hold uttalt at luftvernesheter som kunne utgjøre en trussel for de allierte flyene, måtte ødelegges. Angrepet mot Udbina flyplass omfattet rundt 50 fly og ødela rullebanen og nærliggende luftvernesheter. Den amerikanske generalen Michael E. Ryan ønsket et mere omfattende angrep som infrastruktur, fly og luftvernssystemer. FN tviholdt på sin forsiktige tilnærming og godkjente angrep kun på rullebaner, tilførselsbaner og luftvern som lå inne på baseområdet. USA presset på for å få gjennomført angrep mot serbiske enheter, men avslo samtidig å sette inn bakkestyrker. De europeiske nasjonene fryktet at bombeangrep ville bety at serbiske styrker ville angripe UNPROFOR-styrken. Holdningen fra amerikansk side var at disse styrkene kunne evakueres ut av Bosnia, trolig for å åpne opp for en mere offensiv luftkampanje. Etter massakren i Srebrenica ble det fra amerikansk side gjort klart at ytterligere overtramp fra serbisk side ville utløse en langt mere omfattende luftkampanje.

Ifølge Robert C. Owens studie av luftkrigen på Balkan, arbeidet de amerikanske representantene langs to linjer. Rent formelt arbeidet de gjennom NATO for å oppfylle FNs målsettinger, mens de uformelt arbeidet gjennom den amerikanske kommandokjeden som ønsket å straffe serberne gjennom bruk av luftmakt¹⁴⁹. USA bidro med 100 fly i operasjon «Deny Flight», de øvrige allierte bidro samlet med 131 fly¹⁵⁰. Styrkeforholdet endret seg til at USA bidro med 50 prosent av flystyrkene i den påfølgende operasjon «Deliberate Force». Med unntak av Fifth Allied Tactical Air Force (5ATAF) som ble ledet av LTG Andrea Fornasiero, var alle lederposisjoner bemannet av amerikansk personell.¹⁵¹ LTG Fornasiero ble

¹⁴⁹ Robert C. Owen: "USAF: The Balkans Air Campaign Study: Part 1." S.13. Airpower Journal, Sommer 1997

¹⁵⁰ NATO Fact Sheet "Operation Deny Flight." 21. Des. 1995.

¹⁵¹ Kurt F. Miller: "DENY FLIGHT AND DELIBERATE FORCE: AN EFFECTIVE USE OF AIRPOWER?" S.28. MASTER OF MILITARY ART AND SCIENCE, U.S. Army Command and General Staff College. 6. Jun. 1997

valgt som følge av et fransk krav om at operasjonene skulle ledes av en «ikke-britisk europeer». I praksis ble alle luftoperasjoner ledet av amerikansk personell.¹⁵²

Den amerikanske holdningen til å involvere seg i Libya var delt. Den ene siden, med forsvarsminister Robert Gates i spissen mente at en NFZ ikke ville løses situasjonen på bakken og at byrden med å etablere en slik sone måtte i stor grad bæres av USA. Den andre siden, med utenriksminister Hillary Clinton, mente at situasjonen var så prekær at USA måtte handle. Frankrike og England ønsket også å etablere en NFZ med amerikansk deltagelse. Allerede før beslutningen om å iverksette en NFZ i Libya, ble det fra president Obama uttalt at Gaddafi hadde mistet all legitimitet og måtte gå av. USA meddelte FN at de støttet etableringen av en NFZ. Allerede før operasjonens start, ble det fra amerikansk side gjort klart at dette var en kortvarig operasjon med en varighet på dager og ikke uker. USA inntok etter ti dager med «Odessey Dawn» en mere støttende rolle i operasjon «Unified Protector» under ledelse av NATO. Selv med en støttende rolle bidrog USA tungt luftovervåkning, tilnærmet 100 prosent av all elektronisk krigføring og ca. 80 prosent av all AAR. USA bidrog med etterretning, overvåkning og rekognosering som var avgjørende for luftkrigen. I media ble den amerikanske rollen omtalt som «*leading from behind*». USAs ambassadør til NATO, Ivo Daalder, mente at:

*«That's not leading from behind [...] When you set the course, provide critical enablers and succeed, it's plain leading».*¹⁵³

I tillegg til å bidra med viktige kapasiteter beholdt USA ledelsen ved å ha både sjefen «Joint Force Command» i Napoli Admiral Samuel J Locklear III og "Supreme Allied Commander Europe», Admiral James Stavridis. Sjef for operasjon «Unified Protector» var kanadiske Lieutenant-General Charles Bouchard.

NFZ som virkemiddel har i stor grad vært et amerikansk virkemiddel. En årsak til dette er at det kun har vært USA som har hatt nødvendig militær kapasitet til å gjennomføre en NFZ. For NATO har den amerikanske militære kapasiteten og den amerikanske troverdigheten vært viktig. En annen årsak kan være at NFZ har fremstått som den eneste kompromissløsningen de to amerikanske politiske fløyene har greid å enes om.

¹⁵²Mark A Bucknam; "Responsibility of Command. How UN and NATO Commanders influenced Air Power over Bosnia." S.63. Air University Press, 2003

¹⁵³ Roger Cohen; "Leading from behind." 31. Okt. New York Times

NFZ og «Mission Creep»

*«We believe that the resolution gives us the authority to take whatever actions are necessary. But, of course, we would consult [with other Security Council members]».*¹⁵⁴

President Bill Clinton

De fire tilfellene av NFZ har hentet legitimitet fra ulike sikkerhetsresolusjoner, med hensikt å løse en humanitær situasjon. En sikkerhetsresolusjon krever en så stor grad av enighet blant Sikkerhetsrådets faste medlemmer at de ikke velger å benytte sin vetorett. Denne beslutningsmodellen gjør at den enkelte resolusjonstekst må formuleres på en måte som gjør at alle velger å slutte seg til, og kan derfor lett bli en tekst preget av kompromisser og rom for tolkning. Det er innenfor dette tolkningsrommet at effekten «mission creep» oppstår.

NFZ i Irak ble legitimert gjennom en serie sikkerhetsresolusjoner. Resolusjon 687 la rammene for våpenhvile mellom Kuwait og Irak, samt at den skulle håndtere den irakiske trusselen fra masseødeleggelsesvåpen. Resolusjon 688 omhandlet sikkerheten til kurdere i nord og sjiamuslimer i sør. Flere kilder stiller seg kritiske til om disse sikkerhetsresolusjonene gir åpning for bruk av makt og var et legitimt grunnlag for etableringen av NFZ. Bakgrunnen for kritikken er at disse sikkerhetsresolusjonene ikke henviser til FN charter kap VII, artikkel 42, som gir åpning for maktbruk i form av luftstridsmidler. Maktbruken ble hjemlet med grunnlag i tidligere sikkerhetsresolusjoner som omfattet Iraks innmarsj i Kuwait, med en påfølgende diskusjon om disse fortsatt var gjeldende etter at en våpenhvile var inngått.

Den amerikanske presidenten George H. W. Bush hadde i forkant av sikkerhetsresolusjonene, gjennom en radiotale oppfordret de irakiske opprørerne om å kaste Hussain fra makten. Det var liten tvil om at USA ønsket et skifte av regime i Irak. For å sikre at Hussain ikke skulle true sine naboland ble «containment» en uttalt målsetting for å sikre regional stabilitet. Dette ble i praksis gjennomført ved at NFZ ble utvidet og dekket 60 prosent av irakisk luftrom, i all hovedsak håndhevet av amerikanske fly. I tillegg ble det fra amerikansk side gjennomført flere offensive angrep som ble omtalt som hevnangrep eller degradering av den irakiske kapasiteten. Mot slutten av perioden ble NFZ-operasjoner aktivt benyttet for å degradere den irakiske kapasiteten frem mot operasjon «Iraqi Freedom». Frankrike trakk seg delvis ut av operasjonen med begrunnelse om at operasjonene ikke lengre hadde et humanitært grunnlag. Tyrkia og Saudi-Arabia uttalte at de ikke tillot offensive operasjoner mot Irak fra sine baser.

¹⁵⁴ Alfred B. Prados & Kenneth Katzman: "Iraq-U.S. Confrontation." S.11. CRS Issue Brief for Congress, Updated November 20, 2001 Foreign Affairs, Defense, and Trade Division

¹⁵⁵ NFZ i Irak endret etter hvert karakter til å sikre regional stabilitet og legge grunnlaget for et skifte av regime, i tråd med den amerikanske «Iraq Liberation Act».

Sikkerhetsresolusjon 781, 786 og etter hvert 816 gav legitimitet til etableringen og håndhevelsen av NFZ i Bosnia. FN henvendte seg til partene som en objektiv organisasjon. USA var tilbakeholden overfor situasjonen i Bosnia både på grunn av intern uenighet, og en europeisk ambisjon om å ordne opp selv. FNs Høykommisær for flykninger spådde en humanitær krise i Bosnia hvor et stort antall mennesker kunne sulte i hjel. Presset på USA økte fra det internasjonale samfunnet. Fra Tyrkia ble det uttalt at europeiske nasjoner ikke kunne løse krisen alene, amerikansk hjelp var avgjørende. Nasjonalt i USA fikk situasjonen i Bosnia liten oppmerksomhet. President George H. W. Bush bekreftet at USA var villige til å delta i etableringen og håndhevelsen av en NFZ. Med presidentskiftet i USA januar 1993 kom Bill Clinton til makten og introduserte sin «lift and strike» politikk. Våpenembargoen som bosniske muslimer og kroater var underlagt skulle oppheves og serbiske styrker skulle angripes fra lufta. James E. Convington III hevder i sin studie fra 2015¹⁵⁶ at USA presset FN til å stramme inn NFZ og våpenembargoen mot serberne. Et viktig utenrikspolitisk mål for Clinton var å sikre europeisk stabilitet og derigjennom sikre amerikanske interesser. Clinton møtte intern motstand fra General Colin Powell¹⁵⁷ og James Baker III. Disse mente at det var på tide at Europa fremstod som en enhet og at løsningen på problemet i Bosnia var en god test. Holdningen i Europa var delt, hvor Storbritannia ønsket USA velkommen, mens EU var tydelig på at situasjonen kunne løses innen Europa. NATO la planer for offensiv bruk av luftmakt mot serbiske mål allerede i august 1993. FNs holdning var at angrep mot mål på bakken kun ville bli iverksatt som en direkte respons på serbiske angrep. Etter massakren i Srebrenica ble det tydelig at UNPROFOR ikke var en styrke som kunne håndtere situasjonen. USA inntok etter dette en større rolle med luftangrep mot serbiske styrker.

Allerede i februar 2011 ble muligheten for en NFZ i Libya diskutert i den amerikanske administrasjonen, med en forståelse for at dette var en omfattende operasjon som krevde legitimitet fra FN. I slutten av februar uttalte president Obama i en telefonsamtale med den tyske forbundskansler Angela Merkel at når en leder tydde til vold overfor egen befolkning

¹⁵⁵ David A. Shlapak, John Stillion, Olga Oliker, Tanya Charlick-Paley: "A Global Access Strategy for the U.S. Air Force." S.6. RAND 2002

¹⁵⁶ James E. Covington III: "VISIONARY POLICY: BILL CLINTON, THE BOSNIAN WAR, AND AMERICAN FOREIGN RELATIONS IN THE POST-COLD WAR ERA, 1992-1995." S. 49. University of North Carolina 2015

¹⁵⁷ Chairman of the Joint Chiefs of Staff (CJCS)

hadde han mistet all legitimitet som leder og at Gaddafi måtte gå av.¹⁵⁸ Fra amerikansk side ble det gjort klart at en involvering i Libya ikke ville omfatte bakkestyrker og at USA så for seg en kortvarig operasjon. Videre ble det fra amerikansk hold tydelig kommunisert at etableringen av en NFZ ville starte med en kampanje for å degradere den libyske trusselen og at en NFZ alene ikke ville løse situasjonen på bakken. Teksten i sikkerhetsresolusjon 1973 så ut til å ta hensyn til alle de amerikanske innvendingene. Den åpnet for alle militære midler, med unntak av innsetting av bakkestyrker. Selv om resolusjonsteksten beskrev beskyttelse av sivile ble det fra USA bedyret at dette ikke var støtteoperasjoner til opprørsgupper. På tross av begrensingen i bruk av bakkestyrker var det en forståelse for at enkeltnasjoner hadde spesialstyrker inn i Libya både for å drive opplæring av opprørere og innhenting av etterretningsinformasjon.¹⁵⁹

Fra koalisjonens side var det ingen hemmelighet at et skifte av regime var ønsket. Den britiske generalen Sir David Richards avkreftet på det sterkeste at Gaddafi var et mål i seg selv og at dette uansett ikke ville være tillatt som en følge av en FN resolusjon.¹⁶⁰ Men den britiske statsministeren uttalte at sikkerhetsresolusjonen hadde begrensede målsettinger og beskrev ikke eksplisitt et skifte av regime i Libya, men overlot beslutningen til det libyske folk. Den britiske forsvarsministeren Liam Fox, avkreftet at et skifte av regime var et mål, men utelukket ikke at dette kunne komme som et resultat hva som skjedde i den libyske befolkningen. Fra amerikansk side hevdet USA tidligere ambassadør til FN, John Bolton, at Gaddafi var å betrakte som «*national command authority*»¹⁶¹, og dermed et legitimt mål. De innledende amerikanske angrepene konsentrerte seg om å ta ut luftvernesheter rundt hovedstaden Tripoli, som også var det stedet hvor Gaddafi oppholdt seg. I mai 2011 var president Obama tydelig på at det presset Gaddafi var satt under ikke ville bli lettet, og at regimet ville bli overvunnet.¹⁶² I etterkant av Gaddafis død uttalte president Obama at Libyas befolkningen var befridd fra det mørke tyranniet.¹⁶³

Allerede før kunngjøringen av sikkerhetsresolusjon 1973 angående situasjonen i Libya ble kunngjort, ble det fra britisk og amerikansk side diskutert omkring et skifte av regime. Et

¹⁵⁸ Jeff Mason "U.S. says Libya has spoken, Gaddafi must leave now." 26. Feb 2011. Reuters

¹⁵⁹ Både britiske og hollandske spesialsoldater ble arrestert i Libya i starten av mars 2011.

¹⁶⁰ BBC "Gaddafi 'not a target', says UK military chief." 21. Mars 2011

¹⁶¹ Lloyd Grove "Former U.S. Ambassador John Bolton Wants To Target Qaddafi For Assassination." 27. Mars 2011 Business Insider

¹⁶² Matt Fallon, Joseph Logan: President Obama kom bla. med følgende utsagn; "Ultimately this is going to be a slow, steady process in which we are able to wear down the regime." Obama warns Gaddafi of "no let up." 25. Mai 2011. Reuters

¹⁶³ Refererte i sin tale utenfor det Hvide Hus 20. Okt 2011, til "the dark shadow of tyranny."

skifte av regime var naturlig nok ikke en del av FNs resolusjonstekst, selv om den også tydelig plasserte ansvaret på hos det libyske regimet. Fra å handle om beskyttelse av sivile i FNs målsettinger har NFZ blitt benyttet som et virkemiddel for skifte av regime. Denne dreiningen har i tre av fire tilfeller verst sammenfallende med amerikanske målsettinger. En «mission creep»-effekt betyr ikke det samme som at denne dreiningen gav feil sluttresultat. Hva som ville vært utfallet hadde ikke de ulike regimene blitt byttet ut vet vi ikke.

NFZ et billig virkemiddel

*«... no-fly zones are relatively cheap, given the infrastructure to enforce them (air bases or carriers) ».*¹⁶⁴

Dr. Gustav Meibauer

NFZ som virkemiddel blir av flere omtalt som et begrenset virkemiddel som oppfattes som billig. Billig kan her tolkes på flere måter. En måte kan være i kroner og øre, og da gjerne sammenlignet med en operasjon av større omfang, med involvering av bakkestyrker. En annen måte kan være å beskrive kostnader i antall menneskeliv. Vestens teknologiske overtak kan gi et inntrykk av at disse flyene er usårbare. Tapstall hos egne eller sivile målt opp i mot hvor mye en nasjon eller verdenssamfunnet anser som akseptabelt. De ulike sikkerhetsresolusjonenes målsetting er beskyttelse av sivile. Høye tapstall vil kunne sette spørsmålsteget ved sammenhengen mellom mål og metoder. Selv om det i alle tilfeller av NFZ har vært en målsetting om å unngå egne tap, er det alltid risiko knyttet til NFZ. Årsaken er at operasjoner gjennomføres over motpartens territorium. Omfattende flyoperasjoner gjennomført av en koalisjon, kan i seg selv være risiko. Et stort antall fly i lufta med ulike prosedyrer og treningsstandard gir åpning for misforståelser eller tekniske problemer som kan føre til farlige situasjoner. I alle tilfellene av NFZ, spesielt under operasjon «Deny Flight» har håndteringen av helikoptertrafikk, vært forbundet med risiko. Små helikoptre gir liten radarsignatur og er vanskelig å oppdage. Et jagerfly har med stor hastighet og med dårligere evne til å manøvrere vil fungere dårlig mot helikopter. Med et stort antall helikoptre, egne og motpartens blandet sammen, øker sjansene for å skyte ned egne.

Kostnadene med NFZ i Irak var la mellom 1-1,4 billioner USD årlig, samlet over alle årene anslått til ca. 12 billioner USD. Innenfor disse årene var det variasjon i kostandene som sammenfalt med høyere eller lavere aktivitetsnivå. I tillegg til dette var det kostnader som ikke kom frem av regnskapet knyttet til slitasje på fly og materiell. Levetiden på flyene benyttet i Irak ble antatt å være kortet ned og slitasjen på personellet var stor som følge av operasjonene. Til sammenligning brukte USA bare i 2003, 14,7 billioner USD på krigen i

¹⁶⁴ Omtalt og referert til i Kap. 1 «Innledning» fotnote 3.

Afghanistan og 53 billioner USD i Irak. Belastningen med gjennomføringen av NFZ i Irak falt i stor grad på US Air Force. Ti Air Expeditionary Forces (AEF) ble etablert og beordringer til Irak ble satt i system med varighet fra 14-180 dager. I tillegg US Air Force's eget personell ble også mannskaper fra US National Guard, US Army, US Navy, US Marine Corps og reservestyrker benyttet. Bidraget hadde en «turnover-rate» på 700 prosent og i løpet av et år hadde 9000 personer blitt beordret.

Egne tap i Irak var begrenset. To egne helikopter ble skutt ned og førte til at alle 26 om bord omkom. Koalisjonen led ingen tap som resultat av irakisk motstand. Til sammenligning omkom 4500 amerikanere som følge av operasjon «Iraqi Freedom». Fra Irakisk side ble det hevdet at 300 sivile ble drept som følge av disse operasjonene. Disse tallene ble motsagt av USA og påpekt at Saddam benyttet disse tallene for å hente støtte i den arabiske verden og hos Russland. Det ble gjort flere tiltak for å begrense antallet sivile drept, hvor enheter ikke ble angrepet hvis de utgjorde stor fare for at sivile ble drept, presisjonsvåpen ble benyttet og bomber ble fylt med sement i stedet for sprengladninger.

Kostnadene knyttet til NFZ i Bosnia for USA var, ifølge United States General Accounting Office, ca 260 millioner US dollar. Til sammen var 239 fly involvert, hvorav 108 kom fra USA. USA stod for ca. 70 prosent av alle defensive oppdrag og ca. 90 prosent av alle offensive oppdrag. Det amerikanske forsvaret var, i likhet med de europeiske, preget av nedskjæringer i etterkant av murens fall. Sammen med tanken om at Bosnia var et europeisk problem førte begge disse elementene til en diskusjon omkring «burden-sharing» innen NATO. Det har ikke vært mulig å finne frem til eksakte kostnader for hver enkelt nasjons bidrag. Kostnadene omkring håndhevelsen av NFZ var størst for USA. Det ble benyttet flyplasser i nærliggende nasjoner som gjorde at fly ble utnyttet på en god måte med kort tid fra basen til operasjonsområdet.

I Bosnia ble et engelsk jagerfly skutt ned i april 1994, og et amerikansk jagerfly ble skutt ned 2. juni 1995. Begge pilotene ble reddet etter å ha blitt hentet ut av egne styrker. I verste fall kan et heldig skudd fra håndvåpen på bakken være nok til å skyte ned et fly¹⁶⁵. Selv med angrep mot motpartens luftvern, vil det ikke være mulig å bekjempe alle mobile luftvernsystemer eller trusler fra bakken. I tillegg styrtet to fly som følge av teknisk svikt. En amerikansk pilot omkom. Gjennom operasjon «Deny Flight» og Deliberate Force» var det

¹⁶⁵ Dexter Filkins; Amerikanske piloter i Irak omtalte dette som «The lucky shot». «THREATS AND RESPONSES: MILITARY; In Iraqi No-Flight Zones, 12 Years of Containment May End in Bombardment.» 25. Jan 2003 The New York Times

viktig for NATO å holde antallet sivile dreptes så lavt som overhode mulig. Dette ble gjort gjennom nøyaktig valg av mål, bombeangrep på natten og bruk av presisjonsvåpen. Antallet sivile dreptes ble av President Milosevic under operasjon «Deliberate Force» bekreftet til å være 25 i løpet av kampanjen.¹⁶⁶

Den amerikanske delen av operasjon «Odyssey Dawn» kostet 55 millioner USD i ekstra kostnader. Om lag 60 prosent av disse kostnadene var knyttet til Tomahawk missiler og bomber. I løpet av de ti dagene operasjonen varte ble det avfyrt 192 Tomahawk missiler til en stykkpris mellom 1-1,5 millioner USD. Flere amerikanske kilder hevdet at det var langt større kostnader knyttet til operasjonen. Disse mente at det var feil ikke å ta inn kostnader til etterforsyninger, økt treningsmengde, beredskap og slitasje. Videre ble det anslått at kostnadene ville synke ut over operasjonen som følge av at den libyske trusselen var kraftig degradert i operasjonens innledende fase. Fra USA var det klart allerede ved oppstart at de ønsket å overlate ledelsen av operasjonen til NATO, referansen til «hengemyra» Irak og Afghanistan var nærliggende. Dette skulle være et kortvarig amerikansk engasjement uten bakkestyrker. I løpet av operasjon «Unified Protector» kostet det amerikanske bidraget 1,1 billion.¹⁶⁷ NATO opplevde det som utfordrende å greie å skaffe nok fly til gjennomføring av den offensive delen av «Unified Protector». Flere land ble bedt om å stille med fly, men valgte å avslå. Det ligger flere grunner bak disse avslagene, men trolig var kostnader også en begrunnelse. Noe som sammenfaller med den teknologiske utviklingen hvor antallet fly går ned og kostnadene går opp. En måned ut i «Unified Protector» var de europeiske lagrene med presisjonsvåpen i ferd med å tømmes. Norge trakk seg ut av koalisjonen i juli 2011 med en offisiell begrunnelse knyttet til stor totalbelastning på fly og hensynet til nasjonal beredskap. NFZ fremstod som et billig virkemiddel med bred oppslutning innad i koalisjonen. For NATO lå utfordringen i å fremskaffe tilstrekkelig antall fly for å opprettholde de offensive operasjonene. Her hadde flere land reservert seg fra deltagelse.

I Libya krasjet et amerikansk F15E jagerfly under «Odyssey Dawn», hvor begge besetningsmedlemmene ble reddet ut. Libya som motstander hadde et antall jagerfly og godt sammensatte luftvernsystem. Den libyske kapasiteten ble et prioritert mål, før en NFZ kunne etableres. Libysk luftvern fortsatte å være en trussel for koalisjonens fly gjennom store deler av operasjonen. Lik situasjonen i Bosnia ble luftvernesheter og andre tunge våpen plassert i

¹⁶⁶ Mark A Buchnam; “Responsibility of Command. How UN and NATO commanders influenced Airpower over Bosnia.”S.284. Air University Press

¹⁶⁷ I tidsrommet 31. mars -1. oktober 2011.

befolkede områder slik at sivilbefolkningen i praksis ble benyttet som skjold mot koalisjonens bomber. Human Rights Watch beskrev i sin rapport i 2012 at 72 sivile ble drept som følge av operasjonen.

Med amerikanske øyne ble NFZ i Libya sett som et billig virkemiddel. Ved NATOs overtakelse ble NFZ operasjoner gjennomført av alle deltagende nasjoner. Utfordringen lå i å opprettholde de offensive operasjonene både å skaffe tilstrekkelig antall fly og presisjonsvåpen. Flystyrker er en knapp ressurs forbundet med store utgifter og Libya frembrakte diskusjonen omkring byrdefordeling. Risikoen for sivile tap blir forsøkt redusert med tilbakeholdne engasjementsregler og presise våpen. Risikoen for egen tap vil aldri forsvinne helt siden NFZ som operasjon gjennomføres over en motparts territorium. Vider vil et moderne og høyteknologisk fly fremstå som et verdifullt prestisjemål som de vil ønske å ramme. Sammenlignet med en innsetting av bakkestyrker er NFZ et billig virkemiddel både i kostnader og risiko, og kan dermed politisk bli foretrukket.

NFZ mislykket tvangsmakt

*«The no-fly zones are not unlike a parole officer living in a house with a convicted criminal».*¹⁶⁸

General David Deptula

Både de teoretiske beskrivelser og de politiske målsettinger beskriver et ønske om tvang knyttet til bruken av NFZ. En tvangsmakt-effekt skal inntreffe som resultat av en kost-nyttevurdering hos den avskrekkede part. Tvang kan ha til hensikt å stoppe en parts adferd, eksempelvis utvikling av masseødeleggelsesvåpen. Eller det kan ha til hensikt å hindre fremtidig planlagte handlinger. Et nærliggende eksempel kan være koalisjonens ønske om å forhindre en massakre av befolkningen i Benghazi i mars 2011. En kost-nytte vurdering forutsetter en grad av rasjonalitet hos den avskrekkende part. Både handlinger begått og individbeskrivelser av despotiske ledere kan gi grunnlag for å stille spørsmål ved deres rasjonelle egenskaper. Dette var også tilfellet både i Irak, Bosnia og Libya. Et annet fellestrekk har vært at alle tilfeller er blitt satt inn mot underlegne¹⁶⁹ regimer ledet av tydelige despotiske ledere. Styrkeforholdet synes i utgangspunktet å være tydelig avklart i favør av de allierte allerede fra starten av. Karl P Muller mener at bruken av NFZ ikke er like godt egnet som andre militære operasjoner i utøvelsen av tvang overfor en motstander.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Corell, J. T: "Northern Watch." Air Force Magazine, 2000.

¹⁶⁹ Både i militær kapasitet og teknologi.

¹⁷⁰ Karl P. Muller: "Denying Flight. Strategic Option for Employing NO-Fly Zones." S. 10. Rand Report, 2013

På tross av overveldende motstand valgte Hussain ikke å etterkomme de krav som lå i FNs sikkerhetsresolusjoner. Han valgte ikke å akseptere vilkårene for en NFZ og bekjempet den aktivt gjennom hele perioden. Kostnaden for Hussain knyttet til kurdiske og sjiamuslimske opprør var et mulig sammenbrudd av den irakiske staten. Dette var kostnader som Hussain vurderte som høyere enn de kostnader forbundet med å fortsette kampen. Målsettingene med NFZ i Irak endret seg i løpet av perioden. Fra beskyttelse av sivile til «containment», for å ende opp med skifte av regime. For Hussain endret dette kostnadene, fra å anerkjenne ulike minoriteter og tillate våpeninspeksjoner, til å bli et eksistensielt spørsmål. Trolig motivert av en gryende uenighet i FN¹⁷¹ omkring de egentlige målsettinger i Irak, valgte Hussain å fortsette å spille på en vakkende holdning i vesten. Et skifte av regime kom først følge av direkte maktbruk gjennom operasjon «Iraqi Freedom».

I Bosnia var den allierte kapasiteten stor, underbygget av et amerikansk ønske om å gå kraftigere til verks. Trolig oppfattet de serbiske styrkene trusselen som reell, men samtidig var den lite troverdig. Den manglende troverdigheten skyldtes et byråkratisk beslutningssystem og ønsket om en objektiv tilnærming, noe som medførte at de ulike krigførende partene fikk utføre sine krigshandlinger uten inngripen. NFZ begrenset serbisk bruk av jagerfly, men greide ikke å håndtere helikoptertrafikk. Lik situasjonen i Irak, ble kampene i Bosnia i all hovedsak utført av styrker på bakken, eller med bruk av helikoptre. Den serbiske kostnaden det var å bli forhindret fra å benytte sine fly var ikke stor nok til å gi etter for kravet om en fredelig løsning. Med operasjon «Deliberate Force» ble styrkeforholdet utjevnet i så stor grad at serbiske styrker så det som formålstjenlig å inngå en våpenhvile. Ulikt Irak, ble ikke president Milosevic stilt overfor et eksistensielt spørsmål gjennom krav om et skifte av regime. Kostnaden for Milosevic var en fredsavtale som etterlot serberne i en god posisjon. Operasjon «Deny Flight» hadde ikke tilstrekkelig avskrekkende effekt til å endre situasjonen i Bosnia. Situasjonen ble først løst gjennom en kraftigere og mere direkte bruk av makt gjennom operasjon «Deliberate Force».

Gaddafi valgte å motsette seg koalisjonen og fortsette kampen mot opprørerne. Dette var trolig ikke bare den billigste løsningen, men også den eneste. FN hadde allerede med sikkerhetsresolusjon 1970 stevnet Gaddafi inn for den internasjonale menneskerettighetsdomstolen, noe som høyst sannsynlig ville medføre at han mistet makten i Libya. Selv om FNs resolusjoner ikke beskrev et skifte av regime, ble det stadig tydeligere at

¹⁷¹ Fransk og russisk motstand mot et skifte av regime.

de ledende nasjonene med USA og Storbritannia hadde dette som målsetting. For Gaddafi var kampen i Libya en eksistensiell kamp, noe som etterlot lite handlingsrom. Lik Irak og Bosnia utøvet Gaddafi sin maktbruk med bakkestyrker. Fly var i liten grad en del av krigen mot opprørerne. Med uttalelser fra USA om at dette var en kortvarig operasjon hvor bakkestyrker ikke var aktuelt, var det beste Gaddafi kunne håpe på var at han greide å holde ut lenge nok. Muligheten for Gaddafi lå i å splitte FN og NATO på bakgrunn av en gryende uenighet omkring mandatet og ønsket om et skifte av regime. Eller at den amerikanske motivasjonen til å opprettholde sitt engasjement ebbet ut.

NFZ som et middel for tvangsmakt hadde liten effekt både i Irak, Bosnia og Libya. Årsakene til dette er flere. Først og fremst var krigshandlingene i liten grad basert på bruk av fly. Å bli hindret fra å benytte sine fly, ikke betydde nok i en kost-nytte vurdering. Videre ser det ut til at kostnaden forbundet med motstand mot NFZ ikke stod i forhold til kostnadene forbundet med et skifte av regime. Løsningen for den avskrekkede part ble å forsøke å holde ut lenge nok til at koalisjonen slo sprekker eller at den internasjonale opinionen endret syn. Både Hussain, Milosevic og Gaddafi ønsket å fremstå som tydeligere ledere som kunne motstå vestens manglende enighet og evne til handling. De ulike konfliktene ble løst først når direkte maktbruk ble benyttet. For Irak og Libya endte denne maktbruken med et skifte av regime. I Bosnia tvang en degradering av de serbiske kapasitetene frem en fredsløsning.

Konklusjon

Uten en formell definisjon som grunnlag blir svaret på hva en NFZ er, avhengig av hvilken definisjon vi legger til grunn. De aller fleste definisjoner forsøker å definere NFZ på en begrenset måte ved at de omfatter begrensninger i flytrafikk i et gitt geografisk luftrom. NFZ er et omfattende virkemiddel og krever derfor en viss mengde kapasitet for å kunne virke, noe som begrenser utvalget av hvem som kan iverksette og håndheve en NFZ. Hvis vi derimot velger å legge David Deptulas mere omfattende definisjon til grunn, vil NFZ få et større innhold som også omfatter politiske effekter og kontroll av bakken. Det er derfor rimelig å stille spørsmålsteget ved om det er mulig å sette likhetstegn mellom Deptulas AEZ og en NFZ. Mangelen på formell definisjon åpner for ulik forståelse og gir rom for tolkning både av omfang og innhold. Dette bidrar til å gjøre NFZ til et kontroversielt virkemiddel. NFZ i en isolert form vil kunne defineres teoretisk, men i praksis er grensegangene uklare.

Hensikten med NFZ sammenfattes på en god måte av Alexandre Bernard i tre kategorier; «Air Cover», «Air Occupation» og «Air Deterrent». Karl P. Muller og David Deptulas hensiktsformuleringer omtaler eksplisitt politiske hensikter knyttet til en NFZ. Deptulas mere omfattende definering gjør også at hans beskrivelse av hensikter favner bredere enn de øvrige. Han ønsker ikke juridiske bindinger koblet til bruken av NFZ, underforstått så ønsket han å bevare den fleksibilitet NFZ hadde. Felles for alle tre teoretiske hensiktsformuleringer er at flere ulike hensikter kan oppnås samtidig og overlappende. Det synes tilnærmet umulig å skille disse hensiktene fra hverandre i den praktiske gjennomføringen av NFZ.

Studien tar for seg fire tilfeller av NFZ. Operasjon «Northern Watch» og «Southern Watch» som en (nesten ensidig) amerikansk NFZ, håndhevet gjennom elleve år i Irak. Disse operasjonene startet som humanitære operasjoner, men endret seg til å sikre regional stabilitet og berede grunnen for et skifte av regime. Operasjon «Deny Flight» hadde også et humanitært utgangspunkt og ble gjennomført som en NATO-operasjon i rammen av FN, over nesten to år. FNs målsetting om en objektiv tilnærming ble etter hvert forlatt og den serbiske militære kapasiteten ble degradert for å tvinge frem en fredsløsning. NFZ i Libya varte i 230 dager og hadde lik de foregående, et humanitært utgangspunkt. Fra å være en amerikansk operasjon, overtok NATO ledelsen etter bare noen få dager.

En NFZ er et inngrep i en motparts suverenitet. Luftrommet overtas og kontrolleres av andre. Grunnlaget for å kunne foreta dette inngrepet har vært et humanitært begrunnet mandat fra FN. Praktiseringen av NFZ har derimot dreid mot andre målsettinger i retningen av et skifte

av regime. Denne dreiningen har blitt begrunnet med at ambisjonen om humanitær bistand synes umulig uten et skifte av regime. Nødvendigheten av et skifte av regime har i all hovedsak vært sammenfallende med amerikanske målsettinger. Denne «mission creep»-effekten fremstår åpenbar og har gjort NFZ til et kontroversielt virkemiddel.

Virkemidlet NFZ har gjennomgått en endring fra Irak i 1991 og frem til Libya i 2011. På slutten på NFZ operasjonene i Irak endret fremgangsmåten til en mere offensiv tilnærming. Nye engasjementsregler åpnet for angrep på andre mål og kapasiteter. Inngangen til NFZ i Libya var en omfattende offensiv kampanje for å legge forholdene til rette for en NFZ. Dette flyttet både initiativet og handlingsrommet tilbake til den utøvende part, noe som utvidet NFZ til å handle bombing av mål på bakken og ikke kun kontroll av luftrommet.

Alle disse fire tilfellene har vært gjennomført av en teknologisk og militært overlegen vestlig styrke, overfor en teknologisk og militært underlegen motpart. Styrkeforholdet i lufta har vært avklart allerede ved etablering, noe som trolig økt de vestlige forventningene til NFZ som virkemiddel. Effekten av tvang gjennom overlegen teknologi og kapasitet ser ikke ut til å ha endret tenkesettet til hverken Saddam Hussain, Slobodan Milosevic eller Muammar al-Gaddafi. Å bli fratatt muligheten fra å benytte sine egne flystyrker kostet ikke nok vurdert mot de kostnader det var å oppgi kampen på bakken.

Merkelappen NFZ er ofte omtalt, men innholdet og omfanget er langt mindre kjent. Fra politisk hold kan det virke som et forlokkende konsept som nekter en motpart fra å benytte sine fly. Den praktiske utførelsen derimot handler om robuste engasjementsregler, lav aksept for tap, bombing av luftverneheter og degradering av motpartens kapasiteter. Forståelsen for omfanget av NFZ og virkemidlets inngripen i andre operasjonstyper synes å være begrenset. Det som i utgangspunktet synes som et billig virkemiddel, sammenlignet med en bakkeoperasjon, har likevel sine kostnader i form av risiko for egne tap og tap av sivile liv. I tillegg er flystyrker en knapp ressurs forbundet med store utgifter.

NFZ har blitt etablert i en situasjon der krigshandlingene i svært stor grad har blitt utført på bakken mellom bakkestyrker. NFZ har i liten grad greid å løse opp i en komplisert bakkesituasjon, men har endt opp som en indirekte påvirkning eller et virkemiddel for å forme operasjonsområdet i påvente av mer direkte maktbruk. En direkte maktbruk gjennom offensive operasjoner, ofte som angrep med Tomahawk-missiler, har vært den amerikanske løsningen.

Epilog

Hittil har ikke en NFZ blitt erklært i Syria. Etter måneder med fordypning i fenomenet NFZ, kan det være fristende å spå at det heller ikke kommer til å skje.

I tråd med Dr. Gustav Meibauers artikkel, vil den gjengse oppfatning av NFZ i Libya, preges av at fenomenet er forbundet med amerikanskdrevet «mission creep» frem mot et skifte av regime. Denne oppfattelsen betyr i sin tur at det trolig vil være umulig å få tilslutning i FNs sikkerhetsråd. Russlands involvering og nære bånd til Syria fører til at de ikke vil avstå fra å bruke sin stemme i sikkerhetsrådet.

Et annet argument er at en NFZ alene ikke vil løse situasjonen i Syria. Det syriske regimet har benyttet seg av jagerfly og helikopter i sin kampanje mot bydelen Gotha og har et større Luftforsvar enn Libya hadde. Likevel foregår krigen i Syria også i stor grad på bakken og regimets maktbase bygger i stor grad på bakkestyrker og sikkerhetsstyrker. Å hindre regimet fra å benytte seg av sine fly vil trolig ikke løse situasjonen. I tillegg synes den vestlige motviljen mot innsetting av bakkestyrker uendret.

Et tredje argument er at merkelappen NFZ betyr at flyforbud må håndheves på en troverdig måte, hvor fly som bryter bestemmelsene må håndteres. Situasjonen i Syria er komplisert med mange parter og interesser. En lang rekke operasjoner er allerede i gang og en NFZ vil måtte fungere i et svært komplisert situasjonsbilde. Hillary Clinton fikk spørsmål om hvordan russiske fly som krenket NFZ i Syria skulle håndteres. Å unnlate å håndtere dem vil overlate initiativet til russisk side og redusere troverdigheten til en koalisjon. I en samtale jeg hadde med general Frank Gorenc, forklarte han at etableringen av en NFZ i Syria ville gjøre det vestlige handlingsrommet langt mindre;

*«Sometimes, politicians are compelled to use “exclusion” zones and “de-escalation” zones because they are softer words that signal the desire to do something without the baggage of the NO-FLY ZONE».*¹⁷²

Med «exclusion zones» og «de-escalation zones» tilføres nye begreper knyttet til bruken av luftmakt. Disse begrepene gir flere valgmuligheter og plasserer NFZ inn i et spekter av flyforbudssoner. Hva ligger til grunn for å velge den ene fremfor den andre? Hvordan

¹⁷² Mail fra general Frank Gorenc 26. februar 2018.

legitimeres disse sonene? Disse nye begrepene gir mange nye spørsmål og grunnlag for videre forskning.

Bibliografi

Allen, W. J: "Crisis in Southern Iraq: Operation SOUTHERN WATCH." 1992.

<https://media.defense.gov/2012/Aug/23/2001330107/-1/-1/0/Oper%20Southern%20Watch.pdf>

Beale, M. O: "Bombs over Bosnia. The Role of Airpower in Bosnia-Herzegovina." School of Advanced Airpower Studies. Air University Press 1997.

Bernard, A: "Lessons from Iraq and Bosnia on the Theory and Practice of No-Fly Zones." Journal of Strategic Studies, 2004.

Boyd, T: "Operation Northern Watch: Mission complete." STARS AND STRIPES, 2003.

Brouwers, M.P. W: "Saving souls from above: no-fly zone interventions." Wolf Legal Publishers (WLP) 2014

Bucknam, M. A: "Responsibility of Command. How UN and NATO Commanders Influenced Airpower over Bosnia." Air University Press, 2003

Bucks, G.A: "Airpower in MASS Atrocity Response Operations (MARO)." A Thesis Presented to The Faculty of The School of Advanced Air And Space Studies for Completion of Graduation Requirements. School of Advanced Air and Space Studies, Air University Maxwell 2012.

Byman, Matthew, Waxman & Larson: "Air Power as a coercive instrument." RAND Project Air Force 1999.

Chamberlain, D.P: "Cheap Threats. Why the United States struggles to coerce weak states." Georgetown University Press, 2016
Chapman, S: "The "War" before the War" Air Force Magazine, 2004

Cockayne & Malone: "Creeping Unilateralism: How Operation Provide Comfort and the No-Fly Zones in 1991 and 1992 Paved the Way for the Iraq Crisis of 2003." New York University School of Law & Foreign Affairs Canada, 2006.

Corsini, R (Col.): "The Balkan War. What Role for Airpower?" Airpower Journal – Winter 1995.

Covington. J. E III: "Visionary Policy: Bill Clinton, The Bosnian War, and American Foreign Relations in the Post-Cold War Era, 1992-1195." University of North Carolina, 2015.

Deptula, D: "Air Exclusion Zones: An Instrument of Engagement for a New Era." Presented to the RAAF Air Power Conference 2000.

Deptula, D:” A Syrian No Fly Zone: Elements, Prerequisites, Key Considerations.” Presented to U.S. Institute of Peace, 2013.

Engelbrekt, Mohlin & Wagnsson: “the NATO Intervention in Libya. Lessons learned from the campaign.” Contemporary Security Studies, Routledge 2014

Gaub, F:”The North Atlantic Treaty Organization and Libya: Reviewing Operation Unified Protector.” The Letort Papres. US Army War College Press, 2013.

George & Simons: “The Limits of Coercive Diplomacy.” Westview Press, 1994.

Gertler, Blanchard, Daggett, Dale, Elsea & Grimmett: “No-Fly Zones: Strategic, Operational and Legal Considerations for Congress.” Congressional Research Service, Mars 2011.

Gibbons, P: “U.S. No-Fly Zones in Iraq: To What End?” The Washington Institute for Near East Policy, Juli 2002.

Gregor, A:”Limited Military Pressure – An Analytical Framework to Assess No-Fly Zones as a Single Instrument in Coercive Diplomacy.” Master Thesis in Political Science with a Focus on Crises Management and Security. The Swedish National Defence College. 2012

Harrison & Cooper:”Selected Options and Costs for a No-Fly Zone over Libya.” Center for Strategic and Budgetary Assessments (CSBA) 2011.

Haulman, D. L: “The United States Air Force and Bosnia, 1992-1995. “ The University of New Orleans, 2016.

Hayes, Fountas & Kaminski:” NATO C2 in Libya: Coherence from Diversity.”
http://www.dodccrp.org/events/17th_icrts_2012/post_conference/presentations/098.pdf
EBR, 2011.

Keating, J. E:”Does No-Fly Zones Work?” FP explainer Foreignpolicy.com 2011.
<http://foreignpolicy.com/2011/02/28/do-no-fly-zones-work/>

Lindström & Zetterlund: “Setting the Stage for the Military Intervention in Libya. Decisions Made and Their Implications for the EU and NATO.” Det svenske Forsvarsdepartementet, 2012.

Long,R. A: “The Coercive Efficacy of Air Exclusion Zones: Myth of Reality?” A Thesis Presented to the Faculty of the School of Advanced Air and Space Studies. Air University Maxwell Air Force Base,2012.

McKelvey, M. V.: “Air Power in MOOTW: A Critical Analysis of using NO-FLY ZONES to support National Objectives.” Research Paper presented to The Research Department Air Command and Staff College, Mars 1997.

Meibauer, G: ”How the 2011 Libyan intervention may have discredited the no-fly zone as a policy tool.” The London School of Economics and Political Science, US Centre, 2016.
<http://bit.ly/29qh8Nv>

Meibauer, G: "No-Fly Zone Effectiveness: From Military-Strategic Tool to Political Shorthand." RUSI, 2017.

Miller, K. F: "Deny Flight and Deliberate Force: An effective use of Airpower?" Northern Arizona University 1997

Muller, K. P: "Denying Flight. Strategic Options for Employing No-Fly Zones." RAND Project Air Force, 2013.

Muller, K. P: "Precision and Purpose. Airpower in the Libyan Civil War." RAND Corporation, 2015.

Maaø & Haga "Forsvarets Doktrine for Luftoperasjoner" Study Draft 1,5, Avdeling for Luftmakt og Teknologi, Luftkrigsskolen, Juni 2017.

Olsen, J. A: "A history of air warfare." Potomac Books 2009

Overhaus, M: "NATO's operation in Libya. Not a Model for Military Interventions." German Institute for International and Security Affairs, 2011.

Pape, R. A: "Bombing to win. Air Power and Coercion in War." Cornell Studies in Security Affairs, Cornell University 1996.

Prados A. B: "Iraqi Challenges and U.S. Military Responses: March 1991 through October 2002." Report for Congress, 2002

Program on Humanitarian Policy and Conflict Research at Harvard University "Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare." 15. Mai 2009, Harvard University

Program on Humanitarian Policy and Conflict Research at Harvard University "Commentary on the HPCR Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare." Versjon 2.1 Mars 2010, Harvard University

Renner M. A: "Salvation from above: No-Fly Zones and civilian Protection." Naval War College, 2011.

Schmitt, M. N: "Clipped Wings: Effective and Legal No-fly Zone Rules of Engagement." International Law Studies – Volume 72, 1998

Silliman, S.L: "The Iraqi Quagmire: Enforcing the No-Fly Zone." Duke University 2001.

Taylor, C: "Military Operations in Libya." Library, House of Commons, 2011.

Tirpak, J. A: "The Legacy of the Air Blockades." Air Force Magazine, 2003.

United Nations Security Council; "Security Council Resolutions"
<http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/>

Bidragstgere.

General Frank Gorenc – firestjerner amerikansk general. Commander, U.S. Air Forces in Europe, Commander, U.S. Air Forces in Africa, Commander, Air Component Command August 2013 – August 2016.

General David A. Deptula – trestjerner amerikansk general. Commander, Combined/Joint Task Force for Operation Northern Watch i 1998/1999.

Professor. John Andreas Olsen – Professor, oberst og norsk forsvarsattache til Storbritannia og Irland

Professor Karl P. Muller - Senior Political Scientist, RAND Graduate School. Tidligere professor ved “U.S. Air Force's School of Advanced Air and Space Studies (SAASS)”.

Dr. Gustav Meibauer – Fellow, Department of International Relations, London School of Economics and Political Science.

Dr. Christan F. Anrig – Deputy Director of Doctrine, Swiss Air Force. Tidligere lærer i “Air power studies in the Defence Studies Department” ved King’s College London.

Dr. Benjamin Lambeth – “Non-Resident Senior Fellow” ved Center for Strategic and Budgetary Assessments (CSBA). Tidligere “Senior Research Associate” ved RAND Corporation